

UNIVERZITA KARLOVA

Fakulta sociálních věd

Institut mezinárodních studií

Diplomová práce

**Evropská unie jako „prostor
spravedlnosti“ v civilních věcech**

Bc. Tomáš Břicháček

Vedoucí diplomové práce: Doc. JUDr. PhDr. Ivo Šlosarčík, Ph.D., LL.M.

Akademický rok 2006/2007

Děkuji doc. Ivo Šlosarčíkovi za vedení této práce a za jeho cenné rady a připomínky, které mi při přípravě velice pomohly. Dále bych chtěl poděkovat příteli Lukáši Potěšilovi za pozorné přečtení textu a jeho opřipomínkování odborné stránce a svojí mamince za jazykovou korekturu.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že tuto práci jsem vypracoval samostatně a že jsem citoval všechny použité prameny a literaturu.

V Praze dne 12. ledna 2007

OBSAH

I. ÚVOD.....	5
1. Vymezení práce	5
2. Použité zdroje a postup práce	9
II. OBECNÁ ČÁST	11
1. Kontext „prostoru svobody, bezpečnosti a spravedlnosti“	11
2. Systémové vlastnosti a základní obecné otázky	29
3. Otázka <i>finalité</i> integrace v oblasti.....	44
4. Justiční spolupráce v civilních věcech a Česká republika	49
III. ZVLÁŠTNÍ ČÁST.....	51
1. Uznávání a výkon cizích rozhodnutí.....	51
2. Soudní příslušnost.....	60
3. Určení rozhodného práva pro smluvní závazky.....	65
4. Spolupráce v oblasti rodinného práva.....	71
5. Právní pomoc mezi státy.....	78
6. Úpadková řízení.....	86
7. Doplnkové činnosti	89
8. Pomocné nástroje spolupráce.....	94
9. Nové perspektivy pro nejbližší období	97
IV. ZÁVĚR.....	101
RÉSUMÉ (ABSTRACT).....	105
POUŽITÉ ZDROJE.....	106
PODROBNÝ OBSAH.....	112

I. ÚVOD

1. Vymezení práce

Evropská unie bývá často označována jako útvar *sui generis*, který nespadá do žádné z tradičně užívaných kategorií státních svazků. Není klasickou mezinárodní organizací, ani federací či konfederací. Mluví se o zcela novém fenoménu.¹ Jak konstatoval ESD již ve svých raných rozsudcích, na rozdíl od běžných mezinárodních smluv, zakládací smlouvy vytvořily vlastní právní řád,² nový právní řád mezinárodního práva, v jehož prospěch státy, byť jen v přesně vymezených oblastech, omezily svá suverénní práva, a jehož subjekty nejsou jen členské státy, ale i jejich příslušníci.³

Základní linií evropského integračního procesu byla a stále je integrace ekonomická, která vygenerovala jednotný vnitřní trh, coby prostor volného pohybu zboží, osob, služeb a kapitálu.⁴ Prostor těchto „čtyř svobod“ ovšem na sebe postupně navazoval další a další politiky, které bývají často prezentovány jako jeho nutná a potřebná doprovodná opatření. Jedním z nejdůležitějších příkladů je spolupráce ve věcech vnitra a justice, nově označovaná jako „prostor svobody, bezpečnosti a spravedlnosti“ (PSBS).

Realizace volného pohybu osob spojená ve vrcholné fázi s odbouráním hraničních kontrol v rámci schengenského systému s sebou nese bezpečnostní rizika, jako je rozvoj mezinárodního organizovaného zločinu či terorismu, stejně tak příležitost pro pachatele trestných činů vyhýbat se spravedlnosti útekem přes otevřené hranice do jiných členských států. Na tyto důsledky svobody pohybu je třeba reagovat společnými opatřeními.⁵

Rozvinutí čtyř svobod jako celku má pak za následek, že EU představuje stále hustší síť přeshraničních ekonomických i osobních vztahů. Tyto vztahy, včetně případných sporů z nich vzešlých, je třeba zasadit do určitého společného právního rámce a systému soudní ochrany.^o Jak výstižně konstatuje několik programových dokumentů, občané členských států EU by si nemohli cenit výhod volného pohybu osob a tato svoboda by ztratila mnoho ze

¹ Laquière, A.; Paynot, A.: *L'Union Européenne tend-elle à devenir un État?*, Sorbonne Nouvelle, Paříž [2004], str. 3

Fiala, P.; Pitrová, M.: *Evropská unie*, CDK, Brno [2003], str. 375

² Rozsudek ESD č. 6/64, „Flaminio Costa“, [15.7.1964], bod 8

³ Rozsudek ESD č. 26/62, „Van Gend en Loos“, [5.2.1963], bod 10

⁴ Fiala, P.; Pitrová, M.: cit. dílo, str. 375 || Habermas, J.: *Pourquoi l'Europe a-t-elle besoin d'un cadre constitutionnel?*, [2001], <http://revel.unice.fr/urmis/document.html?id=10>

⁵ Pikna, B.: *EU jako prostor svobody, bezpečnosti a práva*, [13.7.2001], http://www.europeum.org/disp_article.php?aid=410

svého smyslu, pokud by nemohla být využívána v prostředí bezpečnosti a s plným zázemím justice.⁶

Všechny tyto výzvy byly stimulem rozvoje spolupráce na poli dnešního „prostoru svobody, bezpečnosti a spravedlnosti“.

Jak napovídá název práce, který byl zvolen v odkazu na tento nový, poněkud pompézně znějící titul, jejím tématem je poslední z triády pojmů v tomto titulu obsažených – spravedlnost.⁷ Hned v samém úvodu je třeba říci, že tohoto pojmu,⁸ který má velmi mnoho významů⁷ a který jako takový odedávna patří k velkým tématům právního i filosofického myšlení,⁸ budeme používat toliko v jednom jeho významu, a to ve smyslu justice, tj. soudnictví. Pod „prostor spravedlnosti“ totiž zahrnujeme oblast v evropském právu tradičně označovanou jako justiční spolupráce. Ne nadarmo se tak o něm v češtině často mluví také jako o „justičním prostoru“, což je v našem jazyce po stránce sémantické mnohem přesnější označení. (Tím nechci tvrdit, že by spravedlnost ve smyslu justice bylo možno oddělovat od spravedlnosti jako hodnoty v právně filosofickém významu, pokud jde o vlastní fungování justice.)

Fungování justice coby jádrové oblasti státní svrchovanosti⁹ bylo tradičně spojeno s rozměrem státu. V rámci Evropy dochází k pozoruhodnému omezení této svrchovanosti tím, že se státy podřídily jurisdikci Evropského soudu pro lidská práva. V rámci Evropské unie pak dochází k omezení ještě mnohem výraznějším, když jednak národní soudy jsou *de facto* podřízeny Evropskému soudnímu dvoru (ESD) v otázkách interpretace komunitárního práva skrze institut předběžné otázky, a jednak zejména poté, kdy v 90. letech byly důležité kompetence v této oblasti přeneseny na úroveň Společenství, které je začalo intenzivně využívat. Dochází tak k tomu, co F. Bublán komentoval slovy¹⁰: „Vztah mezi suverenitou jednotlivých národních států a kompetencemi Evropské unie se dostal do nové fáze, a to – jak je zřejmé – ve velmi vnitropoliticky citlivých otázkách.“¹⁰

Předmětem zájmu této práce je civilní část „prostoru spravedlnosti“, kam spadá, jak uvidíme, justiční spolupráce v civilních věcech (JSCV). Toto odvětví je vzhledem ke své dynamičnosti a svým specifikám dlouhodobě vděčným tématem ke studiu a zdrojem četných

⁶ Akční plán Rady a Komise o tom, jak nejlépe implementovat ustanovení Amsterodamské smlouvy o prostoru svobody, bezpečnosti a spravedlnosti, Úř. věstník C 019, 23. 1. 1999 (dále Vídeňský akční plán), bod 9

⁷ Boguszak, J.; Čapek, J.; Gerloch, A.: *Teorie práva*, 2. vyd., ASPI, Praha [2004], str. 277

⁸ Veverka, V.; Boguszak, J.; Čapek, J.: *Základy teorie práva a právní filozofie*, Codex, Praha [1996], str. 302-304

⁹ Špicar, P.: *Vývoj, institucionální rámec a instrumenty III. pilíře Evropské unie*, Justiční akademie ČR, Praha [2005], str. 9

¹⁰ Bublán, F.: *Svoboda, spravedlnost a bezpečnost v EU*, in: *Auspicia* 2/2005, str. 18-19

otázek pro právníky i politology, na které nemusí vždy existovat jednoznačné odpovědi. Připomeňme například skutečnost, že v oblasti JSCV se pravomoc Společenství vyvíjela v několika fázích - od (i) neformální mezivládní spolupráce mimo struktury Evropských společenství, přes (ii) institucionalizovanou mezivládní spolupráci v třetím maastrichtském pilíři, po (iii) komunitarizaci, v jejímž rámci bylo v přechodném období uplatňováno jednomyslné rozhodování, aby se posléze přešlo na (iv) systém rozhodování, ve kterém se ve všech oblastech kromě rodinného práva používá spolurozhodovací procedura dle čl. 251 Smlouvy ES, která mimo jiné znamená hlasování kvalifikovanou většinou v Radě. S ohledem na tento stupňovitý vývoj je jistě zajímavým problémem z hlediska politologického reálný dopad změn institucionálního začlenění a rozhodovacích procedur.

Záměrem této práce není prosté podrobné zmapování jednotlivých dílčích aktivit Společenství na poli JSCV, coby jedné z jeho oblastí činnosti, jakkoli vzhledem k dynamickému rozvoji v této oblasti by i takový aktualizovaný přehled mohl mít svůj význam. Taková deskriptiva by mohla uvíznout v právně technických detailech, přičemž by pro pověstné stromy nemusel být vidět les. Ambice této práce jsou v jistém smyslu obsáhlejší, z jiného pohledu naopak skromnější.

(1) Předně se budu snažit podat souborný obraz justiční spolupráce v civilních věcech coby jednoho funkčního celku, přičemž půjde zejména o to:

- (a) najít její opodstatnění a význam v širokém komplexu PSBS a v celé evropské integraci,
- (b) identifikovat a analyzovat její systémové vlastnosti,
- (c) identifikovat a analyzovat nejnovější vývojové trendy v oblasti JSCV, tak jak se projevují v nových právních předpisech, resp. v nových návrzích Komise.

(2) S dynamičností odvětví, resp. méně zaobaleně řečeno, se záplavou nových legislativních aktů již přijatých či teprve navrhovaných, souvisí další dílčí otázka této práce. Je známo, že Evropská komise i ESD mají tendenci vykládat pravomoci Společenství dosti extenzivním způsobem. V této práci se budu snažit analyzovat, do jaké míry je při expanzi komunitární normotvorby v oblasti JSCV respektováno vymezení pravomocí Společenství.

(3) Esenciální otázkou v rámci jakékoli oblasti činnosti Unie by mělo být, kam až má integrace dojít; kde jsou její rozumné meze, její *finalité*. Tato otázka se v rámci předmětné oblasti, která vyniká velkou dynamičností, nabízí o to citelněji.

(4) Poslední ze zásadních otázek této práce je stručná analýza dopadů zapojení České republiky do JSCV na český právní řád.

Uvážíme-li šíři rozsáhlého korpusu PSBS, téma práce se jeví jako poměrně úzce vymezené, kompaktní. Na druhé straně je zřejmé, že nejedna z kapitol této práce by mohla být předmětem samostatné práce stejného či mnohem většího rozsahu (např. problematika uznávání a výkonu rozhodnutí, unifikace kolizních norem či úpadková řízení). S vědomím omezeného rozsahu a v zájmu podání souborného a celistvého pohledu v těchto jednotlivých okruzích je třeba jistá nutná míra stručnosti. Omezen je tak výklad historického kontextu; výklad je zaměřen na platnou právní úpravu, přičemž je omezen na její smysl a základní kontury.

Práce je rozdělena na část obecnou, která se věnuje společnému základu odvětví, a část zvláštní, která rozebírá jednotlivé dílčí oblasti činnosti spadající pod JSCV. Obecná část se dělí na čtyři kapitoly. První z nich je věnována teoretickým úvahám spojeným PSBS. Zejména je zde vysvětlen samotný koncept PSBS, dále jeho hlavní politické a historické souvislosti. Druhá kapitola se pak zabývá již samotným prostorem spravedlnosti v civilních věcech, resp. obecnými otázkami s ním spojenými. Třetí kapitola je zamyšlením nad výše nastíněnou teoretickou otázkou vhodných mezí integrace v oblasti JSCV. Poslední kapitola této části je obecným úvodem do problematiky důsledků začlenění naší republiky do JSCV, která je dále rozebírána v rámci zvláštní části.

Kapitoly zvláštní části se věnují postupně jednotlivým oblastem, kde se spolupráce v současné době rozvíjí. Jejich hlavní náplní je kritická analýza jednak platných právních úprav jednotlivých oblastí, jednak i opatření teprve připravovaných, která jsou dnes v různém stadiu zralosti. Pokud jde o nejdůležitější oblasti činnosti, jako je určení soudní příslušnosti nebo určení rozhodného práva, těm je věnována vždy samostatná kapitola. Oblasti činnosti, jejichž význam je spíše doplňkový, jsou rozebrány stručněji v jediné společné kapitole.

2. Použité zdroje a postup práce

K tématu, resp. spíše k jeho jednotlivým složkám, existuje velké množství literatury a dalších zdrojů. Pro napsání této práce bylo využito přibližně sedm desítek titulů z odborné literatury, množství komunitárních právních předpisů, dokumentů orgánů EU a další zdroje různého původu. S ohledem na to je zřejmé, že chceme-li úvodem udělat jakýsi stručný přehled těchto zdrojů, tento nemůže být v zásadě jiný než druhový. V jeho rámci je ovšem vhodné vyzdvihnout několik děl, která si zaslouží významnější pozornost.

Pokud jde o použitou odbornou literaturu, obecně lze říci, že přednost byla dána literatuře právního charakteru, jak už vyplývá z povahy tématu. V menší míře je zastoupena literatura politologická a dějepisná. Výběr titulů byl do značné míry konzervativní, založený na známých autorech, resp. osvědčených časopisech z oboru.

Odlisný druh zdrojů bylo vhodné použít pro obecnou část na straně jedné a pro část zvláštní na straně druhé. Pro obecnou část jsem využil zejména a) obecné tituly věnující se evropské integraci a evropskému právu, dále b) monografie věnované PSBS, c) monografie věnované justiční spolupráci v civilních věcech, a d) obecné programové dokumenty EU.

V prve zmíněné skupině (sub a) vyniká zejména monumentální *Evropská unie* P. Fialy a M. Pitrové, která představuje podle mého názoru svojí komplexností a snahou o objektivní přístup jedno z nejlepších obecných pojednání o evropské integraci v českém jazyce. Ze zahraničních zdrojů pak vyniká *Histoire de la construction européenne* od francouzské autorky M.T. Bitsch coby souborný výklad historie evropské integrace. Dlužno ovšem podotknout, že tato práce trpí přemírou subjektivního prvku; autorka vydává svoje federalistické a levicové názory za obecné pravdy, což jde přirozeně na úkor objektivit.

Mezi monografiemi sub b) věnovanými PSBS jako celku vystupují do popředí díla francouzské autorky S. Garcia-Jourdan a britského autora N. Walkera, která znamenají jedny z prvních pokusů o souborné pojednání o této oblasti poté, co vznikla transformací spolupráce ve věcech vnitra a justice. Z českých autorů se PSBS jako celku věnuje především B. Pikna, který se jinak v jeho rámci specializuje na otázky bezpečnosti, policejní spolupráce a trestněprávní justiční spolupráce.

Mezi monografiemi sub c) jsou v hojné míře užívána díla českých autorů, kteří se specializují na mezinárodní právo soukromé. V první řadě je třeba zmínit N. Rozehnalovou, Z. Kučeru a M. Pauknerovou. Mezi sub d) dokumenty, které jsou pro účely této práce

důležité, je třeba zmínit v první řadě Vídeňský akční plán (1998), program z Tampere (1999) a sdělení Komise nazvané *Směrem k Prostoru svobody, bezpečnosti a spravedlnosti* [KOM (98) 0459 v kon.zn.], což jsou dokumenty, které vysvětlují koncept PSBS, jehož bližší vysvětlení v primárním právu absentuje.

Zvláštní část práce je zaměřena na platné právo. Vzhledem k tomu, že toto prochází dynamickým rozvojem, kterému velká knižní pojednání nemohou stačit, dal jsem přednost a) aktuálním článkům v domácích i zahraničních odborných právních časopisech, b) příslušným právním předpisům a programovým dokumentům EU, c) internetovým stránkám orgánů EU.

Pokud jde o odborné články, cenným zdrojem byl francouzský časopis *Revue critique de droit international privé*, který se velmi často věnuje aktuálnímu vývoji v oblasti JSCV. Z českých časopisů bylo nejdůležitějším zdrojem *Právní fórum*, které během let 2005-2006 vydalo v rámci série *Evropský justiční prostor ve věcech civilních* 12 článků k tématu JSCV z pera N. Rozehnalové, Z. Kapitána a dalších autorů z Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně.

Z internetových stránek posloužily nejlépe stránky Evropské komise pro oblast PSBS, stránky Evropské soudní sítě v civilních věcech a Evropského soudního atlasu, které jsou všechny cenným zdrojem aktualit v oblasti.

Z povahy práce vyplývá, že základní postup přípravy spočíval ve shromažďování, studiu a zpracování literatury a dalších právě zmíněných zdrojů.

II. OBECNÁ ČÁST

1. Kontext „prostoru svobody, bezpečnosti a spravedlnosti“

1.1 Úvod

Amsterodamská smlouva stanovila Evropské unii nový cíl : zachovávat a rozvíjet Unii jako prostor svobody, bezpečnosti a spravedlnosti (PSBS). Zároveň vytvořila pro Unii stejnojmennou oblast činnosti, která má naplňovat tento cíl a která navazuje na původní spolupráci v oblasti vnitra a justice, tak jak ji upravila Maastrichtská smlouva. Amsterodamská smlouva tuto oblast podstatně reformuje¹¹ a spolu s novým, pompézním názvem jí dává i novou vnitřní strukturu a širší záběr.

Koncept PSBS se těší od počátku velkému zájmu právní i společenskovední teorie, jež mu přikládá nejrůznější významy, a dává hodnocení, která oplývají superlativy. Setkáme se tak s názory, že vytvoření PSBS je „úkol přinejmenším tak ambiciózní jako vytvoření jednotného vnitřního trhu“,¹² jindy s tvrzením, že „PSBS se nedá srovnat s žádnými jinými politikami EU“¹³, dostává přívzviska nejdynamičtější, citlivý, kontroverzní apod.

PSBS je dnes multidisciplinární systém, pod nějž se podřazuje řada rozmanitých okruhů činnosti Unie.^o Jde o 1) volný pohyb osob, 2) vízovou politiku, 3) politiku spojenou s vnějšími hranicemi EU, 4) schengenský prostor, 5) přistěhovalectví, 6) azyl, 7) justiční spolupráci v civilních a trestních věcech, 8) koordinaci politiky boje proti drogám, 9) institut občanství EU, 10) ochranu osobních dat, 11) základní práva, 12) boj proti rasismu a xenofobii, 13) policejní a celnickou spolupráci, 14) prevenci zločinu, 15) boj proti organizovanému zločinu, 16) vnější vztahy a 17) rozšíření Unie z pohledu perspektivy vnitra a justice.¹⁴ Evropská komise uvádí, že do PSBS dnes spadá 17 % všech jejích legislativních návrhů.¹⁵

V zakládacích smlouvách nenajdeme úpravu těchto činností na jednom místě. Jednak je obsažena v obou nejdůležitějších smlouvách – Smlouvě o založení Evropského společenství (SES) a Smlouvě o Evropské unii (SEU) (máme-li na mysli jejich konsolidované znění),

¹¹ Kornobis-Romanowska, D.: *Developments in the Area of Freedom, Security and Justice brought about by the Constitutional Treaty*, in: German Law Journal Vol. 06 No. 11/2005, str. 1624

¹² viz např. Townsend, A.: *Can the EU achieve an area of freedom, security and justice?*, Centre for European Reform, [2003], str.1

¹³ Balzacq, T.; Carrera, S.: *The Hague Programme: The Long Road to Freedom, Security and Justice*, in: Balzacq, T.; Carrera, S. (ed.): *Security versus freedom?: a challenge for Europe's future*, Aldershot, Hants, England; Burlington, VT : Ashgate [2006], str.1

¹⁴ http://ec.europa.eu/justice_home/fsj/intro/fsj_intro_en.htm || Bublan, F.: cit. dílo, str. 18-21

¹⁵ http://ec.europa.eu/justice_home/news/information_dossiers/the_hague_2006/index_en.htm

jednak i v rámci Smlouvy SES je upravena na více místech. V oblasti neexistuje jednotné vymezení kompetencí jednotlivých orgánů Unie ani rozhodovacích procedur. Základní rozdělení v tomto směru vychází z toho, v jaké ze dvou zmíněných zakládacích smluv je daná činnost upravena. Mluvíme o části komunitarizované, obsažené v SES, a tzv. „mezivládní“ obsažené v SEU. V rámci systému se setkáváme i s dalšími prvky, které jej komplikují, jako je např. široké uplatnění vícerychlostní integrace.

Z uvedeného vyplývá, že PSBS je velmi složitá soustava, kterou nelze jednoduše vymežit a popsat. V této kapitole se přesto pokusíme, v mezích možností, nakládat s ní jako s jedním celkem a ve stručnosti ji analyzovat. Zaměříme se přitom na historický vývoj spolupráce v oblasti vnitra a justice, vysvětlení konceptu PSBS, institucionální strukturu v rámci PSBS a některé další otázky, které jsou důležité pro pochopení této široké oblasti činnosti EU.

1.2 Historický vývoj spolupráce v oblasti vnitra a justice

Žádná ze zakládacích smluv jednotlivých Evropských společenství zpočátku nedávala Společenstvím pravomoci v oblasti vnitra a justice. Smlouva o založení EHS (1957) obsahovala v čl. 220 toliko ustanovení, že členské státy mezi sebou v případě potřeby zahájí jednání s cílem zajistit ve prospěch svých státních příslušníků (vedle dalších oblastí) zjednodušení formalit pro uznání a výkon soudních rozhodnutí. To byl zároveň první a jediný zárodek spolupráce v soudnictví, omezený na oblast civilní.¹⁶ Z toho, že se státy pouze zavázaly vést jednání, vyplývá, že veškerá spolupráce měla probíhat toliko na mezivládní úrovni prostřednictvím mezinárodních smluv.¹⁷

Spolupráce se rozvíjela pozvolna, a to především proto, že tato sféra představuje tradičně jádrovou oblast státní svrchovanosti, kde členské státy odmítaly zásahy z vnějšku.¹⁸ Když se ukázala potřeba koordinovat některé aspekty vnitra a justice v souvislosti s prohlubováním integrace, spolupráce probíhala na bázi mezinárodních smluv a mezivládní spolupráce mimo rámec Společenství. Prvním významným krokem v tomto směru bylo v roce 1968 podepsání Bruselské úmluvy o soudní příslušnosti a výkonu rozhodnutí v občanských a obchodních věcech. Tato úmluva, podepsaná mezi všemi tehdejšími členskými státy, stanovila v intencích citovaného čl. 220 Smlouvy EHS společná pravidla pro určení jurisdikce a

¹⁶ Rouchaud, A.-M.: *Le renforcement de la coopération judiciaire*, in: Centre d'études européennes Lyon: *Les effets des jugements nationaux dans les autres Etats membres de l'Union européenne*, Bruylant, Brusel [2001], str. 19-20

¹⁷ Valdhans, J.: *Kolizní problematika mimosmluvních závazků*, disertační práce, Masarykova univerzita, Brno [2005], str. 17

¹⁸ Špicar, P.: *Vývoj, institucionální rámec a instrumenty III. pilíře Evropské unie*, Justiční akademie ČR, Praha [2005], str. 9

uznávání a výkon rozhodnutí v civilní oblasti.¹⁹ Na Bruselskou úmluvu navázala Římská úmluva z roku 1980 o právu rozhodném pro smluvní závazky. Tato úmluva harmonizuje kolizní normy členských států a umožňuje tak určit právo, které se použije na ten který smluvní vztah bez ohledu na to, který soud bude o věci rozhodovat.²⁰

V trestněprávních věcech intenzivnější spolupráce mezi členskými státy začíná v polovině sedmdesátých let jako bezprostřední reakce na vlnu politického terorismu a rozvoje mezinárodního organizovaného zločinu.²¹ Probíhá formou setkání ministrů vnitra a spravedlnosti členských států a jejich zmocněnců v rámci různě zaměřených pracovních skupin pod souborným označením TREVI (zkratka *Terrorisme, Radicalisme, Extremisme, Violence internationale*). Jejím cílem bylo posílení komunikace mezi jednotlivými policejními a vyšetřujícími složkami v členských státech ve prospěch společné strategie boje proti terorismu, zajištění výměny odborníků, vytvoření podmínek pro společný výcvik a spolupráce nad výzbrojí a technologiemi nutnými v boji proti terorismu.²² Později přibyla tematika ilegálního přistěhovalectví a organizovaného zločinu.²³

V polovině 80. let přicházejí dva výrazné mezníky ve vývoji spolupráce v oblasti vnitra a justice. Prvním z nich je uzavření Schengenské úmluvy. V červnu 1985 uzavírá pět z tehdy deseti členských států - Francie, Německo a země Beneluxu v lucemburském Schengenu mezinárodní smlouvu mimo rámec struktur ES, která v krátkodobém horizontu požaduje výrazné omezení kontrol na společných hranicích, v dlouhodobé perspektivě pak jejich postupné odstranění.²⁴ Z hlediska oblasti vnitra a justice je důležité, že úmluva počítala s tzv. doprovodnými opatřeními k ochraně vnitřní bezpečnosti, a to zejména s policejní spoluprací, vzájemnou právní pomocí či společným postupem proti zločinu.²⁵ Úmluva byla v roce 1990 doplněna úmluvou o aplikaci. Po průtazích s ratifikacemi prováděcí úmluvy schengenský systém ve své úplnosti začal fungovat až od 26. března 1995.²⁶

Vytvoření schengenského prostoru bylo považováno za „testovací laboratoř“ spolupráce v oblasti vnitra a justice. Systém totiž obnášel „kompenzační mechanismy“, které měly

¹⁹ Rancé, P.; de Baynast, O.: *L'Europe judiciaire - Enjeux et perspectives*, Dalloz, Paříž [2001], str. 36-38 || Rouchaud, A.M.: cit. dílo, str. 19-20

²⁰ Rouchaud, A.-M.: cit. dílo, str. 19-20

²¹ Píkna, B.: cit. *EU jako prostor...* (www)

²² Fiala, P.; Pitrová, M.: cit. dílo, str. 593-595

²³ <http://europa.eu.int/scadplus/leg/fr/lvb/l33022.htm>

²⁴ Šlosarčík, I.: *Schengen: návod k použití*, <http://www.integrace.cz/integrace/clanek.asp?id=315>, [12.5.2001]

²⁵ Špicar, P.: cit. dílo, str. 12

²⁶ Šlosarčík, I.: cit. *Schengen...* (www)

zajistit odpovídající ostrahu vnějších hranic zúčastněných států, ale také dostatečnou spolupráci represivních složek.²⁷

Důvodem, proč se na Schengenské dohodě zpočátku podílely jen zmíněné země a ne všechny země Společenství, byla nejednotnost v jejich postojích k problematice volného pohybu osob. Již v průběhu 80. let totiž probíhal spor o tom, zda má být svoboda volného pohybu osob přiznána jen občanům členských států nebo všem osobám pohybujícím se ve Společenství. V případě přiznání volného pohybu všem bylo možné odstranit kontroly na hranicích. V případě druhém bylo třeba kontrolovat pohyb cizinců, a tedy kontroly by nešlo odstranit, ale pouze zmírnit.²⁸

Druhým mezníkem je přijetí Jednotného evropského aktu (JEA) v únoru 1986, který předvídá v rámci ES vytvoření jednotného vnitřního trhu, jenž měl být prostorem bez vnitřních hranic, ve kterém je zajištěn volný pohyb zboží, osob, služeb a kapitálu.²⁹ Vnitřní trh má některé rysy schengenského systému, například minimalizace hraničních kontrol, které by mohly působit jako překážka čtyř svobod pohybu v rámci ES. Prostřednictvím Jednotného evropského aktu tak nepřímo vstoupily některé z prvků Schengenu přímo do struktur Společenství.³⁰

Mezi deklaracemi připojenými k JEA najdeme i stručnou *Politickou deklaraci vlád členských států o volném pohybu osob*, která konstatuje: „V zájmu podpory volného pohybu osob budou členské státy spolupracovat, bez újmy pravomocím Společenství, zejména pokud jde o vstup, pohyb a usídlování státních příslušníků třetích zemí. Také budou spolupracovat v boji s terorismem, zločinností, obchodováním s drogami a s nezákonným obchodem s uměleckými díly a starožitnostmi.“³¹

Zrušení vnitřních hranic mezi členskými státy s sebou neslo zvýšení různých rizik a snížení míry bezpečnosti jednotlivých států, protože hranice se staly volně přístupné pro teroristy, zločinecké skupiny a pro ilegální přistěhovalce. Bylo tedy třeba provést účinná bezpečnostní opatření, což předpokládalo posílenou spolupráci mezi členskými státy v oblasti vnitra a

²⁷ Fiala, P.; Pitrová, M.: cit. dílo, str. 600

²⁸ Fries, F.: *Velké evropské rozpravy*, HZ Editio, Praha [1998], str. 282-283

²⁹ Garcia-Jourdan, S.: *L'émergence d'un espace européen de liberté, de sécurité et de justice*, Bruylant, Brusel [2005], str. 5

³⁰ Šlosarčík, I.: cit. *Schengen...* (www)

³¹ Jednotný evropský akt (1986), Závěrečný akt, Politická deklarace vlád členských států o volném pohybu osob

justice. Mimo jiné těmito otázkami se také zabývala jednání před podpisem Maastrichtské smlouvy.³²

Vývoj v oblasti vnitra a justice byl mezi činnostmi EU v 90. letech jedním z nejvýraznějších a nejrychlejších.³³ První zlom přichází s přijetím Maastrichtské smlouvy v roce 1992.° Ta zakotvuje spolupráci ve věcech vnitra a justice do rámce nově založené Evropské unie. V její trojpilířové struktuře má tvořit tzv. třetí pilíř.³⁴

Oblast vnitra a justice v Maastrichtské smlouvě nahrazuje někdejší TREVI,³⁵ zásadně se od něj ale neliší. Jde nadále o mezivládní spolupráci, jen nyní nově zasazenou do institucionálního rámce nové EU.° Byla upravena v SEU v hlavě VI. Zahrnovala devět okruhů, označovaných jako “záležitosti společného zájmu”: (i) azyl, (ii) překračování vnějších hranic, (iii) přistěhovalectví, (iv) boj proti drogám a toxikománii, (v) boj proti podvodům na mezinárodní úrovni, (vi) soudní spolupráci v civilní i trestní oblasti, (viii) celnickou spolupráci a (ix) spolupráci policejní.³⁶

Všechna rozhodnutí byla přijímána jednomyslně Radou ministrů,³⁷ a to v sestavě Rady pro oblast vnitra a justice, ve složení ministrů spravedlnosti a vnitřních věcí.³⁸ Příprava jejich prací byla zajišťována jednak Výborem stálých zástupců (COREPER), jednak Koordinačním výborem, zvaným Výbor K4 podle názvu článku, který vytvořil rámec třetího pilíře. Vedle Rady ostatní instituce Společenství prakticky neměly pravomoci. Evropská komise mohla toliko v některých případech překládat návrhy. Evropský parlament měl právo být informován, musel být v některých věcech konzultován a mohl adresovat Radě otázky a formulovat doporučení. ESD byl dán výslovně na vedlejší kolej. Pravomoc měl toliko tehdy, když některá v rámci třetího pilíře přijatá úmluva (viz níže) stanovila, že ESD je kompetentní, aby interpretoval její ustanovení a řešil spory týkající se její aplikace.³⁹

V rámci třetího pilíře byly koncipovány tři speciální právní nástroje odlišné od komunitárních. Rada mohla přijímat “společná stanoviska”, “společné akce” a přijímat

³² Pikna, B.: cit. *EU jako prostor...* (www)

³³ Monar, J.: *Justice and Home Affairs in a Wider Europe: The Dynamics of Inclusion and Exclusion*, Centre for European Politics and Institutions, University of Leicester [2000], str. 2-3 || Dalferth, S.: *Enlarging the Area of Freedom, Security and Justice. Europeanisation, Policy Transfer and the Police*, Praha [2004], str. 1

³⁴ Pikna, B.: cit. *EU jako prostor...* (www) || Puissochet, J.-P.: *La libre circulation des jugements: réalité et perspectives*, in: Centre d'études européennes Lyon: *Les effets des jugements nationaux dans les autres Etats membres de l'Union européenne*, Bruylant, Brusel [2001], str. 6-10

³⁵ Fiala, P.; Pitrová, M.: cit. dílo, str. 593-595

³⁶ <http://europa.eu.int/scadplus/leg/fr/lvb/l33022.htm> || Puissochet, J.-P.: cit. dílo, str. 6-10

³⁷ Garcia-Jourdan, S.: cit. dílo, str. 55-58

³⁸ Bublan, F.: cit. dílo, str. 18-19

³⁹ Garcia-Jourdan, S.: cit. dílo, str. 55-58

“úmluvy”. Společná stanoviska měla sloužit k definování postojů Unie k určité otázce. (Tak např. první z března 1996 se váže k definici slova “uprchlík” ve smyslu Ženevské úmluvy 1951 o statusu uprchlíků.) Společné akce byly určeny pro případy, kdy cílů Unie mohlo být dosaženo společnou aktivitou lépe než separátní činností členských států. Úmluvy pak byly v podstatě klasické mezinárodní smlouvy. K jejich přijetí byl třeba nejprve podpis a ratifikace ze strany všech členských států.⁴⁰

SEU předvíдалa v čl. K9 možnost přesunu jednotlivých pravomocí z mezivládního rámce třetího pilíře do komunitárního prvního, za předpokladu jednomyslného rozhodnutí členských států z podnětu některého z nich nebo Komise. Transfer nebyl na tomto právním základě nikdy proveden. Když později došlo ke komunitarizaci některých oblastí činnosti, stalo se tak klasickou formou, tj. modifikací zakládacích smluv.⁴¹

Nejčastější kritiky maastrichtského modelu vnitra a justice se soustředily na údajnou těžkopádnost, nepružnost a neefektivitu jednomyslného hlasování, nejasné rozdělení kompetencí z ustanovení mezi SES a SEU v některých bodech, vzniklé nejasnosti s aplikací a vlastnostmi společných stanovisek a společných akcí a jejich právní závazností, pomalost rozhodování. Kritizována byla také omezená role Komise, Parlamentu a ESD.⁴²

Radikální změnu do oblasti vnitra a justice přinesla Amsterodamská smlouva, která byla podepsána 2. října 1997 a která vstoupila v platnost k 1. květnu 1999.º Ta stanovila pro Unii nový cíl: vytvoření “prostoru svobody, bezpečnosti a spravedlnosti”, a pod touto hlavičkou modifikovala spolupráci v oblasti vnitra a justice, dávajíc jí širěji vytyčené a současně i přesnější cíle a nový institucionální rámec.⁴³ Tento nový integrační cíl byl zároveň posílen zavedením řady nových cílů, komunitarizací rozsáhlých částí bývalého třetího pilíře, inkorporací schengenského *acquis*, novými právními nástroji a zvýšením pravomocí ESD.⁴⁴

Celý komplex vnitra a justice, tak jak existoval od Maastrichtské smlouvy, byl rozdělen na dvě oblasti. Část byla přenesena do prvního pilíře, tj. byla “komunitarizována”, část zůstala nadále v třetím pilíři.⁴⁵ Do prvního pilíře byly přeneseny kompetence týkající se volného pohybu osob - oblast víz, azylové a přistěhovalecké politiky - a justiční spolupráce

⁴⁰ Garcia-Jourdan, S.: cit. dílo, str. 55-58 || <http://europa.eu.int/scadplus/leg/fr/vb/l33022.htm>

⁴¹ Garcia-Jourdan, S.: cit. dílo, str. 58-59, 87

⁴² van Raepenbusch, S.: *Le troisième pilier après Amsterdam et les relations extérieures de l'Union européenne*, in: Dony, M. (ed.): *L'Union européenne et le monde après Amsterdam*, Editions de L'Université de Bruxelles, Brusel [1999], str. 318 || Bitsch, M.-T.: cit. dílo, str. 284

⁴³ Pikna, B.: *EU jako prostor ...* (www)

⁴⁴ Monar, J.: cit. dílo, str. 2-3

⁴⁵ Puissochet, J.-P.: cit. dílo, str. 6-11

v civilních věcech.⁴⁶ Tyto nové pravomoci Společenství byly zakomponovány do Smlouvy o ES, do nově koncipované hlavy IV. Do budoucna zde měly být používány klasické komunitární postupy a právní nástroje.

Smlouva počítala s přechodným obdobím prvních pět let od vstupu smlouvy v platnost, během kterého měly členské státy sdílet s Komisí právo zákonodárné iniciativy, rozhodnutí v Radě měla být přijímána jednomyslně a EP měl být toliko konzultován. K přechodu ke klasické legislativní proceduře mělo v celé komunitarizované oblasti vnitra a justice či její části dojít po uplynutí přechodného období poté, co o tom jednomyslně rozhodne Rada po konzultaci EP.⁴⁷

Ve třetím pilíři, v hlavě VI SEU zůstala spolupráce policie a soudů v trestních věcech.⁴⁸ Nově k nim přibývá prevence a boj proti rasismu a xenofobii.⁴⁹ I v rámci tohoto zbytkového třetího pilíře dochází ke změnám. Zejména jsou nově upřesněny jednotlivé právní nástroje. Společné akce jsou nahrazeny právními nástroji blízkými směrnici - rámcovými rozhodnutími a rozhodnutími. Navíc každá úmluva může propříště vstoupit v platnost po ratifikaci polovinou členských států ve vztahu mezi těmito státy, což urychluje proces (článek 34 Smlouvy EU). Komise má nově spolu s členskými státy právo iniciativy rozšířené na všechny oblasti třetího pilíře a modality konzultování EP jsou upřesněny.⁵⁰

Smlouva otevírá cestu posílené spolupráce pro členské státy, které chtějí více integrace, jestliže se nenajde podpora všech států. Na druhou stranu všechny iniciativy v oblasti vnitra a justice se mají propříště uskutečňovat v rámci EU.⁵¹

Zásadní změnou, kterou přinesl Amsterdam, je také začlenění "schengenského *acquis*" do rámce EU, při zachování dobrovolného vyčlenění ze spolupráce pro Velkou Británii a Irsko a zajištění zvláštního postavení pro Dánsko (viz II.-1.6, II.-2.9). Tzv. Schengenský protokol předpokládal, že se schengenský systém postupně rozpustí ve strukturách EU – a to jak materiálně (například budou přijata pravidla, standardy nebo seznamy rizikových osob vytvořená Schengenem), tak organizačně (pravomoci zvláštních schengenských institucí

⁴⁶ Craig, P.; de Búrca, G.: *EU Law – Text, Cases and Materials*, 3. vyd., Oxford University Press, Oxford [2002], str. 30-31 || <http://europa.eu/scadplus/leg/fr/lvb/l33022.htm>

⁴⁷ Bitsch, M.-T.: *Histoire de la construction européenne de 1945 a nos jours*, Éditions Complexe, Brusel [2004], str. 288-289 || <http://europa.eu/scadplus/leg/fr/lvb/l33022.htm>

⁴⁸ Bitsch, M.-T.: cit. dílo, str. 289 || <http://europa.eu/scadplus/leg/fr/lvb/l33022.htm>

⁴⁹ cit. Vídeňský akční plán

⁵⁰ <http://europa.eu/scadplus/leg/fr/lvb/l33022.htm>

⁵¹ Bitsch, M.-T.: cit. dílo, str. 289

převzou orgány EU).⁵² Schengenské *acquis* bylo rozděleno dle logiky amsterodamského rozdělení mezi první a třetí pilíř EU.

Na žádost Evropské rady připravila Komise a Rada ještě před vstupem Amsterodamské smlouvy v platnost akční plán k upřesnění realizace jejích ustanovení týkající se PSBS, tzv. Vídeňský akční plán.⁵³ Akční plán sestává z části úvodní a části obsahující priority a opatření. Úvodní část obsahuje některá odborná a politická východiska, včetně definování základních pojmů a institutů Amsterodamu, jako je samotný PSBS. Druhá část charakterizuje priority a vymezuje úkoly, související s přijímanými opatřeními, a to z celé šíře spektra PSBS - opatření v oblasti azylu, vnějších hranic, přistěhovalectví, soudní spolupráce v civilních věcech, policejní a soudní spolupráce v trestních věcech a sbližování právních předpisů členských států v trestním právu. Část priorit a opatření se měla realizovat do dvou let od vstupu smlouvy v platnost, část do pěti let. Text není právně závazný, ale úkoly zde specifikované považovány za politicky závazné. Má rovněž významnou interpretační funkci a z tohoto důvodu jeho příslušné relevantní části jsou využívány při výkladu jednotlivých ustanovení obou smluv nebo i ucelených témat.⁵⁴

Význam PSBS byl brzy potvrzen také tím, že mu bylo věnováno speciální vrcholné setkání. V polovině října 1999, tentokrát už po vstupu Amsterodamské smlouvy v platnost, se Evropská rada schází ve finském Tampere, aby jednala o PSBS.⁵⁵ Summit se měl věnovat zintenzivnění a zpřesnění opatření k vytváření PSBS, a konkrétním opatřením zaměřeným na urychlení procesu jeho vytváření.⁵⁶

Evropská rada zdůraznila význam vybudování PSBS a prohlásila, že jej natrvalo zařadí na první místo své politické agendy, soustavně bude prověřovat pokrok, jehož se dosáhlo na cestě k uskutečnění nezbytných opatření a k naplnění lhůt stanovených Amsterodamskou smlouvou, Vídeňským akčním plánem a závěry summitu v Tampere.⁵⁷

Přijaté závěry předsednictví obsahují víceletý program zabývající se stanovením priorit pro PSBS.⁵⁸ Úvodní část dokumentu nazvaná „Na cestě k Unii svobody, bezpečnosti a

⁵² Šlosarčík, I.: cit. *Schengen* (www)

⁵³ Pikna, B.: *Vnitřní bezpečnost a veřejný pořádek v evropském právu (oblast policejní a justiční spolupráce)*, Linde, Praha [2003], str. 129-131 || Rouchaud, A.-M.: cit. dílo, str. 25-26

⁵⁴ Pikna, B. : cit. *Vnitřní bezpečnost...*, str. 129-131

⁵⁵ Rouchaud, A.-M.: cit. dílo, str. 25-26

⁵⁶ Pikna, B. : cit. *Vnitřní bezpečnost...*, str. 131

⁵⁷ Závěry předsednictva ze zasedání Evropské rady v Tampere, 15.-16.10.1999, in:

http://www.mvcr.cz/akademie/eu/zased_er.html

⁵⁸ KOM(2005) 184 v kon. zn.

spravedlnosti : mezníky z Tampere“ pomáhá definovat pojem PSBS. V druhé, zvláštní části jsou ustanovení k jednotlivým politikám a postupům z oblasti a) společné azylové a přistěhovalecké politiky, b) budování skutečného právního prostoru, c) boje proti kriminalitě a d) výraznějšího působení Unie navenek.⁵⁹

Jakkoli v programu převládají otázky trestní spolupráce a politiky azylové a přistěhovalecké, závěry předsednictví nicméně obsahují i několik bodů, věnovaných právu soukromému a civilnímu procesu, o kterých budeme mluvit níže.

Smlouva z Nice přinesla změny především pro komunitární část PSBS. V oblasti justiční spolupráce v civilních věcech byl schválen přechod do spolurozhodovací procedury podle čl. 251 ve všech oblastech, kromě práva rodinného, s účinností od vstupu smlouvy v platnost. I pro ostatní oblasti hlavy IV členské státy souhlasily s přechodem od jednomyslnosti ke spolurozhodovací proceduře. Přechod měl ale nastat až později a za splnění jistých podmínek. Některá rozhodnutí v oblasti imigrace měla být přijímána spolurozhodovací procedurou bez dalšího od 1. května 2004. V oblasti azylu byl přechod podmíněn tím, že Rada předtím vydá společná pravidla a základní principy pro tuto oblast.⁶⁰ Rada nakonec v prosinci 2004 schválila rozhodnutí o přechodu do spolurozhodovací procedury všech těchto oblastí s výjimkou zákonného přistěhovalectví, a to s účinností od 1. ledna 2005.⁶¹

Pro třetí pilíř znamenala Smlouva z Nice minimální změny. Především byla nově přehledněji a jednodušeji upravena pravidla pro posílenou spolupráci v této oblasti.⁶²

Význam PSBS pro EU byl potvrzen v Chartě základních práv EU, rovněž přijaté v Nice. Tato v preambuli mimo jiné konstatuje: „*Unie, vědoma si svého duchovního a morálního dědictví, se zakládá na nedělitelných a všeobecných hodnotách lidské důstojnosti, svobody, rovnosti a solidarity; spočívá na zásadách demokracie a právního státu. Do středu své činnosti staví jednotlivce tím, že zavádí občanství Unie a vytváří prostor svobody, bezpečnosti a spravedlnosti.*“⁶³

Zásadní pozornost byla PSBS věnována také v neúspěšné evropské ústavní smlouvě. Získával formálně výsadní postavení, když byl uveden mezi cíli Unie hned na druhém místě

⁵⁹ Pikna, B. : cit. *Vnitřní bezpečnost...*, str. 133-136

⁶⁰ <http://europa.eu/scadplus/leg/fr/lvb/l33022.htm>

⁶¹ Rozhodnutí Rady č. 2004/927/ES

⁶² tamtéž

⁶³ Listina základních práv EU, preambule

po podpoře míru, hodnot Unie a blahobytu jejích obyvatel, a to ještě před vnitřním trhem. Čl. I-3 měl stanovit toto: „Unie poskytuje svým občanům prostor svobody, bezpečnosti a spravedlnosti bez vnitřních hranic a vnitřní trh s volnou a nenarušenou soutěží.“⁶⁴

Návrh počítal s PSBS jako s jednotnou oblastí činnosti EU. Jako takový byl uveden mezi oblastmi, kde se uplatňuje sdílená pravomoc EU s členskými státy vedle oblastí jako je vnitřní trh, doprava, životní prostředí a další.⁶⁵ Jako jedna oblast činnosti byl také koncipován v třetí části, v kapitole IV nadepsané Prostor svobody, bezpečnosti a spravedlnosti. Oblast zde byla rozčleněna do těchto oddílů: Politiky týkající se kontrol na hranicích, azylu a přistěhovalectví, Soudní spolupráce v občanských věcech, Soudní spolupráce v trestních věcech, Policejní spolupráce.⁶⁶

PSBS je jednou z oblastí, kde ústavní smlouva přinášela nejvýraznější změny, a to směrem k citelnému rozšiřování pravomocí EU. Platí to především pro oblast současného třetího pilíře, která by dle ústavy ztratila většinu svých současných specifik a byla by začleněna do stejného institucionálně-právního rámce jako současná komunitární část PSBS. Propříště by se zde užívaly klasické právní nástroje EU (nařízení, směrnice atd.), posílena by byla pravomoc ESD.⁶⁷

Pravomoci EU by nově expandovaly v oblasti harmonizace trestně-procesních předpisů. Ústava by také výrazně rozšířila oblast rozhodování kvalifikovanou většinou v Radě ministrů. V rámci spolurozhodovací procedury by tak bylo možné propříště schválit harmonizační předpisy pro definice skutkových podstat a sankcí za některé trestné činy (!). Jednomyslné rozhodování by zůstalo jen v nejcitlivějších oblastech, jako je ustavení a pravomoci evropského prokurátora nebo katalog trestných činů regulovaných evropským právem.⁶⁷ Pokud jde o úpravu oblasti soudní spolupráce v civilních věcech, na první pohled by se mohlo zdát, že neměla doznat výraznějších změn než formulačních. Jak si však dále ukážeme dále, rozdíl byl citelný, když vypadla podmínka nezbytnosti přijímaných opatření pro řádné fungování vnitřního trhu.

Myslím, že i tento krátký výčet ukazuje, jak bezmezná a předimenzovaná ambice si tvůrci evropské ústavní smlouvy kladli. To je v každém případě téma na jinou diskusi, stejně jako

⁶⁴ Smlouva o Ústavě pro Evropu, čl. I-3

⁶⁵ Smlouva o Ústavě pro Evropu, čl. I-14

⁶⁶ Smlouva o Ústavě pro Evropu, čl. III-257 až III-277

⁶⁷ Šlosarčík, I.: *Politiky Evropské unie*, in: Král, D.; Pítrová, L.; Šlosarčík, I.: *Smlouva zakládající Ústavu pro Evropu-Komentář*, Europeum, Praha [2004], str. 77-88

otázka zda a jak rychle se podaří některé prvky z mrtvého dokumentu resuscitovat. Rozhodující je, že tzv. ústava po francouzském a nizozemském referendu z jara 2005 padla a PSBS se musel nadále rozvíjet podle stávajícího právního rámce.

Před uplynutím pětiletého období, ve kterém měly být naplněny plány z Tampere, představila Komise 2. června 2004 zprávu o doposud dosažených výsledcích. Konstatovala, že „...došlo k zásadnímu pokroku ve většině oborů spadajících do oblasti spravedlnosti a vnitřních věcí“. Zároveň si neodpouští obligátní kritiku údajně těžkopádného mezivládního postupu ve zbytkovém třetím pilíři. Institucionální struktura zde prý představuje překážku pro zajištění účinnosti přijatých opatření. Od zasedání Evropské rady v Tampere prý „...bylo vykonáno mnoho práce, ačkoliv k dokončení prostoru svobody, bezpečnosti a spravedlnosti ještě zbývá mnohé udělat.“⁶⁸

V listopadu 2004 Evropská rada schválila víceletý haagský program pro posílení PSBS jako nástupce programu z Tampere. Jsou zde obsaženy strategické cíle v PSBS na období 2005-2009.⁶⁹ Celkem vzato Haagský program se dotýká stejných věcí jako Tampere, daleko více ovšem akcentuje bezpečnostní otázky.⁷⁰ Na vyzvu Evropské rady Komise představila v květnu 2005 akční plán, který ze strategických cílů programu vyzdvihuje **deset priorit**, na které by měla být podle názoru Komise během nadcházejících pěti let soustředěna největší pozornost, a kde jsou cíle a priority programu převedeny na konkrétní opatření, včetně časového plánu pro přijetí a provedení všech opatření.⁷¹ Jde o následující priority:

(1) Základní práva a občanství: tvorba obsáhlých politik

Zajistit plný rozvoj politik sledujících a podporujících dodržování základních práv všech lidí a politik na podporu občanství.

(2) Boj proti terorismu: příprava celosvětové reakce

Zaměřit se na různé aspekty prevence, připravenosti a reakce s cílem zajistit další zlepšování a v případě potřeby i doplnění schopností členských států čelit terorismu v příslušných oblastech, jako je nábor, financování, analýza rizik, ochrana kritické infrastruktury a zvládání následků.

(3) Společný azylový prostor: zavedení účinného harmonizovaného postupu v souladu s hodnotami a humanitárními tradicemi Evropské unie

Připravit podmínky pro vytvoření společného azylového prostoru s přihlédnutím k humanitárním tradicím a mezinárodním závazkům Unie a k účinnosti harmonizovaného postupu.

(4) Řízení migrace: stanovení vyváženého přístupu

Definovat vyvážený přístup k řízení migrace vypracováním společné přistěhovalecké politiky, která řeší dovolenou migraci na úrovni Unie, s dalším posílením boje proti nedovolené migraci, převaděčství a obchodování s lidmi, zejména s ženami a dětmi.

(5) Integrace: maximalizace příznivého dopadu migrace na naši společnost a hospodářství

⁶⁸ KOM (2004) 401 v kon. zn.

⁶⁹ KOM (2005) 184 v kon. zn. || Balzacq, T.; Carrera, S.: cit. dílo, str. 19-20

⁷⁰ Balzacq, T.; Carrera, S.: cit. dílo, str. 19-20

⁷¹ KOM (2005) 184 v kon.zn.

Vyvinout podpůrná opatření na pomoc členským státům při provádění lepších integračních politik, aby se maximalizoval příznivý dopad přistěhovalectví na naši společnost a hospodářství a aby se zabránilo izolaci a sociálnímu vyloučení přistěhovaleckých komunit. To přispěje k vzájemnému porozumění a dialogu mezi náboženstvími a kulturami v souladu se základními hodnotami Unie.

(6) Vnitřní hranice, vnější hranice a víza: rozvoj integrované správy vnějších hranic pro vyšší bezpečnost Evropské unie

Nadále rozvíjet integrovanou správu vnějších hranic a společnou vízovou politiku při současném zajištění volného pohybu osob (lidé k lidem).

(7) Soukromí a bezpečnost při sdílení informací: dosažení ideální rovnováhy

Nalézt správnou rovnováhu mezi soukromím a bezpečností při sdílení informací mezi donucovacími a soudními orgány podporováním konstruktivního dialogu mezi zúčastněnými stranami a vybízením k němu s cílem nalézt vyvážená řešení při plném respektování základních práv na soukromí a ochranu údajů i zásady dostupnosti informací, jak je stanovena v haagském programu.

(8) Organizovaná trestná činnost: vývoj strategické koncepce

Vypracovat a uplatňovat strategickou koncepci boje proti organizované trestné činnosti na úrovni EU. Plně využívat Europol a Eurojust a dále je rozvíjet.

(9) Občanské a trestní právo: zajištění účinného evropského prostoru spravedlnosti pro všechny

Zajistit evropský prostor spravedlnosti na základě účinného přístupu k právu pro všechny a výkonu soudních rozhodnutí. Bude se usilovat o sblížení, zejména přijímáním pravidel zajišťujících vysoký stupeň ochrany osob, s cílem vybudovat vzájemnou důvěru a posílit vzájemné uznávání, což i nadále zůstává základem soudní spolupráce. Vylepšit evropské smluvní právo.

(10) Svoboda, bezpečnost a právo: sdílení odpovědnosti a solidarity

Dát praktický význam pojmům sdílená odpovědnost a solidarita mezi členskými státy poskytnutím odpovídajících finančních prostředků, s jejichž pomocí lze co neúčinněji dosáhnout cílů svobody, bezpečnosti a spravedlnosti.⁷²

1.3 Koncept Prostoru svobody, bezpečnosti a spravedlnosti

Jak už jsme řekli, pojem PSBS byl do evropského práva vnesen Amsterodamskou smlouvou. Ta jej v první řadě zakotvila mezi obecné cíle EU vypočtené v čl. 2 (dříve B) Smlouvy o Evropské unii. Cílem Unie se tak stalo *“zachovávat a rozvíjet Unii jako prostor svobody, bezpečnosti a spravedlnosti, ve kterém je zaručen volný pohyb osob ve spojení s vhodnými opatřeními týkajícími se kontroly na vnějších hranicích, práva azylu, přistěhovalectví a předcházení a potírání zločinnosti.”* Tento cíl nahradil ve Smlouvě EU původní stručně a vágně formulovaný cíl *„rozvíjet úzkou spolupráci v oblastech justice a vnitřních věcí.”*⁷³

Dále tímto cílem zaštitila okruhy spolupráce, které byly před Amsterodamem součástí Spolupráce v oblasti vnitra a justice, tj. třetího pilíře. Jak jsme již uvedli, tyto jednotlivé okruhy byly nyní rozděleny do hlavy IV Smlouvy o ES (1. pilíř) a hlavy VI Smlouvy o EU (3. pilíř). V obou skupinách k původním kompetencím, resp. oblastem činnosti, přibýly nové.⁷⁴

⁷² KOM(2005) 184 v kon. zn.

⁷³ Pikna, B. : cit. *Vnitřní bezpečnost...*, str. 123

⁷⁴ srov. texty smluv před a po Amsterodamu

Amsterodamská smlouva pojem PSBS nevymezila konkrétní definicí a tato v primárním právu dodnes zcela absentuje. Za jeho bližším určením se musíme vydat do programových dokumentů a odůvodnění sekundární legislativy. Ve všech najdeme prakticky stejnou interpretaci, která vykládá separátně jednotlivé složky - svobodu, bezpečnost a spravedlnost - při zdůraznění jejich vzájemné propojenosti, podmíněnosti a neodlučitelnosti.

Prostor svobody v tomto pojetí zahrnuje zajištění volného pohybu osob v rámci Unie Zároveň má dát "svobodě" širší rozměr. Mluví se o "širším konceptu svobody" zahrnujícím ochranu základních práv, boj proti všem formám diskriminace. Zdůrazňuje se, že musí být zajištěna ochrana soukromí, zvláště ochrana osobních údajů. Dále se sem zahrnuje úzce související problematika přistěhovalecká a azylová.⁷⁵

Prostor bezpečnosti zahrnuje předcházení trestné činnosti a boj proti ní, zejména pokud jde o terorismus, obchod s bílým masem, zločiny proti dětem, obchod drogami, obchod zbraněmi, korupci a podvody.⁷⁶ Z kontextu vyplývá, že jde především o organizovanou trestnou činnost.

Cílem má být poskytnutí institucionálního rámce pro rozvíjení společných činností mezi členskými státy v oblasti policejní spolupráce a soudní spolupráce v trestních věcech. Má tak být zajištěna posílená bezpečnost občanů a také bráněny zájmy Unie, včetně jejich finančních zájmů. Zdůrazňována je také role Europolu. Zdůrazňuje se, že nová ustanovení se nedotýkají zodpovědnosti, která přísluší členským státům v zajišťování veřejného pořádku a bezpečnosti na jejich území.⁷⁷

Prostor spravedlnosti má vyjadřovat ambici dát občanům společný pocit spravedlnosti v celé Unii. V jeho rámci by občané přes existující rozdíly mezi národními právními řády měli mít rovný přístup ke spravedlnosti a měla by fungovat intenzivní spolupráce mezi soudními systémy jednotlivých členských států.⁷⁸ V jeho rámci by občané měli mít k justici v kterémkoli členském státu přístup stejně snadný jako ve svém vlastním státě. Pachatelé trestných činů zase nemají mít možnost využívat rozdílnosti soudních systémů jednotlivých členských států.

---

⁷⁵ Pikna, B. : cit. *Vnitřní bezpečnost...*, str. 126-127 || cit. Vídeňský akční plán || KOM(98) 0459 v kon. zn.

⁷⁶ Pikna, B. : cit. *Vnitřní bezpečnost...*, str. 126-127 || KOM(98) 0459 v kon. zn. ||

<http://europa.eu/scadplus/leg/fr/lvb/l33080.htm>

⁷⁷ cit. Vídeňský akční plán, bod 10 || KOM(98) 0459 v kon. zn

⁷⁸ <http://europa.eu/scadplus/leg/fr/lvb/l33080.htm> || cit. Vídeňský akční plán, bod 10 || KOM(98) 0459 v kon. zn

V rámci tohoto prostoru mají být v celé Unii uznávány a vykonávány rozsudky a jiná rozhodnutí soudů jednotlivých členských států. Přitom má být zajištěna základní právní jistota soukromých subjektů, tak aby nebyly odrazovány od vykonávání svých práv neslučitelností nebo komplexitou justičních a administrativních systémů členských států.⁷⁹ Má být dosaženo větší kompatibility a vyšší míry konvergence právních řádů členských států.⁸⁰

Prostor zahrnuje jednak soudní spolupráci v civilních věcech, jednak různé aspekty soudní a policejní spolupráce v trestních věcech.⁸¹ Jak pro civilní, tak pro trestní oblast je pak kladen důraz na maximální možné odstranění obtíží, s kterými se občané setkají v přeshraničních soudních řízeních, a na sblížení procesních norem v některých oblastech, zejména pokud jde o záruky spravedlivého procesu.⁸²

Jak už jsme řekli, je vždy zdůrazňována vzájemná těsná propojenost a podmíněnost těchto tří pojmů či konceptů, a to, že nelze dosáhnout naplnění jednoho bez obou ostatních.⁸³ Slovy Vídeňského akčního plánu: „*Svoboda ztrácí mnoho ze svého smyslu, pokud nemůže být využívána v prostředí bezpečnosti s plným zázemím justičního systému, kde mohou mít občané a ostatní obyvatelé států Unie důvěru.*“⁸⁴

Na základě právě uvedeného je třeba zamyslet se nad tím, co vlastně PSBS je? Je to cíl, oblast činnosti či filosoficko-politický koncept? Zdá se, že všechny tři odpovědi jsou správné.

Bez pochyby je cílem. Jako takový je uveden, jak jsme již řekli, v čl. 2 odst. 4 Smlouvy o EU a ve všech programových dokumentech. Jde o jakýsi ideální stav, ke kterému by se mělo dospět. Rovněž je nepochybné, že je pojímán jako oblast činnosti. Mluví se přece o „opatřeních v oblasti PSBS“. V tomto smyslu je možno PSBS chápat jako nahrazení předamsterodamského označení „Spolupráce v oblasti spravedlnosti a vnitřních věcí“. Ve prospěch tohoto výkladu svědčí také fakt, že v odmítnuté evropské ústavě byl PSBS v rámci

---

⁷⁹ Carriat, J.: *La coopération judiciaire civile : une large palette d'instruments communautaires*, in: Douchy-Oudot, M. (ed.): *Le visage inconnu de l'espace judiciaire européen*, Editions Juridiques et techniques, Paříž [2004], str. 8-9 || Závěry předsednictva Evropské rady z Tampere, http://www.mvcr.cz/akademie/eu/zased_er.html

⁸⁰ cit. Závěry předsednictva z Tampere || Rancé, P.; de Baynast, O.: cit. dílo, str. 29, 42

⁸¹ Pikna, B.: cit. *EU jako prostor...* (www)

⁸² Pikna, B.: cit. *Vnitřní bezpečnost...*, str. 126-127 || <http://europa.eu/scadplus/leg/fr/lvb/l33080.htm> || KOM(98) 0459 v kon. zn

⁸³ Pikna, B.: cit. *Vnitřní bezpečnost...*, str. 126-127

⁸⁴ cit. Vídeňský akční plán

definování pravomocí pojat jako jedna oblast, a to v rámci sdílených pravomocí vedle např. vnitřního trhu, životního prostředí, ochrany spotřebitele, energetiky či dopravy.⁸⁵

Některé zmínky v programových dokumentech i v literatuře jako by nasvědčovaly tomu, že jde také o třetí případ. Na příklad Vídeňský akční plán říká, že udržování správné rovnováhy mezi svobodou, bezpečností a právem musí být vedoucí linií pro činnost Unie.⁸⁶ Podle B. Pikna od účinnosti Amsterodamské smlouvy každá relevantní činnost vyvíjená na základě Smlouvy o EU musí také odrážet všeobecný přístup a filosofii tkvící v termínu PSBS.⁸⁷ Podobně podle F. Bublana již tento samotný název vyjadřuje fundamentální postuláty, na nichž je a musí být EU budována, a to bráno kumulativně a ve vztahu k občanům jednotlivých členských států.⁸⁸

Jak si všímá N. Walker, materie shromážděná pod značkou PSBS, na rozdíl od mnoha oblastí evropského práva, netvoří přirozený, jednotný celek. Upozorňuje na to, pod kolik vládních resortů obvykle tyto oblasti na úrovni států spadají. Najdeme je pod ministerstvy vnitra, spravedlnosti a obrany, máme-li jmenovat ty nejprominentnější. Složitost pak jen podporuje rozdělení na komunitární část a část v třetím pilíři s mezivládními postupy. Jak ovšem dále konstatuje, přes tuto tematickou diverzitu a rozdílné zakotvení v primárním právu se zatím v oblasti vyvíjela koherentní politika. →

Důvody vidí jednak v tom, že v Amsterodamské smlouvě byla projevena vůle států považovat věci spadající pod PSBS jako jednu oblast činnosti (politiku) nehledě na jejich rozdělení mezi SES a SEU, dále v tom, že v jisté míře je dán i jednotný institucionální základ.⁸⁹ (O tom viz násl. podkapitoly.)

Na závěr této podkapitoly je třeba si položit otázku, zda s ohledem na to, co bylo řečeno o konceptu a obsahu PSBS, lze najít jakousi zastřešující (alespoň volnou) definici toho, co PSBS představuje.

J. Monar mluví o tom, že jde o oblast činnosti EU, založenou na specifických institucionálních strukturách a rozhodovacích procedurách a specifické směsi mezivládních a

⁸⁵ Smlouva o Ústavě pro Evropu, čl. I-14

⁸⁶ cit. Vídeňský akční plán

⁸⁷ Pikna, B. : cit. *Vnitřní bezpečnost...*, str. 125-126

⁸⁸ Bublana, F.: cit. dílo, str. 18-19

⁸⁹ Walker, N.: *In Search of the Area of Freedom, Security and Justice: A Constitutional Odyssey*, in: Walker, N. (ed.): *Europe's Area of Freedom, Security and Justice*, Oxford [2004], str. 6-9

nadnárodních rysů, pročež ji lze považovat za speciální „režim“ v rámci kontextu EU.⁹⁰
B. Pikna hovoří o interdisciplinárním politickém a legislativním systému.⁹¹

1.4 Institucionální struktura

Jakkoli je PSBS rozdělen do komunitární části a do třetího „mezivládního“ pilíře, mezi oběma částmi existují silná právní a politická pojítka a ve vzrůstající míře společné cíle a postupy.⁹²

I když mechanismy v komunitarizované části PSBS na jedné straně a v třetím pilíři na straně druhé jsou odlišné, v obou jsou činné stejné orgány, což může působit jako jednotící prvek pro celou komplexní oblast.

Ústřední místo přísluší Radě, která se schází ve složení ministrů spravedlnosti a vnitra, a v této sestavě se nazývá Rada pro věci vnitra a justice. Schází se zpravidla jednou za dva měsíce, aby diskutovala o vývoji a implementaci spolupráce a společných politikách v oblasti vnitra a justice. Rozhodující pozici má proto, že ve většině záležitostí PSBS rozhoduje samostatně, a to jednomyslně, za pouhé konzultace Evropského parlamentu. Jen v některých záležitostech - jako je ovšem mimo jiné právě skoro celá soudní spolupráce v civilních věcech - je uplatňována klasická spolurozhodovací procedura, v rámci které Rada rozhoduje kvalifikovanou většinou a Evropský parlament spolurozhoduje s ní.⁹³

Evropská rada má vůdčí úlohu při definování strategických zásad a plánování budoucích opatření v PSBS.⁹⁴ Evropská komise má dnes v rámci celého PSBS právo legislativní iniciativy, ačkoli v celém pilíři a v části komunitarizované části nemá na tuto iniciativu monopol, a mohou jí zde konkurovat členské státy.

Pokud jde o část spadající do třetího pilíře, Evropský parlament je nanejvýš konzultován, a to při přípravě rámcových rozhodnutí, rozhodnutí a úmluv. Ve velké části komunitarizované oblasti spolurozhoduje v rámci spolurozhodovací procedury podle čl. 251 SES.

Pokud se přesuneme z nejvyšší úrovně níže, na úroveň administrativní, v rámci Evropské komise dnes celá oblast spadá pod komisaře pro spravedlnost, svobodu a bezpečnost. Pod něj

⁹⁰ Monar, J.: cit. dílo, str. 2-3

⁹¹ Pikna, B. : cit. *Vnitřní bezpečnost...*, str. 125

⁹² Kornobis-Romanowska, D.: cit. dílo, str. 1628 || Walker, N.: cit. dílo. str. 8-9

⁹³ http://www.consilium.europa.eu/cms3_fo/showPage.asp?id=249&lang=CS&mode=g

⁹⁴ KOM(2004) 401 v kon.zn.

spadá Generální ředitelství pro spravedlnost, svobodu a bezpečnost, nejmladší a nejmenší ze všech generálních ředitelství.⁹⁵

1.5 Spravedlnost nebo právo ? – otázky terminologické

Český překlad toho, co v této práci nazýváme prostorem svobody, bezpečnosti a spravedlnosti, resp. prostorem spravedlnosti, se dosud plně neustálil. V oficiálních překladech i v části literatury se vyskytuje místo slova „spravedlnost“ slovo „právo“. Mluví se tedy o prostoru svobody, bezpečnosti a práva. Druhá část teorie, a s ní i tato práce, však vytrvale vzdoruje a používá překlad, který považuje za vhodnější.

Podíváme-li se na ekvivalenty v pěti nejvýznamnějších jazycích EU, zjistíme, že čtyři z nich používají označení, která bychom mohli přeložit jako „prostor spravedlnosti“. V angličtině je to *area of justice*, ve francouzštině *espace de justice*, ve španělštině *espacio de justicia*, v italštině *spazio di giustizia*. Spojení „prostor práva“ - *Raum des Rechts* používá jen němčina.

Anglické a francouzské slovo “justice” má široký význam. Např. v německé jazykové verzi neúspěšné evropské ústavní smlouvy je překládáno hned třemi termíny: *Gerechtigkeit*, *Justiz* a *Recht*. *Gerechtigkeit* označuje spravedlnost nebo férovost ve společenských vztazích, zvláště jde-li o alokaci a distribuci zboží nebo výhod, aniž by znamenala instituce a mechanismy, které takovou spravedlivou nebo férovou distribuci či alokaci umožňují. Odtud použití výrazu *soziale Gerechtigkeit* pro *sociální spravedlnost* v ústavě. Slovo *Justiz* pak němčina používá, jde-li o institucionální podobu spravedlnosti, tedy soudnictví (*např. justizielle Zusammenarbeit*, soudní spolupráce). Slovo *Recht*, které překládáme zpravidla jako právo, pak němčina používá k označení spravedlnosti / práva v titulu PSBS (*Raum der Freiheit, der Sicherheit und des Rechts*) či v překladu pojmu přístup k spravedlnosti (*Zugang zum Recht*). Zde je zřejmá souvislost s konceptem *Rechtstaat*, tj. právního státu.⁹⁶ Jen na

⁹⁵ http://ec.europa.eu/dgs/justice_home/index_en.htm

⁹⁶ Ziller, J.: *The Value of Justice in the European Constitution*, European University Institute, EUI Working Papers. Law No. 2006/08, str. 1-3

okraj poznamenejme, že v obdobném smyslu se na úrovni Unie někdy mluví o společenství práva.⁹⁷

Čeština může anglickou či francouzskou „justice“ přeložit ve všech třech zmíněných případech jako „spravedlnost“. Jako přesnější označení používáme paralelně slovo justice analogicky k německé *Justiz*. Naopak překlad „právo“ v prvních dvou případech použít nelze a ve třetím, který by měl být odvozen od druhého, se pak logicky nezdá vhodným.

Právo a spravedlnost jsou zajisté pojmy velice blízké a v historii někdy ztotožňované.⁹⁸ Jak právo,⁹⁹ tak spravedlnost¹⁰⁰ mají velmi mnoho významů a nelze je jednoznačně vymezit jednou definicí. Jde o mnohorozměrné jevy, které se v některých svých odstínech velmi přibližují či prolínají. Přesto postavíme-li vedle sebe^o definici ve středoevropském prostoru nejvíce zakořeněné, chápající právo v objektivním smyslu, coby soustavu obecně závazných pravidel (norem) chování¹⁰¹ a spravedlnost ve smyslu justice, vidíme dva jasně odlišitelné pojmy. Označení „prostor spravedlnosti“ se tak zdá být vzhledem k vlastní náplni této oblasti činnosti EU mnohem výstižnější. Jak ze způsobu, jakým je tento prostor definován v oficiálních dokumentech EU, které jsme výše zmínili, tak z jeho dosavadní faktické náplně, vyplývá jednoznačně jeho orientace na oblast justice.

1.6 Flexibilita v rámci prostoru svobody, bezpečnosti a spravedlnosti

Jedním z výrazných rysů PSBS je široké uplatnění flexibility neboli vícerychlostní integrace. Tři členské státy se spolupráce v různé míře a z různých důvodů neúčastní.¹⁰² Jde o Dánsko, Velkou Británii a Irsko. Jejich zvláštní status upravují protokoly k základacím smlouvám. V souladu s nimi nejsou vázány ustanoveními hlavy IV. Nepodílí se na přijímání opatření v Radě a tato opatření a také mezinárodní smlouvy uzavřené podle hlavy IV či rozhodnutí ESD, které tato ustanovení nebo opatření vydaná na jejich základě interpretují, nejsou pro tyto státy závazné. Velká Británie a Irsko mají v rámci stanoveného mechanismu možnost účastnit se zde selektivně spolupráce na dobrovolné bázi, čehož využívají, Dánsko se vyloučilo ze spolupráce zcela. (O tom podrobněji v podkapitole II-2.9.)

⁹⁷ viz např. Zemánek, J.: *Soudnictví v Evropské unii*, in: *Mezinárodní vztahy*, 3/2004, str. 24-25

⁹⁸ Veverka, V.; Boguszak, J.; Čapek, J.: *Základy teorie práva a právní filozofie*, Codex, Praha [1996], str. 302-304

⁹⁹ Gerloch A.: *Teorie práva*, 2. vyd. Vyd.a nakl. Aleš Čeněk, Dobrá Voda [2001], str. 15-17

¹⁰⁰ Boguszak, J.; Čapek, J.; Gerloch, A.: *Teorie práva*, 2. vyd., ASPI, Praha [2004], str. 277

¹⁰¹ Varvařovský, P.: *Základy práva – O právu, státi a moci*, ASPI, Praha [2004], str. 15

¹⁰² Monar, J.: cit. dílo, str. 9-12

Velká Británie a Irsko, jak už bylo řečeno, se od počátku neúčastní schengenské spolupráce. Obě země mohou o připojení k schengenské spolupráci kdykoli požádat, Rada o jejich přistoupení rozhodne jednomyslným hlasováním. Dánsko je na rozdíl od Velké Británie a Irsku signatářem Schengenských úmluv a tedy součástí schengenského prostoru, ovšem jeho postavení zde je také specifické, a to právě s ohledem na jeho neúčast ve spolupráci podle hlavy IV. Podle protokolu o začlenění schengenského *acquis* platí, že Dánsko v případě aktů, jejichž právním základem je hlava IV SES, si zachovává vůči ostatním smluvním stranám stejná práva a povinnosti, jako před amsterodamským začleněním. Pokud opatření vycházejí z hlavy VI SEU, má Dánsko stejná práva jako ostatní členské státy.¹⁰³

Pokud jde o opatření přijatá na základě hlavy IV, má Dánsko možnost volby, zda to či ono bude realizovat. Svou vůli účastnit se musí oznámit do šesti měsíců po přijetí rozhodnutí. Pokud tak učiní, toto rozhodnutí vytvoří závazek podle mezinárodního práva mezi ním a ostatními členskými státy a nikoli na základě komunitárního práva. Pokud se k rozhodnutí nepřipojí, musí záležitost projednat s ostatními signatáři Schengenské úmluvy.¹⁰⁴ (Zatím se Dánsko takto v rámci prvního pilíře účastní pouze vízové politiky.¹⁰⁵) V případě zájmu má Dánsko možnost vzdát se svého postavení a plně se zapojit do spolupráce jako standardní členský stát.

Na základě smlouvy o přidružení provádějí schengenské *acquis* i nečlenské země Norsko a Island. V říjnu 2004 podepsalo asociační dohodu o implementaci, aplikaci a rozvoji schengenského *acquis* i Švýcarsko.¹⁰⁶

2. Systémové vlastnosti a základní obecné otázky

2.1 Úvod

Jak vyplývá z předchozího výkladu, prostor spravedlnosti je jedním z triády oblastí, které vytváří široký komplex PSBS. Skládá se z prvopilířové části civilní a části trestněprávní spadající pod třetí pilíř. V následujícím výkladu se budeme věnovat již výlučně civilní části této oblasti, která je vlastním tématem této práce.

¹⁰³ Fiala, P.; Pitrová, M.: cit. dílo, str. 624

¹⁰⁴ Monar, J.: cit. dílo, str. 9-12 || Hořejšová, T.: cit. dílo, str. 9-10

¹⁰⁵ Hořejšová, T.: cit. dílo, str. 9-10

¹⁰⁶ Bublan, F.: cit. dílo, str. 18-20

Nazývána bývá v češtině i cizích jazycích různě. Oficiální překlad Smlouvy ES mluví o „soudní spolupráci v občanských věcech“ (angl. *judicial cooperation in civil matters*), v literatuře se setkáme s mnoha jinými označeními. Tu se mluví o „justiční spolupráci v civilních věcech“, tu o „evropském justičním prostoru v civilních věcech“, „evropském justičním prostoru v oblasti soukromého práva“, „justiční spolupráci v soukromoprávních věcech s cizím prvkem“, někdy se setkáme i s označením „evropské mezinárodní právo soukromé“, což už je ovšem pojem poněkud odlišný, jak dále uvidíme. Otázka terminologická zde nehraje významnější úlohu, proto v práci používáme různá označení *promiscue*.

Vytvoření jednotného vnitřního trhu má za výsledek narůstající četnost výměn přes hranice členských států Unie a tedy narůstající počet soukromoprávních vztahů s mezinárodním prvkem. Zvyšuje se frekvence, s jakou se občané jednotlivých členských států usazují, provozují ekonomické činnosti nebo nakupují zboží a služby v jiných členských státech, než je ten jejich. Stejně tak se setkáváme stále častěji s přeshraničními aspekty v osobních a rodinných situacích. Zároveň logicky častěji dochází ke konfliktním situacím, které pak mají přeshraniční rozměr, např. ke sporům obchodních partnerů, spotřebitelů s dodavateli, nebo rozvodům smíšených manželství.¹⁰⁷

Již v roce 1959 konstatovala Evropská komise, že: *“Opravdový vnitřní trh [...] nebude uskutečněn, pokud nebude zaručena dostatečná právní ochrana. Je třeba se obávat poruch a obtíží v ekonomickém životě Společenství, pokud není možné v případě potřeby soudní cestou nechat konstatovat a vykonat individuální práva, která se zrodí z četných právních vztahů.”*¹⁰⁸

Toto vše vytváří potřebu společných řešení a toto vše bylo důvodem vzniku prostoru spravedlnosti v civilních věcech.¹⁰⁹ Tento prostor má za cíl, aby nesouladnost nebo složitost právních řádů členských států nebránila soukromým subjektům ve výkonu jejich práv a neodrazovala je od něj.¹¹⁰

¹⁰⁷ Carriat, cit.dílo, str. 8 || Rancé P., de Baynast, O.: cit. dílo, str. 29-30, 42

¹⁰⁸ Puissochet, J.-P.: cit. dílo, str. 4-5

¹⁰⁹ Carriat, cit.dílo, str. 8

¹¹⁰ cit. Závěry předsednictva ER z Tampere

2.2 Metoda: unifikace a harmonizace mezinárodního práva soukromého

Počáteční problémy na cestě k dosažení právě načrtnutého cílového stavu lze vidět ve dvou základních okruzích. Prvním je rozdílná hmotně právní úprava soukromoprávních vztahů jednotlivých členských států, druhým samostatnost justičních soustav jednotlivých členských států, teritoriální charakter řízení před soudy jakožto státními orgány a teritoriální omezenost účinků soudních rozhodnutí.¹¹¹ Byl zde rozpor mezi vnitřním trhem coby prostorem bez vnitřních hranic a národním charakterem justice a soukromého práva, kde tyto vnitřní hranice zůstaly původně nedotčeny.[→]

Ad 1) Prve zmíněný problém lze odstraňovat dvojím způsobem. Jedním je unifikace či harmonizace národních právních úprav za účelem vytvoření společného komunitárního soukromého práva.¹¹² Volání po takovém řešení a četné iniciativy k jeho naplnění existují. Mezi autory, ať už jsou příznivci či odpůrci tohoto řešení, ovšem panuje poměrně široká shoda v tom smyslu, že systémy soukromého práva jednotlivých členských států jsou natolik specifické, že jejich unifikace či harmonizace není v dohledné době realizovatelná.° Harmonizovat lze dílčí určité specifické oblasti soukromoprávní úpravy jako je ochrana spotřebitele, některé aspekty úpravy obchodních společností či práva duševního vlastnictví,¹¹³ jednotně upravit soukromé právo jako celek je však úkolem kvalitativně nesrovnatelným. Otázkou vedle faktické proveditelnosti je vůbec sama principiální vhodnost takových úvah.

Toto téma souvisí s předmětem této práce jen částečně, proto jen pár poznámek na okraj. Osobně považuji podobné snahy za veskrze negativní. Soukromé právo je citlivým místem, které odráží kulturní, sociální, historická a další specifika jednotlivých členských států. V jistém smyslu tvoří součást národní svébytnosti a národního kulturního dědictví. Snahy o sjednocování soukromoprávních úprav jednotlivých států a zasazení evropských národů do jedné svěrací kazajky jakéhosi evropského občanského zákoníku považuji za vysoce nešťastné. Mimo jiné by realizace takového plánu byla podle mého názoru v hrubém rozporu s principy subsidiarity a proporcionality.

Problémovým efektem vyplývajícím z rozdílných právních úprav je možné bránit se druhou, výrazně šetrnější cestou.° Jde o cestu, která respektuje různost hmotněprávních úprav

¹¹¹ Rozehnalová, N.; Týč. V.: cit. dílo, str. 10 || Pauknerová, M., *Evropské mezinárodní právo soukromé a procesní*, in: *Evropské právo 8/2003*, str. 1

¹¹² Rozehnalová, N.; Týč. V.: cit. dílo, str. 9-10

¹¹³ Rozehnalová, N.; Týč. V.: cit. dílo, str. 10

jednotlivých členských států, avšak snaží se o to, aby v konkrétním případě bylo aplikováno vždy hmotné právo téhož státu bez ohledu na to, ve kterém státě probíhá řízení. Toho lze docílit unifikací kolizních norem.¹¹⁴ Kolizní normy jsou speciální právní normy užívané k úpravě soukromoprávních vztahů s mezinárodním prvkem. Samy neobsahují žádnou věcnou úpravu práv a povinností účastníků právního vztahu, omezují se na určení právního řádu, podle kterého se tyto vztahy budou posuzovat.¹¹⁵ Nezasahují do konkrétních hmotněprávních úprav různých států. Sjednávání kolizních norem se proto nestřetává s takovými překážkami, jako je tomu při sjednávání norem hmotněprávních.¹¹⁶

Ad 2) Ani různorodost procesního práva není neřešitelným problémem. Teritoriální charakter soudního řízení lze překonat stanovením mezinárodní pravomoci soudů, stanovením společných pravidel pro hladké uznání a výkon rozhodnutí vydaných v jednom členském státu v ostatních členských státech, pravidly pro právní pomoc mezi soudními orgány.¹¹⁷

Jak uvidíme dále,° právě unifikace kolizních norem a sblížení mezinárodního práva procesního je cestou, která se zatím v EU rozvíjela a stala se vlastní náplní justiční spolupráce v civilních věcech.¹¹⁸ Lze tak mluvit o tom, že JSCV je zaměřen na prostředky mezinárodního práva soukromého.

Mezinárodním právem soukromým rozumíme soubor právních norem, které výlučně upravují a) soukromoprávní vztahy s mezinárodním prvkem, včetně b) právních norem upravujících postup soudů a jiných orgánů a účastníků, případně i jiných osob, a vztahy mezi nimi vznikající v řízení o soukromoprávních věcech s mezinárodním prvkem.¹¹⁹ V jeho rámci můžeme rozlišovat mezi mezinárodním právem soukromým v užším smyslu, které se soustředí na hmotněprávní úpravu těchto vztahů (ad a), a mezinárodním právem procesním (ad b). Proto často hovoříme také o „mezinárodním právu soukromém a procesním“. (V tomto textu budeme dále používat toliko termínu „mezinárodní právo soukromé“.)

Je třeba si uvědomit, že mezinárodní právo soukromé je i přes svůj název vnitrostátní právní odvětví. Každý stát má tedy své vlastní mezinárodní právo soukromé. Na mezinárodní

---

¹¹⁴ tamtéž

¹¹⁵ Kučera, Z.: cit. *Mezinárodní právo soukromé*, str. 22-23 || Týč, V.: *Základy práva Evropské unie pro ekonomy*, 4. vyd., Linde, Praha [2004], str. 201

¹¹⁶ Pauknerová, M., cit. *Evropské mezinárodní právo soukromé*, str. 6

¹¹⁷ Rozehnalová, N.; Týč, V.: cit. dílo, str. 10-11

¹¹⁸ Valdhans, J.: cit. dílo, str. 15

¹¹⁹ Kučera, Z.: cit. *Mezinárodní právo soukromé*, str. 21-23

úrovni ovšem existují četné bilaterální i vícestranné mezinárodní smlouvy, které vytváří a) *inter partes* společnou úpravu mezi signatáři, či b) unifikují vnitrostátní úpravy *erga omnes*.¹²⁰ V rámci JSCV v EU dochází v různé míře k obojímu, ovšem nyní již ne mezinárodními smlouvami, nýbrž nástroji komunitárního sekundárního práva. Vytváří se tak komplexní systém unifikované, resp. harmonizované právní úpravy na poli mezinárodního práva soukromého, který dosahuje značné šíře i hloubky a který proto bývá označován také jako evropské mezinárodní právo soukromé.

2.3 Právní základ a systematika

Pravomoci Společenství v oblasti JSCV jsou od vstupu Amsterodamské smlouvy v platnost vymezeny v čl. 61 a 65 Smlouvy ES. Čl. 61 mimo jiné stanoví, že k postupnému vytvoření PSBS přijme Rada opatření v oblasti soudní spolupráce v občanských věcech ve smyslu článku 65. Tento článek, na který je odkazováno, pak stanoví toto:

Opatření v oblasti soudní spolupráce v občanských věcech s mezinárodním prvkem přijímaná podle článku 67, pokud je to nutné k řádnému fungování vnitřního trhu, zahrnují mimo jiné:

a) zlepšení a zjednodušení:

— *systému mezinárodního doručování soudních a mimosoudních písemností;*

— *spolupráce při opatřování důkazů;*

— *uznání a výkonu soudních a mimosoudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech;*

b) podporu slučitelnosti kolizních norem platných v členských státech a předpisů pro řešení kompetenčních sporů;

c) odstraňování překážek řádného průběhu občanskoprávního řízení, popřípadě podporou slučitelnosti úpravy občanskoprávního řízení v členských státech.

Jak je zřejmé, aby mohlo být přijato opatření podle čl. 65, musejí být kumulativně splněna tři obecná kritéria: a) musí jít o opatření v soukromoprávních věcech, b) musí zde existovat mezinárodní prvek, a c) taková opatření musí být nezbytná k náležitému fungování vnitřního trhu.¹²¹ Z podmínky b) jasně vyplývá, že čl. 65 je určen pouze pro sbližování norem mezinárodního práva soukromého, nikoli jiných soukromoprávních či civilněprocesních norem.¹²² Dále je zřejmé, že výčet v čl. 65 je pojat jako demonstrativní. Za splnění zmíněných podmínek tedy mohou být na poli JSCV přijata i jiná než zde výslovně zmíněná opatření.

¹²⁰ tamtéž

¹²¹ Pauknerová, M.: *Evropské mezinárodní právo soukromé a české právo*, in: Acta Universitatis Carolinae – Iuridica 1-2/2004, str. 137

¹²² Valdhans, J.: cit. dílo, str. 20-23

Zajímavé je, že kromě úpravy v hlavě IV zůstává ve Smlouvě ES i ustanovení odpovídající někdejšímu výše zmiňovanému čl. 220; v dnešním číslování jde o čl. 239. Zůstává tedy nadále možnost přijímat v dané oblasti subsidiární smlouvy.¹²³ V průběhu jednání před přijetím Amsterodamské smlouvy podala Komise společně s předsedající zemí (Dánskem) návrh na zrušení čl. 293 odst. 4, protože tento byl po začlenění čl. 65 a komunitarizaci JSCV považován za redundantní. Návrh však byl odmítnut. To vedlo řadu komentátorů k závěru, že čl. 61 a 65 nepokrývají celou oblast JSCV a že je tedy část otázek ponechána mezivládní působnosti čl. 293. Ten totiž na rozdíl od čl. 65 neobsahuje podmínku, že právní akty vydané na jeho základě musí být nezbytné pro řádné fungování vnitřního trhu.¹²⁴ Takový názor je nicméně sporný.

V každém případě problémy s koexistencí dvou možných právních základů jsou ryze teoretického rázu, protože všechna opatření v oblasti JSCV kromě jednoho byla po vstupu Amsterodamu v platnost přijímána toliko na základě čl. 61 a 65. Zmíněná jedna výjimka se týká směrnice č. 2004/80/ES o odškodňování obětí trestných činů, která byla přijata specifickým, podle mého názoru ne zcela právně čistým způsobem. Tato směrnice, ač je do JSCV zařazována Komisí, do této oblasti ovšem zřejmě vůbec nepatří. (V podrobnostech viz III-7.3)

Amsterodamská smlouva znamenala beze sporu začátek nové epochy ve vývoji evropského justičního prostoru. Oblast JSCV zažila po vstupu smlouvy v platnost bouřlivý rozvoj. Přijato bylo množství nových komunitárních předpisů. Některé byly transformací již dříve existující smluvní úpravy (Brusel I) nebo dosud neratifikovaných úmluv (např. Brusel II nebo nařízení o úpadkových řízeních), jiné přinesly úpravu zcela novou (např. směrnice o právní pomoci nebo rozhodnutí o vytvoření Evropské soudní sítě v civilních věcech). Existuje mnoho nových projektů dosud ve stadiu přípravy.^o Evropské mezinárodní právo soukromé bývá právem považováno za nejrychleji se rozvíjející oblast soukromého práva v rámci EU, která se unifikuje závratným tempem.¹²⁵

JSCV se tak během několika let rozprostřela do bohatého spektra činností. Najdeme mezi nimi ty předpokládané v demonstrativnímu výčtu v čl. 65, vedle nich však i další. Ty nejdůležitější jsou: 1) uznání a výkon soudních rozhodnutí, 2) určení mezinárodní

¹²³ Kučera, Z.: cit. *Mezinárodní právo soukromé*, str. 56

¹²⁴ Valdhans, J.: cit. dílo, str. 26-28

¹²⁵ Pauknerová, M.: *Perspektivy mezinárodního práva soukromého a procesního v Evropské unii*, in: *Právník* 12/2005, str. 1422

příslušnosti soudů, 3) určení aplikovatelného práva pro smluvní závazky, 4) doručování písemností, 5) spolupráce soudů při opatřování důkazů a 6) přeshraniční úpadková řízení. Vyčleňována bývá ještě spolupráce v oblasti rodinného práva, která ovšem zatím zahrnuje toliko speciální úpravu pro oblasti uvedené sub 1) a 2) pro rodinné věci. Další činnosti již mají charakter doplňkový. Jednak jde o 8) právní pomoc nemajetným osobám v přeshraničních sporech, či 9) podporu alternativním metodám řešení sporů. Zmiňován byl specifický případ 10) odškodňování obětí trestných činů. 11) Pomocným nástrojem spolupráce je tzv. Evropská soudní síť v civilních věcech. Všem těmto činnostem se budeme v různé míře věnovat ve zvláštní části.

2.4 Justiční spolupráce v civilních věcech a evropské mezinárodní právo soukromé

V praxi se nezdá setkáváme s tím, že o oblasti JSCV, resp. činnostech do ní spadajících se hovoří jako o „evropském mezinárodním právu soukromém“. Otázka vzájemného vztahu těchto dvou pojmů přitom nebývá výslovně rozebírána, jakkoli ji lze považovat za velmi důležitou. V této podkapitole se u ní proto zastavíme.

Práce některých autorů, ať už byl jejich záměr jakýkoli, mohou vyznívat tak, jako by mezi oběma pojmy kladly rovnítko. Je to zřejmé zejména z celkového obsahu těchto prací, které pod hlavičkou evropského mezinárodního práva soukromého rozebírají v podstatě JSCV, resp. jeho jednotlivé okruhy. Totéž lze říci např. o náplni kurzu „Evropské mezinárodní právo soukromé“, který je vyučován na Právnické fakultě UK.

Z. Kučera definuje evropské mezinárodní právo soukromé jako soubor komunitárních předpisů, popř. subsidiárních mezinárodních smluv uzavřených mezi členskými státy, které upravují soukromoprávní vztahy s mezinárodním prvkem nebo obsahují normy mezinárodního práva procesního.¹²⁶ Jednodušeji řečeno, jde o unifikovanou a harmonizovanou úpravu mezinárodního práva soukromého na úrovni Společenství. Tou opatření přijatá v rámci JSCV jistě jsou a čl. 61 a 65 SES dávají základ právě k tomu a k ničemu jinému.

Nicméně to, že JSCV fakticky spadá pod evropské mezinárodní právo soukromé, ještě nemusí znamenat, že oba pojmy jsou totožné. Některé texty, jako např. zde citovaná učebnice evropského práva od L. Tichého a kolektivu autorů, zmiňují v rámci výkladu evropského

---

¹²⁶ Kučera, Z.: cit. *Mezinárodní právo soukromé*, str. 54

mezinárodního práva soukromého opravdu pouze činnosti spadající do JSCV a žádné jiné,¹²⁷ v jiných výkladech ovšem najdeme více či méně nápadné odkazy směřující i mimo sféru JSCV. V rámci evropského práva totiž existují předpisy či lépe řečeno jednotlivé normy v nich obsažené, které obsahově patří do mezinárodního práva soukromého, ale které nelze zařadit do JSCV.^o Najdeme totiž množství kolizních norem, které jsou rozesety v různých směrnících z oblasti ochrany spotřebitele, pojišťovnictví, elektronického obchodu apod.,¹²⁸ i v nařízeních o statutu evropské společnosti, o statutu evropské družstevní společnosti a dalších. Tyto právní předpisy nebyly přijaty v rámci JSCV, ale podle čl. 95 v rámci harmonizačních opatření v oblasti volného trhu či v rámci politiky ochrany spotřebitele dle čl. 153 SES.¹²⁹ I kdybychom pominuli formalistické hledisko odlišného právního základu, což bych nepovažoval za šťastné, tyto normy by bylo sotva možné vytrhnout z kontextu specifických právních oblastí obsahově zcela odlišných od dimenze justice a pokoušet se je naroubovat do JSCV. Navíc ani Evropská komise ani právní teorie se o něco podobné nesnaží.

Jako další rozdíl bych viděl fakt, že JSCV je pozitivněprávním označením jedné z politik ES, kdežto evropské mezinárodní právo soukromé je pojmem právní vědy či, obecněji řečeno, pojmem neoficiálním.

Z uvedeného dovozují, že JSCV a evropské mezinárodní právo soukromé představují pojmy, které se v mnoha ohledech prolínají, nejsou však totožné. Evropské mezinárodní právo soukromé coby pojem právní vědy je pojmem širším, který zahrnuje i normy, které nespádají pod JSCV, tak jak je definován v hlavě IV SES. Zároveň je zřejmé, že JSCV představuje v současné době hlavní právní základ pro rozvoj evropského mezinárodního práva soukromého a normy zde přijaté, resp. sem zahrnované, jsou jeho páteří.

Zda tento blízký vztah bude skutečností i v budoucnu, bude odviset od toho, zda JSCV bude i nadále zaměřená na mezinárodní právo soukromé, či zda převáží snahy o relativizaci podmínky mezinárodního prvku dané čl. 65 (viz II-3.2 a kapitola III-9.2). Potom by se cesty JSCV a mezinárodního práva soukromého rozešly.

---

¹²⁷ Tichý, L.; Arnold, R.; Svoboda, P.; Zemánek, J.; Král, R.: *Evropské právo*, C.H.Beck, Praha [2004], str. 657 a násl.

¹²⁸ Pauknerová, M.: cit. *Perspektivy...*, str. 1422

¹²⁹ Rozhodnutí Rady č. 2006/719/ES, příloha II

2.5 Institucionální rámec, rozhodovací procedury

Oblast JSCV je dnes již téměř standardní politikou Společenství, ve které se uplatňuje klasická dělba pravomocí a práce mezi institucemi a ve které jsou přijímány klasické komunitární právní nástroje.

V celé této oblasti, s výjimkou záležitostí týkajících se rodinného práva, se nyní již od vstupu Smlouvy z Nice v platnost uplatňuje spolurozhodovací zákonodárný postup podle článku 251 Smlouvy ES. To znamená, že zákonodárná iniciativa přísluší Komisi a rozhodování společně Radě, kde se uplatňuje hlasování kvalifikovanou většinou, a Evropskému parlamentu. Odlišný postup se uplatňuje v oblasti rodinného práva, kde rozhoduje Rada nadále jednomyslně a Parlament je pouze konzultován. Zákonodárná iniciativa zde také přísluší pouze Komisi, ovšem platí, že Komise přezkoumává každou žádost členského státu o předložení návrhu Radě.¹³⁰

Mírně odlišně od standardu jsou pro hlavu IV SES upraveny pravomoci ESD. Platí zde odlišný režim pro předběžné otázky, než jak jsou stanoveny v čl. 234 SES. Proceduru pro situace, kdy vyvstane otázka výkladu hlavy IV SES nebo platnosti a výkladu aktů vydaných orgány Společenství na jejím základě, upravuje čl. 68 SES jakožto *lex specialis* k čl. 234. Na rozdíl od obecné úpravy nedává pravomoc podávat žádost o posouzení předběžné otázky národním soudům první instance. Oprávněny jsou pouze soudy, vůči jejichž rozhodnutí není možné podat řádný opravný prostředek. Důvodem vyloučení soudů první instance z podávání návrhů na zahájení prejudiciálního řízení byla obava z ještě znatelnějšího zahlcení ESD, než je tomu doposud.¹³¹ O rozhodnutí ve věci výkladu hlavy IV a aktů vydaných orgány Společenství na jejím základě mohou požádat také Rada, Komise a členské státy. Rozhodnutí, která ESD na tuto žádost vydá, se nevztahují na rozsudky soudů členských států, které nabyly právní moci.¹³² Kromě těchto zvláštních pravidel, ESD disponuje v rámci hlavy IV pravomocemi standardními v prvním pilíři.¹³³

Z článku 67 odst. 2 vyplývá, že po uplynutí pětiletého přechodného období od vstupu Amsterodamské smlouvy v účinnost měla Rada po konzultaci s Evropským parlamentem jednomyslně rozhodnout o přizpůsobení ustanovení o pravomocích Soudního dvora. Toto období uplynulo 1. května 2004, ke změně však doposud nedošlo, Rada na tom ani nezačala

¹³⁰ Smlouva ES, čl. 67, 251 || Valdhans, J.: cit. dílo, str. 47-48

¹³¹ Valdhans, J.: cit. dílo, str. 47-48

¹³² Rozehnalová, N.: *Evropský justiční prostor ve věcech civilních (část I.)*, in: Právní fórum 2/2005, str. 45

¹³³ Puissochet, J.-P.: cit. dílo, str. 15

pracovat. Komise to kritizuje ve svém sdělení z 28.6.2006 a navrhuje, aby Rada rozhodla, že se v celé této oblasti bude do budoucna namísto současné speciální úpravy podle čl. 68 používat standardní úprava pravomocí ESD.¹³⁴

2.6 Právní nástroje a jejich povaha *inter partes* či *erga omnes*

Vstupem Amsterodamské smlouvy v platnost zmizela pro oblast JSCV nutnost přijímat společnou úpravu formou mezinárodních smluv. Jednotlivé záležitosti tak jsou upravovány akty sekundárního práva.¹³⁵ Jak již bylo řečeno, jako teoretická možnost zůstává přijímání subsidiárních smluv podle nezrušeného čl. 293.¹³⁶ V každém případě, všechna opatření po vstupu Amsterodamské smlouvy v platnost byla přijímána toliko formou aktů sekundárního práva, takže výklad úlohy čl. 293 je problémem spíše akademickým.

Mezi poamsterodamskými předpisy v oblasti JSCV jednoznačně dominují nařízení. Směrnice a rozhodnutí jsou zastoupeny mnohem méně. To lze vysvětlit s ohledem na povahu jednotlivých právních nástrojů.^o Předmětem nařízení je v zásadě úprava právních vztahů na komunitární úrovni, určitého komunitárního problému ve vztahu mezi členskými státy, nikoli úprava určitých právních vztahů obecně. Má tedy povahu *inter partes* neboli partikulární.¹³⁷ Nařízení je vhodným nástrojem pro unifikaci – dosažení stavu, kdy se ve všech členských státech bude aplikovat naprosto shodná právní úprava.¹³⁸ Směrnice je určena především k harmonizaci vnitrostátních předpisů, které jsou posléze v zásadě aplikovány obecně, univerzálně – *erga omnes*.¹³⁹

Jak uvidíme dále, většina oblastí činnosti spadající pod JSCV, zejména v rámci mezinárodního práva procesního, řeší specifické komunitární problémy, které bylo třeba upravit jednotně (unifikovaně) *inter partes*. Proto byla forma nařízení považována za nejvhodnější formu. Forma směrnice byla zvolena v případech činností, které jsme označili jako doplňkové – v případě právní pomoci jednotlivcům v přeshraničních sporech a odškodňování obětí trestných činů. V tomto případě nejde o vytvoření unifikované úpravy, ale pouze o minimální harmonizaci.

¹³⁴ KOM (2006) 346 v kon. zn., str. 2-5

¹³⁵ Rozehnalová, N.: cit. *Evropský justiční prostor ve věcech civilních (část I.)*, str. 45-46

¹³⁶ Kučera, Z.: cit. *Mezinárodní právo soukromé*, str. 55

¹³⁷ Rozehnalová, N.; Týč, V.: cit. dílo, str. 23

¹³⁸ Valdhans, J.: cit. Dílo, str. 36-39

¹³⁹ Rozehnalová, N.; Týč, V.: cit. dílo, str. 23

Povahu *erga omnes* má unifikovaná úprava kolizních norem pro smluvní závazky, obsažená v Římské úmluvě z roku 1980. Tyto kolizní normy se tedy nepoužijí jen ve vztazích mezi členskými státy, ale i ve vztahu k třetím zemím. V rámci debat o transformaci této smlouvy na komunitární předpis – nechme zde stranou otázku, zda je tato transformace potřebná a správná - je vzhledem k výše uvedené základní charakteristice nařízení a směrnic zajímavou otázkou, jakou formu zvolit.¹⁴⁰ Např. N. Rozehnalová a V. Týč by preferovali jako nejlepší řešení rigidní směrnici.¹⁴⁰ Komise si nicméně na tuto otázku odpověděla tak, že podá návrh nařízení.¹⁴¹ V případě, že by byl návrh přijat, šlo by o netypické nařízení s působností *erga omnes*, což je dosud nevídaný jev.¹⁴¹

Shrňme takto: Povaha právních nástrojů JSCV je tedy taková, že citelně převažují nařízení, unifikace a partikularita (*inter partes*) nad jinými nástroji, harmonizací a univerzalitou (*erga omnes*).

2.7 Vztah JSCV a systémů mezinárodního práva soukromého členských států

Důležitým okruhem problematiky je souběh komunitárních norem s jinými prameny úpravy mezinárodního práva soukromého platnými v jednotlivých státech; jak s vnitrostátními právními předpisy, tak především s mezinárodními smlouvami, které vážou jednotlivé státy (např. se smlouvami uzavřenými v rámci Haagské konference mezinárodního práva soukromého).

Menší problém činí otázka střetu s vnitrostátním předpisem. Zde vyjdeme ze základních principů aplikace komunitárního práva – z přímého účinku a aplikační přednosti komunitárního práva. Tedy v případě, že na stejný vztah dopadá úprava komunitární a zároveň vnitrostátní, která je s tou první v rozporu, aplikuje se norma komunitární.¹⁴²

Problematika střetu komunitární normy s mezinárodními smlouvami se může projevit jednak jako a) střet v rámci intrakomunitárního styku, kdy se komunitární norma setká s mezinárodní smlouvou uzavřenou mezi dvěma či více členskými státy (např. vzniklou dříve než komunitární úprava). Druhým možným případem je b) střet mezinárodní smlouvy uzavřené některým členským státem se třetím státem.¹⁴³

---

¹⁴⁰ tamtéž

¹⁴¹ Valdhans, J.: cit. dílo, str. 36-39

¹⁴² Rozehnalová, N.: cit. *Evropský justiční prostor (Část I.)*..., str. 44

¹⁴³ tamtéž

K těmto situacím je třeba přistupovat vcelku obdobně jako v případě střetu dvou mezinárodních smluv, ovšem s některými specifiky. Vzhledem k tomu, že většina předpisů v rámci JSCV, jak bylo řečeno, je povahy *inter partes*, v praxi se nabízí především první (sub a) uvedená varianta souběhu. V obecném případě v mezinárodním styku by šlo o situaci, kdy téže strany jsou vázány dvěma smlouvami. V případě nové komunitární úpravy, obdobně jako v případě nové smlouvy, která má ustanovení o témže předmětu jako starší smlouva mezi týmiž stranami, je vhodné upravit vzájemný vztah těchto úprav výslovným ustanovením.¹⁴⁴ Stane-li se tak, o žádný střet v pravém slova smyslu nejde.¹⁴⁵

Podotkněme hned v úvodu, že to právě tímto způsobem jednotlivé komunitární předpisy v rámci JSCV v závěrečných ustanoveních činí, k problémům se střetem různých úprav by tedy v praxi nemělo docházet. Tyto předpisy stanoví zpravidla v mezích své působnosti svou přednost před staršími bilaterálními či vícestrannými smlouvami uzavřenými mezi jednotlivými členskými státy (může jít jinak i o smlouvy s širší členskou základnou přesahující Společenství), které upravovaly stejný předmět, což je řešení, které by se uplatnilo i bez výslovného ustanovení, jak vyplývá v obecné rovině z logiky smluvního práva a z obecné právní zásady *lex posterior derogat priori* (srov. Vídeňskou úmluvu o smluvním právu), ve Společenství pak navíc ze zásady přednosti komunitárního práva nad vnitrostátním.

Často komunitární předpis stanoví, že členské státy mohou zachovávat či uzavírat mezi sebou mezinárodní smlouvy, které v dané oblasti mezi nimi stanoví ještě výhodnější režim (prohlubují spolupráci), nejsou-li s jeho ustanoveními v rozporu (např. nařízení č. 1348/2000 a č. 1206/2001). Ve výjimečnějších případech pak výslovné ustanovení státům naopak ponechá možnost zachovat ve vztazích mezi signatáři smluvní úpravu odlišnou od úpravy obsažené v daném předpise (viz např. nařízení Nový Brusel II, čl. 59, odst. 2, písm. a)).

V případě střetu komunitární normy a mezinárodní smlouvy uzavřené některým členským státem s třetím státem by byla situace složitější, protože o takových závazcích Společenství nemůže přímo rozhodovat. Může toliko rozhodnout o tom, zda s takovým závazkem bude úprava daného komunitárního předpisu ve střetu, a to tím, že buď bude nebo nebude mít výslovné ustanovení o tom, že daný závazek členského státu vůči třetímu státu je předpisem nedotčen.

---

¹⁴⁴ tamtéž

¹⁴⁵ Kučera, Z.: cit. *Mezinárodní právo soukromé*, str. 50

Z logiky věci vyplývá, že takový případ by přicházel v úvahu v případě komunitární úpravy *erga omnes*. V rámci JSCV by se takový problém tedy mohl týkat Římské úmluvy z roku 1980 o právu rozhodném pro smluvní závazky, která unifikuje kolizní normy v oblasti své působnosti *erga omnes*, či v budoucnu nově navrhovaných nařízení unifikujících kolizní normy, o kterých bude dále řeč.

Římská úmluva ani nové návrhy do střetu nejdou. Obsahují výslovná ustanovení v předchozím odstavci zmiňovaná. Římská smlouva nevyklučuje ani přijímání nových smluv tohoto druhu do budoucna. Nové návrhy už ovšem zmiňují jen možnost zachovat takové závazky. Musí je ovšem nahlásit Komisi. Přednost komunitární kolizní úpravy by se pak měla uplatnit v případě, že se všechny věcné aspekty situace v době uzavírání smlouvy nalézají v jednom nebo více členských státech.

2.8 Vztah EU a Haagské konference o mezinárodním právu soukromém

Vzhledem k rychlému postupu integrace v rámci unijního JSCV a zvětšování rozdílů mezi intrakomunitární úpravou a obecným mezinárodním právem soukromým jednotlivých členských států někteří autoři hovoří o riziku, že z evropského soudního prostoru se vytvoří uzavřená oblast zahleděná sama do sebe a lhostejná ke globálnímu kontextu, a zdůrazňují význam toho, aby se spolupráce nezastavila na hranicích EU.¹⁴⁶ Tak se dostáváme k další důležité otázce současného JSCV, kterou je jeho vztah k širším mezinárodním unifikačním snahám na poli mezinárodního práva soukromého, mezi kterými má výsadní postavení činnost Haagské konference mezinárodního práva soukromého.^o

Tato mezinárodní organizace se již déle než půl století soustředí na mezinárodní unifikaci pravidel mezinárodního práva soukromého v důležitých oblastech formou mezinárodních smluv.¹⁴⁷ V současné době má 65 členských států.¹⁴⁸ V rámci této organizace byla v kolizní i procesní části mezinárodního práva soukromého přijata řada významných unifikačních smluv, které vážou mimo jiné i členské země EU. Již delší dobu tak vedle sebe stojí dvě významná centra mezinárodní unifikace norem mezinárodního práva soukromého a obě se

¹⁴⁶ viz např. Ancel, B.; Muir Watt, H.: cit. dílo, str. 604-605

¹⁴⁷ http://www.hcch.net/index_en.php?act=states.listing

¹⁴⁸ http://www.hcch.net/index_en.php?act=text.display&tid=26

zabývají podobnými či někdy stejnými okruhy unifikačních témat, přičemž jejich vzájemný vztah není vždy jasný.¹⁴⁹

Společenství, které získalo Amsterodamskou smlouvou v oblasti JSCV významné pravomoci, si začalo nárokovat v této oblasti své místo na slunci i na mezinárodním poli.^o Zakládací smlouvy o vnější pravomoci Společenství v oblasti JSCV nemluví. Tato je ovšem vyvozována z judikatury ESD, konkrétně z koncepce implicitních pravomocí ve vnějších vztazích,¹⁵⁰ které dal vznik rozsudek ESD ve věci AETR z roku 1971 (22/70)¹⁵¹ následovaný dalšími rozsudky a stanovisky.^o Rada tak dovozuje, že pravomoci v oblasti JSCV, čl. 95 SES a další ustanovení SES umožňující přijímání norem v oblasti mezinárodního práva soukromého, představují právní základ nejen pro vnitřní akce Společenství, ale rovněž pro uzavírání mezinárodních dohod Společenstvím.¹⁵²

V důsledku toho začala být zpochybňována možnost členských států samostatně jednat v rámci Haagské konference.¹⁵³ Zároveň Společenství začalo usilovat o členství v Haagské konferenci; v prosinci 2002 podalo oficiální žádost. Takovéto členství ovšem původně nebylo možné, protože členy mohly být toliko státy, nikoli mezinárodní organizace.^o Na základě jednání mezi ES a Haagskou konferencí nakonec nicméně Diplomatická konference Haagské konference v červnu 2005 přijala změnu statutu organizace, která by otevřela členství i pro „organizace regionální hospodářské integrace“. Podmínkou vstupu v platnost byla ratifikace dvoutřetinovou většinou členských států Haagské konference.¹⁵⁴ To už se stalo, a nový statut tak vstoupí v platnost 1.1.2007.¹⁵⁵

5. října 2006 vydala Rada rozhodnutí o tom, že Společenství přistoupí k Haagské konferenci, jakmile tato přijme formální rozhodnutí o jeho přijetí. Preambule konstatuje, že “je nutné, aby bylo Společenství přiznáno postavení odpovídající jeho úloze významného mezinárodního činitele v oblasti soudní spolupráce v občanských věcech a aby mohlo vykonávat svou vnější pravomoc tím, že se bude jako právoplatný člen v Haagské konferenci účastnit sjednávání úmluv v oblastech její pravomoci.”¹⁵⁶

¹⁴⁹ Pauknerová, M.: cit. *Evropské mezinárodní právo soukromé*, str. 4

¹⁵⁰ Rozhodnutí Rady č. 2006/719/ES, preambule

¹⁵¹ Pítrová, L.; Pomahač, R.: *Průvodce judikaturou evropského soudního dvora*, 1.díl, Linde, Praha [2000], str. 263

¹⁵² Rozhodnutí Rady č. 2006/719/ES, příloha II

¹⁵³ Valdhans, J.: cit. dílo, str. 58-60

¹⁵⁴ Rozhodnutí Rady č. 2006/719/ES

¹⁵⁵ http://www.hcch.net/index_en.php?act=events.details&year=2007&varevent=125

¹⁵⁶ Rozhodnutí Rady č. 2006/719/ES

Podle M. Pauknerové by se přistoupením ES k Haagské konferenci podařilo zmírnit a do budoucna snad i eliminovat problémy se střetem komunitárních úprav s úpravami mezinárodními. Zároveň věří, že EU může v rámci Haagské konference přispět k široké univerzální unifikaci mezinárodního práva soukromého.¹⁵⁷ Jaká bude skutečnost, ukáže však až budoucí vývoj.

2.9 Postavení Velké Británie, Irska a Dánska v rámci JSCV

Jak již bylo řečeno, trojice zemí není vázána ustanoveními hlavy IV SES, mj. tedy ustanoveními o JSCV. Jejich status a míra faktického zapojení do spolupráce se ovšem podstatně liší.

Na jedné straně máme Velkou Británii a Irsko, jejichž postavení v této oblasti upravuje Protokol o postavení Spojeného království a Irska. Jakkoli jim protokol zajišťuje kompletní výjimku („*opt-out*“) z hlavy IV SES, mají zároveň možnost přijmout a aplikovat jakékoli navrhované opatření v této oblasti. Svůj úmysl mají oznámit Radě nejpozději tři měsíce poté, co byl návrh učiněn. Takto přijatý sekundární právní akt je pro oba státy závazný. Stejně tak mohou Radě a Komisi sdělit, že hodlají přijmout již dříve přijaté opatření. Irsko má navíc právo sdělit písemně Radě, že si již nepřeje, aby se na ně dále protokol vztahoval, a má tedy možnost zapojení se do obecného režimu daného zakládacími smlouvami.¹⁵⁸ Jak komentuje Monar, obě země tak mají zajištěný „*opt-out*“ kombinovaný se selektivní možností „*opt-in*“, což jim zaručuje vysoký stupeň flexibility.¹⁵⁹

Obě země se zatím v rámci JSCV podílely na přijímání veškerých opatření. Na zasedání Rady pro vnitro a justici 12. března 1999 oznámily svůj úmysl účastnit se bez výjimek činnosti Společenství v otázkách justiční spolupráce.¹⁶⁰ Obě země jsou tedy *de facto* do JSCV plně zapojeny. Níže rozebírané jednotlivé dílčí oblasti činnosti se tedy všechny vztahují i na ně.

Postavení Dánska je odlišné v tom smyslu, že nedává této zemi možnost přijmout obdobným selektivním způsobem jednotlivá opatření. Zato má možnost zřici se zcela nebo zčásti Protokolu. V takovém případě by bylo povinno aplikovat veškerá platná a účinná

¹⁵⁷ Pauknerová, M.: cit. Evropské mezinárodní právo soukromé, str. 4

¹⁵⁸ Protokol o postavení Velké Británie a Irska připojený ke Smlouvě o EU a ke Smlouvě o založení ES (Protokol č. 4)

¹⁵⁹ Monar, J.: cit. dílo, str. 9-12

¹⁶⁰ Valdhans, J.: cit. dílo, str. 50-51

opatření v celé oblasti, resp. v příslušné části.¹⁶¹ Vzhledem k tomu, že Dánsko se své výjimky zatím nezřeklo, předpisy přijaté podle poamsterodamské hlavy IV SES pro ně nejsou závazná a použitelná. Stojí tak zcela mimo.^o Budeme-li tedy v dalším textu hovořit o nových evropských předpisech a z nich vyplývajících závazcích vztahujících se na všechny členské státy, budeme tím mít na mysli všechny členské státy kromě Dánska.

3. Otázka *finalité* integrace v oblasti

3.1 Úvahy o *finalité* evropské integrace

Zásadní otázkou v rámci jakékoli oblasti činnosti Unie by mělo být, kam až má integrace dojít; kde jsou její rozumné meze. Jak už bylo řečeno v úvodu, tato otázka se právě v oblasti JSCV velmi silně vnucuje, vzhledem k obrovskému tempu přijímání nových právních předpisů a předkládání nových iniciativ.

Problematika *finalité* integrace obecně velmi úzce souvisí s debatou o demokratické legitimitě Evropské unie, resp. o jejím tzv. demokratickém deficitu. V rámci této debaty se kloním k závěru, že Evropská unie může být demokraticky legitimní jen tehdy, pokud základním těžištěm rozhodování a základním prostorem pro rozvíjení politické soutěže bude nadále národní stát.

Demokracie je definována jako vláda lidu či vláda lidu lidem pro lid. V každé definici demokracie je lid (*démos*) klíčovým prvkem. Tento lid není jen nahodilým souborem jednotlivců či skupin nalézajících se na daném území. Pokud si má obyvatelstvo vládnout samo, musí jít o společenství sdílející společnou identitu, vědomí sounáležitosti, solidarity, musí zde existovat společný veřejný prostor. To vše charakterizuje politický národ. Jen v takovém prostředí mohou fungovat přirozené demokratické mechanismy, které budou generovat všeobecně akceptovatelné a veřejností kontrolovatelné rozhodovací procedury. Historie ukázala, že státy, které nebyly vystavěny na politickém národě, mohly existovat jen pod diktaturou.

Něco jako evropský (či přesněji evropskounijní) *démos* neexistuje a je otázkou, zda vůbec kdy může vzniknout. Lid EU existuje toliko ve statistickém smyslu jako soubor obyvatel členských států. Tito obyvatelé tvoří svébytné politické národy, které nesdílejí společný

---

¹⁶¹ Protokolu o postavení Dánska připojený ke Smlouvě o EU a ke Smlouvě o založení ES (Protokol č. 5)

jazyk, společnou historii, společné sjednocovací mýty, a jsou mezi nimi kulturní, sociální, ekonomické a další rozdíly. Chybí jim pocit kolektivní identity a loajality, absentuje i opravdový společný veřejný prostor. Vše nasvědčuje tomu, že tyto politické národy si o svých veřejných věcech chtějí nadále rozhodovat především samy a že druhé členské státy, resp. národy vnímají jako sousedy, ne spolubydlící.

Jestliže demokracie potřebuje základnu v národním státu coby jediném myslitelném prostředí pro její rozvoj, neznamená to, že by nižší či vyšší úrovně rozhodování v lidské společnosti neměly mít svoje místo. Pro mnohá rozhodování je stát příliš velký, a proto existují samosprávné obce či regiony, pro mnohá rozhodování je zase příliš malý, a proto existují mezinárodní organizace a další formy mezinárodní spolupráce. Právě v oblasti mezinárodní spolupráce má svoje místo Evropská unie, coby platforma pro spolupráci států v oblastech, kde je to pro ně výhodné, a v řešení problémů, na které jednotlivé státy nestačí. Důležité je, že základnou rozhodování musí zůstat národní státy, zatímco úrovně vyšší i nižší musí svoji legitimitu odvozovat právě od nich.

Na evropskou úroveň by tak měly být přenášeny jen ty otázky, které nelze uspokojivě řešit na úrovni členských států, pokud představují společné problémy a pokud je rozhodování "dál od občanů" vyváženo zcela zjevnými výhodami. Když už je určitá pravomoc na evropské instituce přenesena, mělo by být citlivěji uvažováno o tom, zda je opravdu nutné rozhodovat v Radě o dané oblasti kvalifikovanou většinou a ne jednomyslně a zda výhody plynoucí z efektivity rozhodování jasně převažují nad rizikem, že stát může být v dané oblasti přehlasován a že o jeho věcech veřejných budou rozhodovat jiní.

Je třeba si uvědomit, že s každým přesunem pravomocí do Bruselu a stejně tak s každým odbouráním jednomyslného hlasování v Radě ve prospěch hlasování kvalifikovanou většinou členské státy ztrácejí část své suverenity. Důležité rozhodnutí může být přijato proti jejich vůli. Zároveň se rozhodování vzdaluje od občanů. Právě proto, kdykoli je na obzoru další takový krok, mělo by být velmi důkladně analyzováno, zda nad touto ztrátou citelně převažují výhody z tohoto posunu plynoucí.

Obávám se, že toto se v dnešní EU ve většině případů neděje. Dnes zde existuje naopak jistý automatismus, jistá nebezpečná setrvačnost. Budeme-li parafrázovat George Orwella, pro zastánce „stále užší Unie“ jako by platilo základní paradigma “více integrace – dobře, méně integrace – špatně”. Federalističtí politici a intelektuálové si zvykli vyžadovat přesun

stále více kompetencí do Bruselu a odbourávání „národního veta“. Jedině to považují za dobré, pokrokové, moderní. Naproti tomu zdrženlivost států s předáváním kompetencí či jejich lpění na jednomyslném hlasování v citlivých oblastech jako jsou daně, zahraniční politika, obrana či trestní právo jsou považovány za přežitek, úzkoprsý nacionalismus, krátkozrakost, málo odvahy apod.¹⁶²

3.2 Zdravé meze integrace v justiční spolupráci v civilních věcech

V úvodu této podkapitoly si nemohu odpustit poznámku k otázce, která už je v podstatě neaktuální a bezpředmětná, protože byla zřejmě jednou provždy vyřešena. Domnívám se, že zdravé meze integrace v JSCV byly v jednom důležitém ohledu již překročeny, a sice v určení rozhodovací procedury. V souvislosti s právě učiněnými úvahami o *finalité* evropské integrace, hlasování kvalifikovanou většinou o tak zásadní problematice jako je justice, byť v rovině mezinárodního práva soukromého, nelze podle mého názoru považovat za systémově správnou volbu.

V tomto ohledu bych poukázal na to, že klíčové instrumenty toho, co dnes označujeme jako JSCV, byly položeny již dávno před jeho vznikem a zavedením spolurozhodovací procedury, a to na bázi mezivládní spolupráce. Bruselská úmluva z roku 1968 a Římská úmluva z roku 1980 byly přece klasické mezinárodní smlouvy. Dále je třeba říci, že většina klíčových platných právních předpisů v oblasti JSCV byla přijata v rozmezí let 2000-2001, tedy v přechodném období před vstupem v platnost Smlouvy z Nice a s ním spojeným přechodem ke spolurozhodovací proceduře ve všech oblastech kromě rodinného práva. Musely být tudíž přijaty s jednomyslným souhlasem všech států! Totéž platí o později přijatém nařízení č. 2201/2003 o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti, protože v rámci rodinného práva byla jednomyslnost zachována. To ukazuje, že i za trvání možností federalisty tolik zatracovaného „národního veta“ bylo přijímáno jedno opatření za druhým. Argumenty o těžkopádnosti a nepružnosti tohoto druhu rozhodování tak naráží na srovnání s realitou.

Během období několika málo let od vstupu Amsterodamské smlouvy v platnost byly rychle transformovány na komunitární nástroje jak Bruselská úmluva z roku 1968, tak četné projekty nových úmluv připravených před Amsterodamem, které nestačily vstoupit

¹⁶² Tyto úvahy jsem již dříve použil ve svých textech: *Demokratický deficit EU – mýty a skutečnost*, in *Revue Politika* 2/2006 a *Vrací se nám euroústava zadními vrátky ?*, <http://virtually.cz/?art=12001>

v platnost. Toliko Římská úmluva z roku 1980 nebyla doposud transformována na komunitární předpis, nicméně i k tomu v nedlouhém časovém horizontu jistě dojde. Především lze říci, že na počátku 21. století zahrnovala oblast JSCV již podstatnou část problematiky, kterou tradičně zařazujeme pod mezinárodní právo soukromé.

V takové chvíli by se mohlo zdát vhodné snížit tempo integračního úsilí a zaměřit se v horizontu několika let převážně na sledování a vyhodnocování výsledků doposud přijatých opatření. K ničemu podobnému však na poli JSCV nedošlo. Rozběhnuté soukolí jako by se již nedokázalo zastavit a muselo dále produkovat nové a nové iniciativy, aniž by vždy byla zcela zjevná jejich užitečnost, a aniž by byly striktně dodržovány limity pravomoci přenesené na Společenství.

Připomeňme, že pro to, aby byla dána pravomoc Společenství přijmout opatření v rámci JSCV, musí být dle čl. 65 SES splněny kumulativně tři podmínky: a) musí jít o opatření v soukromoprávních věcech, b) musí zde existovat mezinárodní prvek, a c) taková opatření musí být nezbytná k náležitému fungování vnitřního trhu.¹⁶³ V poslední době je bohužel patrné, že tyto podmínky jsou vykládány velice volně, a jsou tudíž relativizovány.

Extenzivní vyklad pojmu „nezbytnosti k náležitému fungování vnitřního trhu“ jistě nepřekvapí. K tomuto byly orgány Společenství náchylné od počátku, kdykoli a kdekoli se obdobná podmínka vyskytla. Připomeňme např. čl. 95 nebo 308 SES.^o Splnění této podmínky je často zpochybňováno u komunitární unifikace mezinárodního práva soukromého v oblasti rodinného práva,¹⁶⁴ (kde zatím existuje úprava uznávání a výkonu rozhodnutí a soudní příslušnosti, ale plánuje se i unifikace kolizních norem). Podle mého názoru je tato nezbytnost ještě mnohem více pochybná u harmonizace v oblasti odškodňování obětí trestných činů (kde bylo ovšem příslušné nařízení přijato podle jiného právního základu, a to podle čl. 308 SES – viz III.-7.3) nebo u podpory alternativních metod řešení sporů.

V neúspěšné evropské ústavní smlouvě měla tato podmínka *de facto* vypadnout. Slova „pokud je to nutné k řádnému fungování vnitřního trhu“ ze současného ustanovení zde totiž byla nahrazena slovy „zejména pokud je to nezbytné k řádnému fungování vnitřního trhu“.¹⁶⁵

¹⁶³ Pauknerová, M.: cit. *Evropské mezinárodní právo soukromé a české právo...*, str. 137

¹⁶⁴ Pauknerová, M.: *Perspektivy mezinárodního práva soukromého a procesního v Evropské unii*, in: Právník 12/2005, str. 1425

¹⁶⁵ srov. Smlouva o Ústavě pro Evropu, čl. III-269 odst. 2

Za mnohem závažnější je ovšem třeba považovat relativizování podmínky existence mezinárodního prvku. V několika posledních návrzích Komise omezení na vztahy s mezinárodním prvkem zcela chybí. Jde o návrh nařízení o evropském platebním rozkazu, návrh nařízení o drobných pohledávkách nebo návrh směrnice o jistých aspektech mediace. Prve zmíněná dvojice návrhů předpokládá vytvoření speciálních evropských procedur, které by se nabízely žalující straně vedle procedur vnitrostátních. V obou případech by se dle názoru Komise tato možnost neměla omezovat na přeshraniční spory, nýbrž by se měla vztahovat i na čistě vnitrostátní případy (viz III-9.2). Stejně tak ustanovení navrhované směrnice o mediaci by se uplatnila i v čistě vnitrostátních sporech (viz III-7.4). Ve všech těchto případech nalezneme v odůvodněních neobyčejně šroubovanou, instrumentální argumentaci Komise, která se snaží vzbudit dojem, že i v těchto věcech je přeshraniční prvek obsažen a že uplatnění také na domácí vztahy má zabránit diskriminaci.

Takovýto postup je neakceptovatelný.^o Jakkoli s podmínkou existence mezinárodního prvku zakotvenou v čl. 65 ne všichni musí souhlasit,¹⁶⁶ toto omezení zde je a bude existovat, dokud nebude toto ustanovení změněno v zakládacích smlouvách. Je nepřijatelné, aby bylo extenzivním výkladem svévolně obcházeno. V případě přijetí zmiňovaných návrhů by Společenství jednalo *ultra vires*. Docházelo by zde zcela zjevně k unifikaci vnitrostátních civilně-procesních norem mimo rámec mezinárodního práva soukromého, k čemuž právní základ JSCV nedává Společenství pravomoc.

S ohledem na to, co bylo řečeno výše o výhodách cest mezinárodního práva soukromého oproti zásahům do obecného soukromého práva jednotlivých členských států (viz II-2.2), jsem toho názoru, že právě ve striktním dodržování podmínky existence mezinárodního prvku tkví základní kamen zdravých mezí integrace v oblasti JSCV.

Kritérium „nezbytnosti k řádnému fungování vnitřního trhu“ se zdá být příliš vágní na to, aby reálně mohlo představovat hráz expanzi komunitární normotvorby. Proto na ně, pokud jde o „zdravé“ meze, nelze příliš spoléhat. Na druhou stranu si myslím, že by nemělo docházet k takovým excesům, jako je přijímat pod touto hlavičkou sociální vymoženosti (viz III-7). Měl by být prokázán alespoň určitý konkrétní význam pro vnitřní trh.

---

¹⁶⁶ viz např. Betlem, G.; Hondius, E.: *European Private Law after the Treaty of Amsterdam*, in: *European Review of Private Law* 1:3-20, 2001

4. Justiční spolupráce v civilních věcech a Česká republika

Když 1. května 2004 naše republika vstoupila do Evropské unie, stalo se pro ni závazné *acquis communautaire* platné k tomuto dni. Mimo jiné tedy celá legislativa upravující JSCV. Automaticky závaznou se pro nás nestala toliko Římská úmluva z roku 1980, ke které jsme byli zavázáni teprve přistoupit, což se stalo o necelé dva roky později.

Vzhledem k výše popsané povaze JSCV je zřejmé, že odvětvím, jehož proměny je třeba zkoumat, je mezinárodní právo soukromé.^o To vstupem do EU doznává zásadních změn; právní úprava JSCV do něj zasahuje velmi výrazně, a to přímo i zprostředkovaně.¹⁶⁷ Celkově lze říci, že s naším zapojením do JSCV dochází k největšímu zásahu do českého mezinárodního práva soukromého od přijetí zákona o mezinárodním právu soukromém a procesním v roce 1963.¹⁶⁸ Výklad jednotlivých modifikací je rozprostřen do příslušných kapitol zvláštní části. Účelem této kapitoly je tak toliko stručný obecný úvod do problematiky.

Základním, obecným pramenem českého mezinárodního práva soukromého je zákon č. 97/1963 o mezinárodním právu soukromém a procesním v platném znění (ZMPS). Právě v něm najdeme úpravu většiny oblastí, které jsou na komunitární úrovni upraveny v rámci JSCV.^o Vedle tohoto zákona jsou pramenem mezinárodního práva soukromého kolizní normy obsažené v řadě zákonů upravujících specifické oblasti (zákon směnečný a šekový, zákoník práce, zákon o rodině a další), normy mezinárodního práva procesního obsažené v zákoně č. 216/1994 o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů, či věcné normy mezinárodního práva soukromého obsažené v obchodním zákoníku. Důležitým pramenem jsou vedle norem vnitrostátního původu i dvoustranné a mnohostranné mezinárodní smlouvy, které mají před vnitrostátní úpravou v případě střetu přednost.¹⁶⁹

Ač v současné době již jednotná komunitární právní úprava pokrývá poměrně význačnou část mezinárodního práva soukromého,¹⁷⁰ přesto je zřejmé, že zatím zahrnuje užší okruh vztahů, než upravují v rámci tohoto odvětví národní právní řády, a to zejména, pokud jde o kolizní normy. V českém ZMPS tak najdeme kolizní úpravu nejen pro smluvní závazky, ale i závazky nesmluvní, otázky osobního stavu, rodinného práva, či dědického práva.

¹⁶⁷ Pauknerová, M.: cit. *Evropské mezinárodní právo soukromé a české právo*, str. 133, 141

¹⁶⁸ Myšáková, P.: *Unifikace kolizních norem pro závazky ze smluv v ES*, rig. pr., Masarykova univerzita, Brno [2006], str. 8

¹⁶⁹ Kučera, Z., cit. *Mezinárodní právo soukromé*, str. 45-48

¹⁷⁰ Pauknerová, M.: cit. *Evropské mezinárodní právo soukromé a české právo*, str. 133, 141

Úprava českého mezinárodního práva soukromého má dlouhodobě úroveň odpovídající evropskému standardu. ZMPS byl v době svého přijetí (1963) ve světovém srovnání považován za moderní, progresivní úpravu mezinárodního práva soukromého.¹⁷¹ Jak dále uvidíme, naše úprava byla před vstupem do Unie progresivní do té míry, že změny vyplývající ze zapojení do JSCV mohou být místy paradoxně krokem zpět (viz výklad v podkapitole III-1.5 o zavedení exequatur).

Pro české mezinárodní právo soukromé stejně jako pro jiná právní odvětví vstup do EU znamená, že vedle právních předpisů našeho právního řádu jsou na území naší republiky závazné právní předpisy ES, přičemž nařízení jsou v ČR obecně závazná a bezprostředně použitelná.¹⁷² K otázce střetu komunitárního práva s naší vnitrostátní úpravou, resp. s mezinárodními smlouvami, kterými jsme vázáni, lze odkázat na podkapitolu II-2.7. Z této vyplývá, že^o pokud komunitární nařízení dnes prakticky ovládají právní regulaci mezinárodního práva procesního v intrakomunitárním styku,¹⁷³ je zřejmé, že české normy mezinárodního práva procesního jsou tím ve vztazích s ostatními členskými státy vyřazeny z aplikace a použijí se nadále pouze ve styku s třetími zeměmi. Naproti tomu kolizní úprava obsažená v Římské úmluvě z roku 1980, která má povahu *erga omnes*, vyřazuje z aplikace v mezích své působnosti (tj. u smluvních závazků) původní české kolizní normy, obsažené ve vnitrostátní úpravě zcela.

K jednotlivým aspektům, které si jistě zaslouží podrobnější výklad, se vrátíme ve zvláštní části.

---

¹⁷¹ tamtéž

¹⁷² Kučera, Z.: *Změny v používání norem mezinárodního práva soukromého*, in: *Pocta Jiřímu Švestkovi k 75. narozeninám*, ASPI, Praha [2005], str. 153-154

¹⁷³ Pauknerová, M.: *Evropské mezinárodní právo soukromé a české právo*, str. 141

III. ZVLÁŠTNÍ ČÁST

1. Uznávání a výkon cizích rozhodnutí

1.1 Úvod

Ve světě obecně platí, že k tomu, aby soudní rozhodnutí vydané v jednom státě mělo účinky na území jiného státu a mohlo tam být eventuálně vykonáno, je třeba, aby bylo tímto státem uznáno a získalo tak autoritu stejnou, jako by mělo rozhodnutí tuzemského orgánu. To bývá v jednotlivých státech vázáno na splnění řady podmínek, často nesnadných.¹⁷⁴ Mezi jednotlivými státy jsou tyto otázky často upraveny mezinárodními smlouvami.¹⁷⁵

Již v rané fázi evropské integrace byla tomuto tématu věnovaná pozornost v souvislosti s budováním společného trhu, pro jehož hladké fungování bylo považováno za klíčové.¹⁷⁶ O tom svědčí i fakt, že Smlouva o založení EHS (1957) obsahovala již zmiňovaný čl. 220, který počítal s tím, že státy budou mezi sebou v případě potřeby jednat o nástrojích, které by dovolily usnadnění formalit pro uznání a výkon soudních rozhodnutí. Byla to jediná oblast spadající do problematiky dnešní JSCV, která byla v tehdejší primárním právu zmíněna, jakkoli nezakládala žádné pravomoci Společenství.

Členské státy Společenství podepsaly už 27. září 1968 v Bruselu Úmluvu o soudní příslušnosti a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech, která vstoupila v platnost 1. února 1973. Zavedla značně liberální režim uznávání a výkonu, který předpokládá snadné kvaziautomatické uznávání v zásadě bez formálního řízení, s taxativním vymezením důvodů pro odepření uznání a výkonu. Z civilních věcí, Úmluva vyloučila z okruhu svého záběru věci osobního stavu, způsobilost fyzické osoby k právům a právním úkonům, majetkové vztahy mezi manžely a dědění. Její úprava se v průběhu let plně osvědčila a v roce 2000 byla jen s malými změnami transformována v nařízení¹⁷⁷ č. 44/2001 zvané "Brusel I".

Úpravu uznávání a výkonu cizích rozhodnutí obsaženou v Bruselu I můžeme s trochou zjednodušení označit jako úpravu základní či obecnou. Vedle ní pak existují úpravy zvláštní obsažené ve třech dalších nařízeních. Jednak je to nařízení č. 2201/2003, které upravuje problematiku soudní příslušnosti a uznávání a výkonu rozsudků v manželských věcech a

¹⁷⁴ Rozehnalová, N.; Týč. V.: cit. dílo, str. 294-295

¹⁷⁵ Kučera, Z.: cit. *Mezinárodní právo soukromé*, str. 407

¹⁷⁶ Rozehnalová, N.; Týč. V.: cit. dílo, str. 294-295

¹⁷⁷ Tichý, L.; Arnold, R.; Svoboda, P.; Zemánek, J.; Král, R.: cit. dílo, str. 659-660

záležitostech rodičovské zodpovědnosti (tzv. „Nový Brusel II“). Nařízení č. 805/2004 o evropském exekučním titulu pro nesporné pohledávky upravuje speciální zjednodušený postup pro uznávání a výkon rozhodnutí o tzv. nesporných nárocích. Problematiky se v mezích své působnosti dotýká také nařízení č. 1346/2000 o úpadkovém řízení s přeshraničními implikacemi.¹⁷⁸ V této kapitole pojednáme z těchto speciálních úprav toliko o nařízení 805/2004, protože to spadá do okruhu oblastí působnosti Bruselu I. O dalších dvou pojednáme vzhledem ke specifičnosti těchto témat samostatně v kapitolách III-4 a III-6.

1.2 Obecná úprava – nařízení Brusel I

Pokud jde o uznávání a výkon soudních rozhodnutí, nařízení č. 44/2001 se vztahuje na všechna rozhodnutí vydaná v občanských a obchodních věcech bez ohledu na druh soudu kromě taxativně vymezených věcí: věci osobního stavu, způsobilosti fyzické osoby k právům a právním úkonům, majetkových vztahů mezi manžely, dědění, včetně dědění ze závěti, úpadkových řízení a rozhodčích řízení. Jinak je, možná poněkud nadbytečně, zdůrazněno, že se nevztahuje zejména na věci daňové, celní a správní a na sociální zabezpečení (čl. 1).

Pro účely nařízení se "rozhodnutím" rozumí každé rozhodnutí vydané soudem některého členského státu bez ohledu na to, je-li označeno jako rozsudek, usnesení, příkaz nebo nařízení výkonu rozhodnutí, včetně rozhodnutí o nákladech řízení vydaného soudním úředníkem (čl. 32).^o Rozhodnutí musí být aktem státní soudní moci. Nespadají sem tak např. arbitrážní rozhodnutí. Musí jít současně o rozhodnutí dopadající svými účinky na vztahy účastníků.¹⁷⁹

Nařízení zavádí systém, ve kterém můžeme rozlišit tři fáze: a) uznání rozhodnutí, b) prohlášení vykonatelnosti, c) výkon rozhodnutí. Tyto fáze, ač úzce propojené, si zachovávají do jisté míry autonomie. Jak dále uvidíme, ne vždy je jedna fáze podmínkou další.¹⁸⁰

A. Pro uznávání rozhodnutí zavádí nařízení následující režim. i) Rozhodnutí vydané v některém členském státě bude uznáno v ostatních členských státech, aniž se o tom vede zvláštní řízení. ii) Stane-li se sporným, zda rozhodnutí má být uznáno, může každá strana, která uplatňuje uznání jako hlavní věc v daném sporu, navrhnout, že soudní rozhodnutí má

¹⁷⁸ http://ec.europa.eu/justice_home/fsj/civil/recognition/fsj_civil_recognition_general_en.htm

¹⁷⁹ Rozehnalová, N.; Týč. V.: cit. dílo, čl. 299

¹⁸⁰ Kapitán, Z.: *Evropský justiční prostor ve věcech civilních (část VI)*..., str.

být uznáno. iii) Je-li otázka uznání rozhodnutí vznesena u soudu členského státu jako předběžná otázka, může o ní tento soud rozhodnout (čl. 33 a násl.).

Ad i) Uznání je tedy v první řadě neformální. Realizuje se tak, že orgán druhého státu – jistě s přihlédnutím k podmínkám uznání,¹⁸¹ ale bez povinnosti zvláště jejich splnění zkoumat¹⁸² - k rozhodnutí přihlédne, stejně jako kdyby šlo o domácí rozhodnutí. Takové uznání pak není stanoveno ve výroku rozhodnutí, ale pouze v jeho odůvodnění. Nelze se tak proti němu odvolat a také nezakládá překážku *rei iudicatae*.¹⁸³ (Jako příklad si můžeme uvést situaci, kdy proti pohledávce uplatněné žalobou namítne žalovaný k započtení protipohledávku přiznanou cizím rozhodnutím. Soud pak při svém rozhodování přihlédne k protipohledávce, aniž by o tom vydal samostatný výrok, a toliko v odůvodnění uvede, že se tak stalo na základě uznání cizího rozhodnutí.¹⁸⁴) Ad ii) Zvláštní řízení o uznání, spojené s řádným přezkumem splnění podmínek uznání a zakončené samostatným rozhodnutím, se povede teprve tehdy, pokud existuje spor o tom, zda má být rozhodnutí uznáno, a zainteresovaná strana se takového rozhodnutí domáhá.¹⁸⁵

Jako pozitivní podmínky uznání lze z nařízení dovodit: a) musí jít o rozhodnutí ve smyslu nařízení a spadající do jeho působnosti; b) musí být žadatelem předloženo v jednom vyhotovení, které splňuje podmínky nezbytné pro uznání jeho pravosti. Pro prohlášení vykonatelnosti se navíc v zásadě vyžaduje předložení osvědčení od příslušného orgánu členského státu, kde bylo rozhodnutí vydáno za použití standardního formuláře upraveného nařízením (čl. 53-55).^o Na rozdíl od mnoha obecných vnitrostátních úprav, včetně té naší, není podmínkou právní moc rozhodnutí.¹⁸⁶

Negativně jsou podmínky stanoveny formou několika taxativně stanovených důvodů. Rozhodnutí se tak neuzná, a) je-li zjevně v rozporu s veřejným pořádkem přijímajícího státu; b) bylo-li rozhodnuto v nepřítomnosti žalovaného, přičemž mu předtím nebyl doručen návrh na zahájení řízení nebo jiná rovnocenná písemnost v dostatečném časovém předstihu a takovým způsobem, který mu umožňuje přípravu na jednání před soudem, ledaže žalovaný nevyužil žádný opravný prostředek proti rozhodnutí, i když k tomu měl možnost; c) je-li rozhodnutí neslučitelné s rozhodnutím vydaným v řízení mezi týmiž stranami v přijímajícím

¹⁸¹ Rozehnalová, N.; Týč. V.: cit. dílo, str. 304

¹⁸² Kapitán, Z.: cit. *Evropský justiční prostor (Část VI.)*..., str. 243-244

¹⁸³ Rozehnalová, N.; Týč. V.: cit. dílo, str. 304

¹⁸⁴ analogicky podle výkladu o české právní úpravě v Kučera, Z.: cit. *Mezinárodní právo soukromé*, str. 410

¹⁸⁵ Rozehnalová, N.; Týč. V.: cit. dílo, str. 304

¹⁸⁶ tamtéž, str. 306

státě, d) je-li rozhodnutí neslučitelné s dřívějším rozhodnutím, které bylo vydáno v jiném členském státě nebo ve třetí zemi v řízení mezi týmiž stranami a pro tentýž nárok, pokud toto dřívější rozhodnutí splňuje podmínky nezbytné pro uznání v přijímajícím státě; (e) došlo-li k porušení ustanovení o soudní příslušnosti pro věci pojištění, pro věci spotřebitelských smluv a o výlučné soudní příslušnosti (viz II-2) a z jednoho dalšího specifického důvodu (čl. 34, 35/1).

Cizí rozhodnutí nesmí být v žádném případě přezkoumáváno ve věci samé (čl. 36). Dále platí, že předpisy o pravomoci nepodléhají výhradě veřejného pořádku a pravomoc soudů členského státu, ve kterém bylo rozhodnutí vydáno, nemůže být přezkoumávána.¹⁸⁷

B. Nařízení stanoví, že rozhodnutí vydané a vykonatelné v některém členském státě bude vykonáno v jiném členském státě poté, co zde bylo na návrh kterékoli zúčastněné strany prohlášeno za vykonatelné (čl. 38). Nařízení tak zavádí institut prohlášení vykonatelnosti (tzv. *exequatur*), které předchází podání návrhu na výkon.¹⁸⁸

Návrh na prohlášení vykonatelnosti se podává u soudu nebo příslušného orgánu uvedeného v seznamu v příloze nařízení, které vychází z údajů, které nahlásily Komisi jednotlivé členské státy. Místní příslušnost se určuje podle bydliště povinného nebo podle místa výkonu (čl. 39).

Při rozhodování o návrhu na prohlášení vykonatelnosti soud přezkoumává toliko formální náležitosti (viz výše), a nikoli, jestli zde existuje některý z výše zmiňovaných důvodů pro odmítnutí uznání. Strana, vůči níž je výkon navrhován, není v této části řízení oprávněna činit k návrhu jakákoli podání (čl. 41).¹⁸⁹ Soud v první instanci nemá na rozdíl od úpravy původní Bruselské úmluvy možnost ověřit, že neexistuje žádný z důvodů pro odmítnutí uznání.¹⁹⁰

Proti rozhodnutí o návrhu na prohlášení vykonatelnosti může kterákoli strana podat opravný prostředek (čl. 43). Teprve je-li podán, přezkoumává odvolací soud případnou existenci důvodů pro neuznání. Je-li dán některý z nich, prohlášení vykonatelnosti pak zruší. I zde platí, že cizí rozhodnutí nesmí být v žádném případě přezkoumáváno ve věci samé (čl. 45). Rozhodnutí vydané o opravném prostředku může být napadeno pouze speciálními

¹⁸⁷ Kučera, Z.: cit. *Mezinárodní právo soukromé*, str. 412-413

¹⁸⁸ tamtéž

¹⁸⁹ podle textu předmětného nařízení

¹⁹⁰ Normand, J.: cit. dílo, str. 112-113

opravnými prostředky, uvedenými v příloze IV nařízení dle údajů nahlášených státy (čl. 44). Např. v naší republice je to dovolání a žaloba pro zmatečnost.

To, že soudce v první instanci nemůže kontrolovat neexistenci důvodů pro neuznání a že řízení v této fázi není kontradiktorní, je jednou z velkých inovací nařízení Brusel I oproti Úmluvě. Jak konstatuje E. Pataut, požádaný soud se v podstatě mění v prostou registrační kancelář cizích rozhodnutí, aniž o *exequatur* fakticky rozhodoval.¹⁹¹ Někteří autoři zpochybňují vhodnost omezení zkoumání překážek jen do jednoho stupně řízení z hlediska respektování práva na obhajobu.¹⁹² Na druhé straně je argumentováno velkou účinností takového systému z hlediska věřitele. Také je poukazováno na to, že v praxi je odmítnutí vydání *exequatur* velmi vzácným případem.¹⁹³

Nevyžaduje se právní moc uznávaného rozhodnutí. Naproti tomu vykonatelné je cizí rozhodnutí jen tehdy, je-li vykonatelné ve státě původu. Forma uznání a způsob výkonu rozhodnutí se řídí právem státu, kde je rozhodnutí uznáváno a vykonáváno. Podmínky uznání (a tím i vykonatelnosti) rozhodnutí jsou stanoveny negativně, tedy jako taxativní výjimky z obecné zásady automatického uznávání a vykonatelnosti cizích rozhodnutí.¹⁹⁴

C. Vlastní výkon rozhodnutí upraven nařízením není. Ten probíhá dle práva státu výkonu jako výkon domácích exekučních titulů.

1.3 Nové ambice - Cestou k volnému pohybu rozsudků

Přesto, že uznávání a výkon rozsudků v podobě, jak je najdeme ve výše zmíněné obecné úpravě, je velmi liberální, a tento systém se doposud osvědčil, ambice Společenství jdou mnohem dál. Směřují k postupnému zrušení všech forem *exequatur* a k nastolení “volného pohybu rozsudků”.¹⁹⁵ Zjednodušení oběhu rozsudků je považováno za klíčový prvek pro efektivní, rychlou a nedrahou justici.¹⁹⁶

¹⁹¹ Pataut, E.: *L'exécution des jugements nationaux et la convention de Bruxelles*, in: Centre d'études européennes Lyon: *Les effets des jugements nationaux dans les autres Etats membres de l'Union européenne*, Bruylant, 2001, str. 33-34

¹⁹² viz např. Kučera, Z.: cit. *Mezinárodní právo soukromé*, str. 412-413

¹⁹³ Pataut, E.: cit. dílo, str. 33-34

¹⁹⁴ Rozehnalová, N.; Týč, V.: cit. dílo, str. 295-296

¹⁹⁵ Normand, J.: cit. dílo, str. 110-111 || Pataut, E.: cit. dílo, str. 33-34

¹⁹⁶ Fricero, N.: *Les principes fondamentaux de la libre exécution des jugements dans l'espace judiciaire européen* in: Douchy-Oudot, M. (ed.): *Le visage inconnu de l'espace judiciaire européen*, Editions Juridiques et techniques, Paříž [2004], str. 124

Komise v roce 1997 konstatovala, že navzdory pokroku, který přinesla Bruselská úmluva, povinnost projít procedurou prohlášení vykonatelnosti před vlastním provedením exekuce v zahraničí přináší dodatečné prodlevy a náklady. Ty se prý přidávají k těm, které již věřitel musel absolvovat během nalézacího řízení ve státě původu, a tyto dodatečné překážky mohou zejména u menších pohledávek zpochybnit zájem na soudní při, pokud žádané rozhodnutí má být vykonáno proti protistraně nebo majetku situovanému v zahraničí. K tomu se přidává riziko zmizení majetku kvůli prodlevám.¹⁹⁷

Evropská rada v Tampere se přihlásila k zásadě vzájemného uznávání soudních rozhodnutí, která by se měla stát základem spolupráce soudů v EU, a to ve věcech civilních i trestních. Vyzvala Komisi, aby navrhla další omezení *exequatur*, a předjímala, že by se mohlo začít i s jeho odstraňováním, a to prozatím u některých speciálních rozhodnutí (např. ve věcech drobných pohledávek), což by mohlo být provázeno stanovením minimálních standardů v některých oblastech civilního práva procesního. Vyzvala také Radu a Komisi k přijetí *programu opatření k realizaci zásady vzájemného uznávání*.¹⁹⁸

Volný pohyb rozsudků je citlivou věcí, protože se dotýká přímo státní suverenity. Jestliže by státy měly bez dalšího přijímat za vlastní rozhodnutí vydaná v jiných státech, vzdaly by se důležitých kontrolních pravomocí. Takový volný pohyb by vyžadoval absolutní vzájemnou důvěru v oblasti justice mezi státy. V tak citlivé věci bylo správné postupovat pomalu, po etapách, krok za krokem.¹⁹⁹ Takový postup byl také zvolen.

V listopadu 2000 Rada na návrh Komise přijala Program opatření pro uskutečnění zásady vzájemného uznávání rozhodnutí v oblasti občanskoprávní a obchodněprávní. Program nastiňuje schéma pro postupné zrušení procedury *exequatur*.²⁰⁰ Postup se má v souladu se závěry summitu v Tampere ubírat dvěma směry: a) jednak se má na stále širším poli procedura *exequatur* usnadňovat, b) jednak v některých vybraných oblastech se má zcela odstranit.²⁰¹ V poslední fázi má být odstraněno ve všech případech.

Program vybírá čtyři oblasti, ve kterých se má v každé postupovat ve třech etapách bez časového určení směrem k obecnému zrušení *exequatur*. Těmito oblastmi jsou: 1) oblast civilních věcí pokrytá Bruselem I, 2) oblast rodinného práva pokrytá tehdejšími nařízením

¹⁹⁷ Puissochet, J.-P.: cit. dílo, str. 9

¹⁹⁸ cit. Závěry předsednictva ER z Tampere, body 33, 34, 37

¹⁹⁹ Normand, J.: cit. dílo, str. 110-111

²⁰⁰ Normand, J.: cit. dílo, str. 110-111 ||

http://ec.europa.eu/justice_home/fsj/civil/recognition/fsj_civil_recognition_general_en.htm

²⁰¹ Normand, J.: cit. dílo, str. 110-111

Brusel II spolu s mimomanželskými rodinnými vztahy (z dnešního pohledu oblast působnosti Nového Bruselu II), 3) rozvázání manželských režimů a majetkových následků separace nesezdaných párů, 4) oblast dědění. Dále se zmíníme jen o prvních dvou oblastech, protože zbylé dvě jsou i po letech teprve v zárodečném stadiu.

Ad 1) V oblasti působnosti Bruselu I bylo navrhováno v první etapě odstranit *exequatur* u rozhodnutí o nesporných nárocích a ve věcech výživného a zjednodušit a urychlit vyřizování přeshraničních řízení o drobných věcech. V druhé etapě by mělo být novelizováno nařízení Brusel I tak, aby integrovalo předcházející vývoj, aby omezilo *exequatur* a aby posílilo účinky cizího rozhodnutí v požádaném státě. Ve třetí fázi má být *exequatur* zcela odstraněno.

Ad 2) V oblasti rodinného práva bylo předvídáno rozšíření tehdy úzké působnosti právní úpravy v této oblasti (viz výklad o nahrazení nařízení Brusel II nařízením Nový Brusel II v kapitole III-4), či zrušení *exequatur* pro rozhodnutí o právu na styk s dítětem. V druhé etapě měla být zjednodušena procedura *exequatur* v této oblasti na počáteční (dodejme stále platnou) úroveň Bruselu I, kde je procedura jednodušší (viz III-4), a opatření k posílení účinků cizího rozhodnutí v požádaném státě. Ve třetí fázi by mělo být i zde *exequatur* zrušeno.

Program předvídal, že pro každou oblast a v každé etapě programu mohou být přijímána doprovodná opatření, jako např. minimální harmonizace norem civilního procesu či kolizních norem a další.²⁰²

Jak dále uvidíme, nemálo z opatření předvídaných v programu 2000 bylo již přijato, v mnohých dalších již Komise předložila návrhy opatření či alespoň zelené knihy.

1.4 Evropský exekuční titul pro nesporné nároky

V souladu se závěry summitu v Tampere i zmiňovaného programu z listopadu 2000 se začala v některých speciálních oblastech odbourávat procedura *exequatur*. Prozatím je to případ dvou speciálních řízení upravených v nařízení Nový Brusel II, kterým se budeme věnovat níže (viz III-4.3), a evropského exekučního titulu pro nesporné nároky upraveného v nařízení č. 805/2004, kterému je věnována tato podkapitola.

---

²⁰² Program opatření pro uskutečnění zásady vzájemného uznávání rozhodnutí v oblasti občanskoprávní a obchodněprávní, 2000, Úř. věstník C 12, 15.1.2001

21. října 2001 vstoupilo v účinnost nařízení č. 805/2004, kterým se vytváří “evropský exekuční titul” pro tzv. nesporné nároky. Nařízení se vztahuje v zásadě na stejný okruh věcí jako nařízení Brusel I, použije se ovšem pouze v případě vykonatelných rozhodnutí, soudních smírů či úředních listin, které jsou vydány o nesporných nárocích, tak jak je definuje nařízení.²⁰³ Obecně řečeno jde o situace, kdy dlužník buď výslovně uznává věřitelův nárok nebo kdy se takové uznání presumuje z jeho jednání. Toto jednání může spočívat v tom, že nerozporuje nárok během soudního řízení (absence opozice) nebo se k soudu ani nedostaví.²⁰³ Pro účely nařízení musí jít o nárok na konkrétní peněžní částku. Nařízení nabízí v těchto případech věřiteli alternativní postup, jak dosáhnout vykonatelnosti rozhodnutí v jiných členských státech vůči postupu dle Bruselu I.²⁰⁴ Ve vztahu k Bruselu I má nařízení postavení *lex specialis*. Z pohledu věřitele jsou pak postupy upravené v obou nařízeních dvěma rovnocennými alternativami, ze kterých si může vybrat.²⁰⁴

Postup dle nařízení je následující: Soud, který vydal rozhodnutí o nesporném nároku na zaplacení peněžní částky nebo který schválil smír mezi stranami, resp. v případě úředních listin orgán k tomu státem určený, potvrdí na požádání takové rozhodnutí jako evropský exekuční titul. Rozhodnutí se pak stává bez dalšího vykonatelným v ostatních členských státech, aniž je zapotřebí prohlášení o vykonatelnosti a aniž může být proti jeho uznání podán protest. S takovýmto rozhodnutím bude orgán druhého členského státu výkonu nakládat, jako kdyby šlo o domácí exekuční titul.²⁰⁵ Výkon se řídí právem státu výkonu.²⁰⁶

Rozhodnutí může být potvrzeno jako evropský exekuční titul pouze v tom případě, že splňuje podmínky stanovené v nařízení. Každé rozhodnutí musí být vykonatelné dle právního řádu státu původu a v souladu s pravidly o soudní příslušnosti podle Bruselu I. Pro případy, kdy se uznání presumuje (žalovaný během soudu nevznese námitky, nebo se nedostavil), musejí být splněny procesní požadavky stanovené v nařízení. Tyto požadavky se týkají pravidel doručování dokumentů a náležitého informování dlužníků o procesních krocích nezbytných pro napadení rozhodnutí opravnými prostředky.²⁰⁷

Jsou-li tyto podmínky splněny a rozhodnutí je potvrzeno jako evropský exekuční titul, nebo je-li takto potvrzen soudní smír či úřední listina, v ostatních členských státech už nebude

²⁰³ Normand, J.: cit. dílo, str. 118 || Pataut, E.: cit. dílo, str. 126-128 || Fricero, N.: cit. dílo, str. 126-127

²⁰⁴ Pavlová, B.; Doležel, V.: *Evropský justiční prostor ve věcech civilních (Část XII)*, in: Právní fórum 1/2006, str. 2

²⁰⁵ Kučera, Z.: cit. *Mezinárodní právo soukromé*, str. 413 || *Nařízení EP a Rady č. 805/2004/ES*, in: Veřejná správa, 11/2006, <http://www.mvcr.cz/casopisy/s/2006/11/lexikon.html>

²⁰⁶ Pomahač, R.: cit. *Nařízení...*(web)

²⁰⁷ tamtéž

rozhodnutí dále podrobováno kontrole (logicky kromě ověření pravosti samotného dokumentu), a to ani z hlediska případného rozporu s veřejným pořádkem.^o To je kritizováno některými autory, kteří se obávají přílišného vychýlení ve prospěch věřitele oproti právu na obhajobu.²⁰⁸ Zda jsou takové obavy opodstatněné či nikoliv, ukáže až dlouhodobá praxe. Zatím neexistují podklady pro zhodnocení.

1.5 Důsledky pro české právo

Vstup ČR do EU s ohledem na to, co bylo řečeno výše sub II-2.7, znamená, že ve vztazích s ostatními členskými státy se aplikuje úprava nařízení Brusel I a nikoli naše obecná úprava uznání a výkonu cizích rozhodnutí obsažená v ZMPS.

Paradoxní je, že tato změna znamená pro uznání a výkon v těchto vztazích nikoli zjednodušení, ale naopak formální ztížení.²⁰⁹ Úprava obsažená v našem ZMPS je totiž jednodušší a přehlednější. O uznání cizího rozhodnutí v majetkových věcech se nevede zvláštní řízení a soud o něm nerozhoduje zvláštním výrokem. K takovému rozhodnutí soud, jsou-li splněny podmínky pro uznání, jednoduše přihlédne, jako by šlo o rozhodnutí tuzemské, v řízení o konkrétní věci, např. tedy je-li navržen výkon rozhodnutí. Rozhodnutí o výkonu musí obsahovat odůvodnění, aby bylo patrné, že soud přezkoumal podmínky pro uznání a výkon. Eventuální existence důvodu pro neuznání cizího rozhodnutí pak může být namítána účastníkem v odvolacím řízení.²¹⁰

Ze srovnání plyne, že naše úprava, která předpokládá jedno řízení, je progresivnější a praktičtější než úprava komunitární, a že tedy Brusel I znamená jistý krok zpět.²¹¹ Tato nevýhoda je částečně vykoupena tím, že nařízení obsahuje užší výčet důvodů pro neuznání.²¹² V celkovém souhrnu je však výsledkem, že pro soudní rozhodnutí vydaná v nečlenských státech je u nás nyní režim uznávání a výkonu jednodušší než ve vztahu k rozhodnutím v rámci EU.²¹³

²⁰⁸ např. d'Avout, L.: *La circulation automatique des titres exécutoires imposée par le règlement 805/2004 du 21 avril 2004*, in: *Revue critique de droit international privé*, 1/2006, str. 47-48

²⁰⁹ Pauknerová, M.: cit. *Evropské mezinárodní právo soukromé a české právo...*, str. 141 || Kapitán, Z.: *Evropský justiční prostor ve věcech civilních (Část VI)*, in *Právní fórum* 7/2005, str. 242

²¹⁰ Kapitán, Z.: cit. *Evropský justiční prostor (Část VI)*..., str. 241 || Kučera, Z.: cit. *Mezinárodní právo soukromé*, str. 410

²¹¹ Bělohávek, A.J.: *Zavedení tzv. exequatur do českého právního řádu*, *Právní zpravodaj* 2004/5

²¹² Kapitán, Z.: cit. *Evropský justiční prostor (Část VI)*..., str. 242

²¹³ Pauknerová, M.: cit. *Evropské mezinárodní právo soukromé a české právo*, str. 141

Náš zákonodárce si se vzniklou situací poradil obratně²¹⁴, když umožnil, aby současně s návrhem na podání návrhu na prohlášení vykonatelnosti byl podán i návrh výkonu rozhodnutí. V takovém případě rozhodne soud o obou návrzích v jediném usnesení dvěma samostatnými výroky, které musí být odůvodněny.²¹⁵

2. Soudní příslušnost

Druhým okruhem problematiky, který upravuje Bruselská a Luganská úmluva, resp. nařízení Brusel I, je určení soudní příslušnosti pro soudní řízení ve věcech spadajících do jejich působnosti.

Při určení civilní soudní příslušnosti na národní úrovni jde obecně o to určit, na který soud je třeba se obrátit (z hlediska účastníků) a který soud má povinnost věc projednat a rozhodnout o ní (z hlediska soudu). Příslušnost tedy vymezuje působnost jednotlivých soudů v rámci soudní soustavy.²¹⁶ Brusel I ovšem neurčuje příslušnost toho kterého konkrétního soudu, ale toliko soudnictví toho kterého státu jako celku. Mluvíme zde o tzv. mezinárodní soudní příslušnosti. Konkrétní příslušný soud v rámci příslušného členského státu pak určí jeho vnitrostátní právo.

Předpokladem použití právní úpravy obsažené v nařízení je, že žaloba musí svou povahou spadat do věcné působnosti nařízení (o ní viz předchozí kapitolu) a že žalovaný má bydliště, resp. sídlo v některém členském státě (čl. 2/1). (Žalovaný, který nemá bydliště v některém členském státě, je, s výhradou některých situací upravených v nařízení, subjektem vnitrostátních pravidel pro určení příslušnosti použitelných na území členského státu, kde se koná řízení.)

Základním principem úpravy soudní příslušnosti podle nařízení je *actor sequitur forum rei* (žalobce následuje soud žalovaného). Kritériem pro určení příslušnosti je tu osoba žalovaného, charakterizovaná svým bydlištěm, resp. sídlem. Žalobu je podle tohoto pravidla třeba podat ve státě, kde má žalovaný své bydliště/sídlo.²¹⁷ V tomto případě mluvíme o obecné či základní příslušnosti.^o Preambule nařízení konstatuje, že toto pravidlo se má uplatnit vždy, kromě několika přesně vymezených případů, kdy předmět sporu nebo smluvní

²¹⁴ Bělohávek, A.J.: *Zavedení tzv. exequatur do českého právního řádu*, Právní zpravodaj 2004/5

²¹⁵ Kučera, Z.: cit. *Mezinárodní právo soukromé*, str. 412-413

²¹⁶ Winterová A. a kol.: *Civilní právo procesní*, 2. vyd., 2002, str. 117

²¹⁷ Tichý, L.; Arnold, R.; Svoboda, P.; Zemánek, J.; Král, R.: str. 660-662

volnost stran opravňuje k použití odlišného kritéria. Tato kritéria by měla být založena na úzké vazbě mezi soudem a právním sporem nebo usnadněním řádného výkonu spravedlnosti.²¹⁸

V případě některých řízení je dáno více kritérií pro určení místní příslušnosti, a žalobce zde může zvolit, ve kterém členském státě žalobu podá. Mluvíme o příslušnosti na volbu dané či alternativní.²¹⁹ Nařízení člení tyto případy do dvou skupin. První z nich je zaměřena na situace, kdy k projednávané věci má bližší vztah jiný členský stát, než je domovský stát žalovaného.²²⁰ Uvedme nejdůležitější z nich: a) osoba sídlící v jednom členském státě může být žalována i v jiném členském státě, pokud předmět sporu tvoří smlouva nebo nároky ze smlouvy, a předmětný závazek byl nebo měl být splněn v tomto jiném státě. b) Ve věcech týkajících se výživného žalobce může uplatnit své nároky i u soudu svého domovského státu. c) Žalobu na náhradu škody z protiprávního jednání či kvazideliktů lze podat u příslušného soudu v členském státě, kde došlo nebo může dojít ke škodné události. d) V případě škody způsobené trestným činem může poškozený podat žalobu o její náhradu u soudu, který projednává předmětný trestný čin, je-li tento soud podle práva pro něj platného oprávněn rozhodovat o občanskoprávních nárocích (adhezní žaloby). e) Jde-li o spor vyplývající z provozování pobočky, zastoupení nebo jiné provozovny podnikatele, lze podat žalobu na podnikatele u soudu místa, kde se tyto složky nacházejí (čl. 5). Do této skupiny patří ještě dva specifické případy z oblasti obchodního práva.

Druhou skupinu situací, kde je dána alternativní příslušnost, představují spojená a související řízení. Žalobce má v těchto případech alternativu nejen k obecné příslušnosti, ale navíc i k prvnímu typu alternativní příslušnosti (upravené v čl. 5). Smyslem ustanovení je soustředit dvě nebo více řízení, která spolu souvisí, pokud možno k jedinému soudu, a to nejen kvůli hospodárnosti řízení, ale také v zájmu zamezit tomu, aby v těchto věcech rozhodovaly soudy různých zemí, přičemž by hrozila nejednotnost rozhodnutí.²²¹

Z nejdůležitějších případů jmenujme tyto: a) Je-li žalováno více osob společně, lze žalovat i u soudu místa, kde má bydliště některý z dalších žalovaných, za předpokladu, že právní nároky jsou spojeny tak úzce, že je účelné je vyšetřit a rozhodnout o nich společně, aby se zabránilo vydání vzájemně si odporujících rozhodnutí v oddělených řízeních. b) Jde-li

²¹⁸ Nařízení Rady č. 44/2001, preambule bod 11, 12

²¹⁹ Tichý, L.; Arnold, R.; Svoboda, P.; Zemánek, J.; Král, R.: cit. dílo, str. 660-662

²²⁰ Rozehnalová, N.; Valdhans, J.: *Evropský justiční prostor ve věcech civilních (Část III)*, in: Právní fórum 4/2005, str. 123

²²¹ Rozehnalová, N.; Týč, V.: cit. dílo, str. 212-214

o vzájemnou žalobu, týkající se stejné věci jako původní žaloba, lze žalovat i u soudu, u něhož byla podána původní žaloba. c) Ve věcech týkajících se smlouvy nebo nároku ze smlouvy, kde žaloba může být spojena s žalobou týkající se věcných práv k nemovitostem proti témuž žalovanému, u soudu členského státu, na jehož území se nemovitost nachází.[→]

Speciální pravidla pro určení příslušnosti jsou stanovena pro řízení týkající se některých spotřebitelských smluv, pracovních smluv a pojištění, a to v zájmu ochrany tzv. slabší strany. Tato pravidla jsou pro ni příznivější než pravidla obecná. Spotřebitel tak v některých případech může podat žalobu proti dodavateli nejen v dodavatelově domovském státě, ale i ve svém domovském státě. Týká se to těchto případů: a) jde-li o koupi movitých věcí na splátky; b) jde-li o půjčku návratnou ve splátkách nebo o jiný úvěrový obchod určený k financování koupě takových movitých věcí, nebo c) byla-li smlouva uzavřena s dodavatelem ve spotřebitelově domovském státě nebo pokud se jakýmkoli způsobem taková činnost na tento členský stát zaměřuje, a smlouva spadá do rozsahu těchto činností.[→]

Zaměstnanec může žalovat zaměstnavatele nejen v jeho domovském státě, ale i v členském státě, a) kde obvykle vykonává svou práci pro zaměstnavatele, nebo kde svou práci obvykle vykonával naposledy, nebo b) jestliže zaměstnanec obvykle nevykonává nebo nevykonával svou práci v jediné zemi, u soudu místa, kde se nachází nebo nacházela provozovna, která zaměstnance přijala do zaměstnání (čl. 19).[→]

Ve věcech pojištění je proti pojistiteli „slabší stranou“ pojistník, pojištěný nebo oprávněná osoba. Tito mohou opět v různých v nařízení uvedených situacích pojistitele žalovat i v jiném než jeho domovském státě, zejména ve svém domovském státě.[→]

Ve všech těchto případech „silnější strana“, nejde-li o vzájemnou žalobu, může žalovat „slabší stranu“ pouze v domovském členském státě „slabší strany“ (čl. 9, 10, 19, 20). Dále platí, že nemá-li „silnější strana“ sídlo na území členského státu, avšak má v některém členském státě pobočku, zastoupení nebo jinou provozovnu, je s ním při sporech se „slabší smluvní stranou“ vyplývajících z jejich provozu jednáno tak, jako by měla sídlo na území tohoto členského státu.²²² Ve všech třech případech existují taxativně vymezené možnosti odchýlení od této úpravy příslušnosti, a to vždy dohodou. Jde o možnost dohody uzavřené po vzniku sporu a o předchozí dohodu umožňující slabší straně zahájit řízení u jiných soudů. Úprava spotřebitelská a pojištění obsahuje ještě některé další možnosti.

---

²²² dle textu předmětného nařízení

Nařízení stanoví i příslušnost výlučnou, která se uplatní bez ohledu na bydliště/sídlo stran. Je to jednak případ řízení o věcných právech k nemovitostem a nájmu nemovitostí, kde jsou příslušné soudy toho členského státu, na jehož území se nemovitost nachází. Dále jde o pro řízení o výkonu rozhodnutí, kde jsou příslušné soudy členského státu, na jehož území má být rozhodnutí vykonáno. Jinak do této skupiny patří různá v nařízení taxativně vyjmenovaná řízení ve věcech obchodních společností a průmyslových práv.²²³

Poslední druh příslušnosti vychází ze smluvní volnosti stran. Nařízení umožňuje, aby se strany samy dohodly na určení soudní příslušnosti pro již existující nebo možný budoucí spor. Mluvíme o příslušnosti dohodnuté.²²⁴ Tato možnost je dána pro případ, kdy alespoň jedna ze stran má bydliště/sídlo na území některého členského státu, přičemž dohodou může být založena příslušnost soudů určitého členského státu nebo přímo konkrétního soudu v některém členském státě. Pokud se strany nedohodnou jinak, je tato příslušnost výlučná (čl. 23).

Smluvní volnost je omezena v tom smyslu, že v první řadě nesmí odporovat ustanovením o výlučné pravomoci. Nelze tedy uzavřít dohodu tam, kde je dána výlučná pravomoc (čl. 22). Dále musí taková dohoda respektovat omezení, která platí u smluv spotřebitelských, pracovních a u pojištění. U nich lze změnit příslušnost dohodou jen omezeným způsobem.

Dohoda musí být uzavřena buď a) písemně, či písemně potvrzena, nebo b) musí být ve formě, která odpovídá zvyklostem zavedeným mezi těmito stranami, nebo c) uzavřena v mezinárodním obchodě ve formě, která odpovídá obchodním zvyklostem, které strany znaly nebo musely znát, a které strany smluv tohoto druhu v daném odvětví obchodu obecně znají a pravidelně se jimi řídí (čl. 23).

Soud, u něhož je podán návrh, zkoumá svou příslušnost. Je-li v dané věci dána výlučná příslušnost jiného soudu (podle čl. 22), ihned prohlásí svou nepřislušnost. V ostatních případech může nedostatek příslušnosti podle výše zmíněných ustanovení zhojit dobrovolné podřízení se žalovaného jurisdikci daného soudu. Pokud je tedy zahájeno řízení u soudu, který není příslušný, a žalovaný se přesto dostaví k jednání k tomuto soudu (pokud jen nepřišel namítnout nepřislušnost soudu), takový soud je povinen pokračovat v řízení (čl. 24,

²²³ Tichý, L.; Arnold, R.; Svoboda, P.; Zemánek, J.; Král, R.: cit. dílo, str. 660-662

²²⁴ Rozehnalová, N.; *Evropský justiční prostor ve věcech civilních (Část V)*, in: Právní fórum 6/2005, str. 204-205

a contrario čl. 26/1). Pokud se žalovaný k takovému nepřislušnému soudu nedostaví, soud prohlásí svou nepřislušnost a řízení zastaví.²²⁵

Doplňme, že nařízení upravuje výhradně otázku příslušnosti, nikoli přípustnosti podání žaloby. Podmínky pro podání žaloby se řídí procesním právem státu příslušného soudu, a proto může dojít i k tomu, že ač je podle nařízení dána příslušnost soudů určitého státu, žaloba nebude moci být přijata, protože to nedovoluje procesní právo státu soudu.²²⁶

Výjimku z ustanovení o příslušnosti představuje řízení o předběžném opatření, resp. zajištění. Předběžná nebo zajišťovací opatření, která jsou upravena právem některého členského státu, je možné u soudů tohoto státu navrhnout i tehdy, kdy je pro rozhodnutí ve věci samé příslušný na základě tohoto nařízení soud jiného členského státu (čl. 31).

Nařízení zakotvuje na komunitární úrovni princip překážky věci zahájené (litispendence), vlastní vnitrostátním právním řádům.^o Ta souvisí se zásadou *ne bis in idem* (ne dvakrát v téže věci) a znamená, že projednání a rozhodnutí věci brání překážka probíhajícího řízení v téže věci mezi týmiž stranami.²²⁷ Pokud je tedy u soudu některého členského státu zahájeno řízení o věci, o které bylo již dříve mezi týmiž stranami zahájeno řízení u soudu v jiném členském státě, prohlásí se prve zmíněný soud za nepřislušný ve prospěch soudu, kde bylo řízení zahájeno dříve. Než je zjištěno, u kterého soudu bylo řízení zahájeno jako první, soud řízení přeruší (čl. 27).^o Identitu předmětu řízení vykládá ESD autonomně. Podle judikatury ESD nebrání identitě řízení různý důvod žaloby (žaloba na určení, resp. žaloba na plnění). Pro otázku překážky řízení se uplatní obecné pravidlo časové přednosti.²²⁸

Je-li pro určité řízení dána výlučná příslušnost více soudů, prohlásí se soud, u něhož bylo řízení zahájeno později, za nepřislušný ve prospěch soudu, u něhož bylo řízení zahájeno jako první (čl. 29).

Jsou-li u soudů různých členských státech zahájena řízení, mezi kterými je dán tak úzký vztah, že jejich společné projednání a rozhodnutí je vhodné k tomu, aby se zabránilo vydání vzájemně si odporujících rozhodnutí v oddělených řízeních (tzv. související řízení), může soud, u něhož bylo řízení zahájeno později, řízení přerušit. Dokud nejsou řízení o podaných žalobách skončena v prvním stupni, může soud, u něhož byla žaloba podána později, na

²²⁵ Tichý, L.; Arnold, R.; Svoboda, P.; Zemánek, J.; Král, R.: cit. dílo, str. 660-662

²²⁶ Rozehnalová, N.; Týč. V.: cit. dílo, str. 214

²²⁷ Winterová A. a kol.: cit. dílo, str. 230

²²⁸ Tichý, L.; Arnold, R.; Svoboda, P.; Zemánek, J.; Král, R.: cit. dílo, str. 660-662

návrh strany řízení také prohlásit, že není příslušný, jestliže je soud, u něhož byla žaloba podána dříve, příslušný pro řízení o těchto žalobách a spojení těchto řízení je podle jeho práva přípustné (čl. 28).

Nařízení se v souvislosti s určením jurisdikce věnuje i některým procesním zárukám, zejména právu žalovaného být slyšen. Pokud se žalovaný nedostavil k soudu, soud řízení přerušuje do doby, než bude prokázáno, že žalovaný mohl obdržet návrh na zahájení řízení nebo jinou rovnocennou písemnost v dostatečném předstihu, který mu umožňuje přípravu na jednání před soudem, nebo že k tomu byly učiněny veškeré nezbytné kroky (čl. 26/2). Byla-li ovšem taková písemnost zasílána žalovanému přes hranice, do jiného členského státu, použije se místo této úpravy čl. 19 nařízení č. 1348/2000 o doručování soudních a mimosoudních písemností ve věcech občanských a obchodních v členských státech EU (čl. 26/3), který obsahuje širší ochranu. O tomto ustanovení se zmíníme podrobně v podkapitole III-5.2.

3. Určení rozhodného práva pro smluvní závazky

3.1 Římská úmluva o právu rozhodném pro smluvní závazky

Základním pramenem pro určení rozhodného práva pro smluvní závazky není v současnosti klasický komunitární předpis, nýbrž mezinárodní smlouva uzavřená mezi členskými státy (tj. subsidiární smlouva) - Úmluva o právu použitelném pro smluvní závazky uzavřená v Římě v roce 1980 a vstoupivší v platnost 1. dubna 1991.

Římská úmluva unifikuje národní kolizní normy v oblasti přeshraničních soukromoprávních smluvních závazků a zajišťuje tak, že bez ohledu na to, jaký soud bude věc projednávat, použije se stejné právo.²²⁹ Ze svého záběru vylučuje smluvní závazky vztahující se k závěti a dědění, k majetkovým právům vznikajícím z manželských vztahů, k rodinnému právu, k cenným papírům, rozhodčí smlouvě, smlouvě o výběru soudu a některé další specifické oblasti (čl. 1).

Jedním ze základních rysů úpravy, v rámci JSCV netypickým, je její povaha *erga omnes*, neboli univerzalita²³⁰, která kontrastuje s partikulární (*inter partes*) povahou ostatních nástrojů v rámci JSCV. Vyplývá z čl. 2, který stanoví, že kolizních norem Úmluvou

²²⁹ KOM (2002) 654 || Rouchaud, A.-M.: cit. dílo, str. 19-20

²³⁰ KOM (2002) 654

stanovených se užije i tehdy, když právo, na které odkazují, je právem nesmluvního státu.^o Unifikovaná úprava tedy není omezena na případy přeshraničních vztahů mezi členskými, resp. signatářskými státy, ale použije se i na vztahy s třetími zeměmi. Plně tak vyřazuje z použití dosavadní kolizní normy jednotlivých členských států v rámci oblasti své působnosti.²³¹

Základním kamenem systému založeného Úmluvou je princip svobody volby, který znamená, že strany si mohou zvolit právo, kterým se bude řídit jejich smluvní vztah či jeho část.²³² Mohou si vybrat jakékoli právo, jakkoli nemá žádnou objektivní souvislost se smlouvou. Později mohou svou volbu změnit, tato změna se ovšem nedotýká ani platnosti smlouvy co do formy ani práv třetích osob (čl. 3/2). Existují určité nároky na formu a některá omezení. Pokud jde o formu, platí, že volba musí být učiněna výslovně nebo musí vyplývat s určitostí z ustanovení smlouvy nebo z okolností případu (čl. 3/1), tzn. buď ustanovení ve smlouvě nebo jiné prvky ze smluvního prostředí. Je pak na soudu zkontrolovat, zda zde je tacitní nebo implicitní volba práva.²³³ Zvolit lze podle platné právní úpravy zatím jen právní řád některého státu, nikoli různé nestátní komplexy pravidel pro obchodní smlouvy typu zásad mezinárodních smluv UNIDROIT nebo Principů evropského smluvního práva.²³⁴

Svoboda volby práva je omezena v případě a) pracovních a některých spotřebitelských smluv a b) vztahů, jejichž všechny prvky se v době volby vztahují pouze k jednomu státu. c) V rovině aplikace pak mohou nastat omezení v souvislosti s veřejným pořádkem,²³⁵ ale o tom se zmíníme později, protože tato situace nesouvisí specificky s volbou práva.

Ad a) Stejně jako Brusel I má i Úmluva speciální ustanovení k ochraně tzv. slabších stran – spotřebitele a zaměstnance. Pokud jde o pracovní smlouvy, Úmluva i zde připouští volbu práva. Tato nicméně nesmí zbavovat zaměstnance ochrany, kterou mu poskytují kogentní ustanovení práva, které by se použilo, kdyby nedošlo k volbě práva (viz níže).

Pokud jde o spotřebitele, zde platí speciální ochrana jen ve vymezeném okruhu případů, definovaných jednak obecnými podmínkami, jednak krátkým negativním a pozitivním výčtem konkrétních smluvních vztahů. Obecně lze říci, že jde o ty situace, kdy je dán určitý bližší vztah ke státu, kde má spotřebitel své obvyklé bydliště (tj. jeho domovského státu). Pro

²³¹ Kučera, Z.: *Římská úmluva o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy*, in: *Pocta Martě Knappové*, str. 264

²³² Rozehnalová, N. *Evropský justiční prostor ve věcech civilních (Část VIII)*, in: *Právní fórum 9/2005*, str. 325-326 || KOM (2002) 654

²³³ KOM (2002) 654

²³⁴ Rozehnalová, N. cit. *Evropský justiční prostor (Část VIII)*, str. 327

²³⁵ Rozehnalová, N.; Týč, V.: cit. dílo, str. 71-72

takové situace platí, že volba práva nesmí vést k vyloučení ochrany, jež poskytují spotřebiteli kogentní normy práva jeho domovského státu (čl. 5).

Ad b) Pokud strany zvolily cizí právo pro právní vztah, jehož všechny prvky se v době volby vztahují pouze k jednomu státu, pak i kdyby byla ujednána příslušnost zahraničního soudu, nedotýká se volba použití kogentních norem tohoto státu. (čl. 3/3).^o Toto ustanovení je zde, protože Úmluva, na rozdíl od např. původní české úpravy obsažené v ZMPS, nevyklučuje volbu práva ani v čistě vnitrostátních situacích; mezinárodní prvek se tu vlastně uměle vytváří až volbou. Volba cizího práva by jinak umožňovala obcházení kogentních norem jednotlivých států.²³⁶

Pokud nedojde k platné volbě práva, nastupuje náhradní hraniční určovatel. Obecná úprava je taková, že smluvní vztah se bude řídit právem státu, se kterým prokazuje nejužší spojení (čl. 4/1). Pro jeho určení úmluva stanoví vodítka ve formě domněnek.^o 1) Ta základní se uplatní, lze-li určit pro smlouvu charakteristické plnění. Rozlišuje se tu, zda smlouva vznikla jako důsledek neobchodní činnosti na jedné straně, nebo činnosti obchodní či zaměstnanecké na straně druhé. V případě neobchodního vztahu je za prokazující nejužší spojení považován ten stát, ve kterém má v okamžiku jejího uzavření smlouvy své obvyklé bydliště resp. sídlo strana poskytující pro smlouvu charakteristické plnění. V druhém případě je namísto bydliště/sídla rozhodujícím vodítkem a) hlavní místo podnikání, nebo b) pokud má být plnění ze smlouvy poskytováno v jiném státě než je hlavní místo podnikání, pak místo plnění (čl. 4/2, 4/5).

Odlišné domněnky se uplatní ve dvou případech. 2) Je-li předmětem smlouvy věcné právo k nemovitosti nebo užívací právo k nemovitosti, je státem nejužšího spojení stát, ve kterém se nemovitost nachází (čl. 4/3). 3) U smluv o přepravě zboží je státem nejužšího spojení stát, ve kterém má přepravce v době uzavření smlouvy své hlavní místo podnikání, je-li současně také státem nakládky nebo vykládky, nebo je hlavním místem podnikání odesílatele (čl. 4/4).

Výše sub 1), 2), 3) uvedené domněnky jsou vyvratitelné. Dle čl. 4/5, který je označován jako "úniková doložka", platí, že vyplývá-li celkově z okolností užší spojení smlouvy s jiným státem, tyto domněnky jdou stranou. Toto ustanovení dává soudu v případech, které nejsou schematické, prostor k úvaze.²³⁷ Někteří autoři hodnotí tuto úpravu jako přiměřeně flexibilní

²³⁶ Rozehnalová, N.; Týč, V.: cit. dílo, str. 74-76

²³⁷ Rozehnalová, N.; Týč, V.: cit. dílo, str. 91

a nečinící závažnější potíže v rozhodování soudů,²³⁸ jiní by preferovali přesnější vymezení.²³⁹

Speciální úprava platí pro pracovní smlouvy a výše (u volby práva) vymezené spotřebitelské smlouvy. Pracovní smlouva a pracovní vztah se řídí, nedojde-li k volbě práva, a) právem státu, ve kterém pracovník obvykle vykonává práci podle smlouvy, i když je dočasně odeslán do jiného státu, nebo b) právem státu, ve kterém se nachází provozovna zaměstnavatele, která zaměstnance zaměstnala, ačkoli zaměstnanec v jednom a též státě svou práci obvykle nevykonává, ledaže by z okolností bylo celkově patrné, že smlouva má užší vztah k jinému státu. V takovém případě se smlouva řídí právem tohoto státu (čl.6). U výše specifikovaných spotřebitelských smluv platí, že pokud nedojde k volbě práva, bude se smlouva řídit právem domovského státu spotřebitele (čl. 5).

Úmluva vylučuje zpětný a další odkaz (čl. 15), což znamená, že když je na základě ustanovení Úmluvy jednou určen rozhodný právní řád (*lex causae*), nepoužijí se již jeho kolizní normy (které by mohly odkázat zpět na právní řád *lex fori* nebo na právní řád dalšího státu), nýbrž jeho věcná úprava.^o

Úmluva stanoví, že právem takto určeným se řídí zejména a) výklad smlouvy, b) plnění závazků z této smlouvy, c) následky jejího porušení včetně určení škody, d) způsoby zániků závazků, prekluzi a promlčení, e) následky neplatnosti smlouvy. Pokud jde o způsob plnění a opatření přijímaná věřitelem v případě vadného plnění, je třeba přihlídnout k právu státu, kde je plnění uskutečněno (čl. 10).

Pokud jde o platnost a vznik smlouvy, je respektován jednotný obligační statut s možností zohlednění zvláštních situací, ve kterých tedy může být použito jiné právo. Pokud jde o platnost a vznik z pohledu materiálního, řídí se obligačním statutem vždy, když je smlouva platná, resp. když vznikla. V případě, že se strana chce dovolat neexistence vůle uzavřít smlouvu, může se dovolat práva státu svého pobytu, je-li z okolností zřejmé, že by nebylo rozumné určovat účinky jejího chování podle práva určeného na základě Úmluvy.

Pokud jde o platnost z pohledu formy, základní variantou je i zde užívání obligačního statutu, jsou však užívány i další hraniční určovatele. Jako příklad uveďme smlouvy uzavírané mezi osobami přítomnými v témž státě, kde lze vedle *legis causae* užit právní řád

²³⁸ viz např. Rozehnalová, N. cit. *Evropský justiční prostor (Část VIII.)...*, str. 328-329 nebo Lagarde, P.: *Remarques sur la proposition de règlement de la Commission européenne sur la loi applicable aux obligations contractuelles (Rome I)*, in: *Revue critique de droit international privé* 2/2006, str. 334-335, 338-339

²³⁹ viz např. Pauknerová, M.: cit. *Perspektivy...*, str. 1432

místa uzavření smlouvy, či smlouvy uzavírané mezi osobami v různých státech, kde lze vedle legis causae užít právní řád kteréhokoli z těchto států.

Úmluva se dále dotýká postoupení pohledávky, subrogace a některých dalších otázek, které však pro účely našeho výkladu není nezbytné podrobněji rozebírat.

Důležitá je otázka omezení použití obligačního statutu vyplývající ze střetu s veřejným právem. Základní omezení představuje institut veřejného pořádku. Se zjevným rozporem s ním Úmluva spojuje možnost odepřít použití ustanovení rozhodného právního řádu (čl.16). Dále se setkáváme s tzv. imperativními normami, což je další klasické téma mezinárodního práva soukromého. Tyto normy bývají jinak také porůznu označovány jako nutně použitelné normy, mezinárodně kogentní normy apod.^o Lze je definovat jako normy jednotlivých právních řádů, které nemohou být v mezích svého předmětu úpravy zásadně zaměněny či nahrazeny cizím právem. Má-li jejich použití v daném případě význam pro soukromoprávní vztah s mezinárodním prvkem, musí se jich použít vždy, bez ohledu na to, kterým právem se řídí daný vztah, tzn. i když se tento řídí cizím právem.²⁴⁰

Úmluva předně stanoví, že žádné její ustanovení neomezuje použití norem práva státu soudu (*lex fori*), které jsou normami imperativními, bez ohledu na právo, jímž se jinak smlouva řídí (čl. 7/2). S tímto ustanovením nejsou potíže. Problematictější je ustanovení, podle kterého „při použití určeného práva může být přiznán účinek imperativním normám práva jiného státu, s nímž je právní vztah úzce spojen, jestliže tato pravidla musí být v souladu s právem tohoto státu ve stanoveném rozsahu aplikována bez ohledu na to, kterým právem se smlouva řídí. Při rozhodování o přiznání účinku těmto imperativním normám musí být brán v úvahu jejich charakter a účel, jakož i následky jejich použití či nepoužití.“^o U tohoto ustanovení některé členské státy využily možnost výhrady, a ten pro ně tedy není závazný. Stalo se tak zřejmě především kvůli nejasnostem s výkladem uvedeného ustanovení, kterého se obávaly.²⁴¹

Úmluva se nedotýká použití kolizních norem upravujících smluvní závazky v jednotlivých zvláštních případech, které jsou nebo budou obsaženy v komunitárních předpisech nebo v harmonizovaném národním zákonodárství, jímž se takové akty provádějí (čl. 20). Nedotýká se ani mezinárodních smluv, které váží nebo budou vázat jednotlivé členské státy (čl. 21).

*

²⁴⁰ Kučera, Z. cit. *Mezinárodní právo soukromé*, str. 233-234

²⁴¹ Rozehnalová, N. cit. *Evropský justiční prostor (Část VIII)*, str. 330-331

Druhý protokol ratifikovaný všemi signatářskými státy Úmluvy stanoví, že ESD má nyní pravomoc interpretovat ustanovení Úmluvy.²⁴²

Jen na okraj se zmiňme o tom, že Římská úmluva z roku 1980 se na rozdíl od komunitárních předpisů nestala automaticky platnou v nově přistupujících zemích. V přístupových smlouvách se jednotlivé přistupující státy zavázaly ratifikovat Úmluvu v rozumné době; pokud možno do konce roku 2005.²⁴³

*

V lednu 2003 Komise představila zelenou knihu, zabývající se otázkami, zda Římská úmluva má být transformována na komunitární právní nástroj a popřípadě modernizována. Tehdy ještě tvrdila, že není ani v jedné z otázek rozhodnuta, a zelená kniha byla výzvou zainteresovaným stranám k podávání svých názorů na věc.²⁴⁴ Posléze si na obě otázky odpověděla kladně a 15. prosince 2005 zveřejnila návrh nařízení.²⁴⁵

Návrh sice v zásadě přejímá úpravu obsaženou v Úmluvě, jsou zde nicméně některé podstatné změny.²⁴⁶ Základem by zůstal princip svobody vůle, byl by jen poupraven. Umožňoval by např. nově zvolit jako obligační statut nejen právo státu, ale i nestátní komplexy norem (např. výše zmiňované). Zásadní změna se týká vymezení rozhodného práva pro případ, že si je strany nezvolí. Místo současného vymezení pomocí obecné formule a vyvratitelných domněnek, což je úprava, která se snaží smířit (spojit) právní jistotu a flexibilitu, aby se došlo ke spravedlivému výsledku, jsou v návrhu stanovena fixní pravidla. Určuje se výslovně rozhodné právo pro osm druhů smluv, přičemž princip nejužšího spojení zůstává jen pro ostatní, nevyjmenované smlouvy. Úniková klauzule je vypuštěna.²⁴⁷

Debaty kolem návrhu zatím ukazují, že jak samotná forma nařízení, tak inovace nejsou přijímány s všeobecným souhlasem.²⁴⁸ Sledovat další vývoj kolem návrhu nařízení bude proto jistě zajímavé.

---

²⁴² http://ec.europa.eu/justice_home/fsj/civil/applicable_law/fsj_civil_applicable_law_en.htm

²⁴³ tamtéž

²⁴⁴ KOM (2002) 654 v kon.zn.

²⁴⁵ KOM(2005) 650 v kon.zn.

²⁴⁶ <http://www.dianawallismep.org.uk/pages/Rome1.html>

²⁴⁷ Lagarde, P.: cit. dílo, str. 334-335, 338-339

²⁴⁸ viz např. *Report of the seminar The 'Rome I' Proposal: The Law Applicable to Contractual Obligations 26 April 2006*, www.biicl.org/files/657_the_rome_i_proposal_the_law_applicable_to_contractual_obligations.pdf

3.2 Důsledky pro české právo

Naše republika podepsala Římskou úmluvu v dubnu 2005. Ratifikační proces byl úspěšně završen v Poslanecké sněmovně v únoru 2006.²⁴⁹

Jak jsme uvedli, vzhledem k *erga omnes* povaze této unifikace kolizních norem, jsou Úmluvou vyřazeny z užívání dosavadní vnitrostátní kolizní úpravy jednotlivých států pro smluvní závazky.²⁵⁰ Zatímco tedy ostatní nástroje v oblasti JSCV, které jsou partikulární povahy, vylučují z užívání příslušné obecné normy našeho mezinárodního práva soukromého toliko, jde-li o intrakomunitární vztah, a tyto se dále uplatní vůči třetím státům (pokud s nimi neexistuje smluvní úprava), naše kolizní normy v oblasti působnosti Úmluvy jsou tímto zcela vyřazeny z užívání.

4. Spolupráce v oblasti rodinného práva

4.1 Úvod

Evropská integrace nepřináší zvýšení počtu přeshraničních interakcí jen v oblasti ekonomické, ale i osobní. V rámci volného pohybu osob se příslušníci jednotlivých členských států mohou snadno pohybovat po území jiných členských států, dlouhodobě tam pobývat, či dokonce se tam usadit. Přitom dochází logicky ve zvýšené míře k navazování intimních vztahů mužů a žen, k uzavírání smíšených manželství, rození dětí. Později bohužel často přijdou na řadu rozvody či rozchody, přičemž je následně třeba upravit vztahy rodičovské zodpovědnosti i vztahy majetkové.

Mezinárodní právo soukromé obecně musí na rodinněprávní situace pamatovat, tím spíše to platí v EU, coby prostoru čtyř svobod. Spolupráce v této oblasti se nicméně až do nedávné doby rozvíjela spíše na širší mezinárodní bázi, zejm. v rámci zmiňované Haagské konference mezinárodního práva soukromého, či naopak na úrovni smluv dvoustranných či vzájemných jen několik států. Z působnosti Bruselské úmluvy byla tato oblast kromě specifické problematiky výživného vyloučena. Spolupráce na úrovni EU se začala rozvíjet až na konci 90. let minulého století. V současné době zahrnuje problematiku soudní příslušnosti, uznání a vykonatelnosti cizích rozhodnutí, která je obsažena v jediném předpise, na stole je již ovšem několik projektů, které v případě, že budou přijaty, tuto oblast podstatně rozšíří.

²⁴⁹ Bělohávek, A. J. *Parlament se vyslovil pro ratifikaci Římské úmluvy o právu použitelném*, in: Právní zpravodaj, 2006/3, str. 11

²⁵⁰ Kučera, Z.: cit. *Římská úmluva...*, str. 264

Oním zatím jediným předpisem je nařízení č. 2201/2003 o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti, zvané “Nový Brusel II”, které nahradilo s účinností od 1. března 2005 jen o tři roky předtím přijaté nařízení č. 1347/2000 zvané “Brusel II”. Nařízení se vztahuje jednak shodně se svým předchůdcem na a) občanskoprávní věci týkající se rozvodu, rozluky nebo prohlášení manželství za neplatné (neboli věci “osobního manželského práva”²⁵¹); b) jednak na rozhodnutí o rodičovské zodpovědnosti. Rodičovskou zodpovědností se rozumějí veškerá práva a povinnosti fyzické nebo právnické osoby týkající se dítěte nebo jmění dítěte, která jsou jí svěřena rozhodnutím, právními předpisy nebo právně závaznou dohodou. Tento pojem zahrnuje především právo péče o dítě a právo na styk s dítětem (čl. 1).

Oproti zrušenému Bruselu II má nové nařízení v oblasti rodičovské odpovědnosti výrazně širší působnost. Brusel II se totiž vztahoval jen na ta rozhodnutí o rodičovské odpovědnosti, která se vydávala v rámci rozvodového řízení, a jen pokud šlo o děti zrozené z dotyčného rozváděného manželství.²⁵² Nezahrnovala rozhodnutí o dětech nesezdaných párů, dětech, které nebyly oběma manželům společné, nebo rozhodnutí vydaná před či po rozvodovém řízení. To se nyní změnilo. Nový Brusel II zahrnuje všechna rozhodnutí o rodičovské zodpovědnosti.²⁵³

Nařízení se nevztahuje na a) určení nebo popření rodičovství; b) rozhodnutí o osvojení, předadopční opatření nebo na neplatnost či zrušení osvojení; c) příjmení a jména dítěte; d) dosažení zletilosti; e) vyživovací povinnosti; f) správy jmění nebo dědictví; g) opatření přijatá v důsledku trestných činů spáchaných dětmi (čl. 1).

4.2 Soudní příslušnost

Pokud jde o úpravu mezinárodní soudní příslušnosti, nařízení rozlišuje mezi 1) věcmi osobního manželského práva a 2) rodičovskou zodpovědností.

Ad 1) V prve zmíněných věcech jsou příslušné soudy toho členského státu, na jehož území a) mají manželé obvyklé bydliště, nebo b) měli manželé poslední společné obvyklé bydliště, pokud zde jeden z nich ještě bydlí, nebo c) má odpůrce bydliště, nebo d) v případě společného návrhu na zahájení řízení má alespoň jeden z manželů obvyklé bydliště, nebo

²⁵¹ Kapitán, Z.: cit. *Evropský justiční prostor ve věcech civilních (Část VII)*..., in: Právní fórum 8/2005, str. 283

²⁵² Rozehnalová, N.; Týč. V.: cit. dílo, str. 343-344

²⁵³ Ancel, B.; Muir Watt, H.: *L'intérêt supérieur de l'enfant dans le concert des juridictions : Le Règlement Bruxelles II bis*, in: Revue critique de droit international privé 4/2005, str. 569-571

e) má navrhovatel obvyklé bydliště, v němž bydlel nejméně jeden rok bezprostředně před podáním návrhu na zahájení řízení, nebo f) má navrhovatel obvyklé bydliště, v němž bydlel nejméně šest měsíců bezprostředně před podáním návrhu na zahájení řízení, a zároveň je státním příslušníkem tohoto členského státu (čl. 3).^o Kritérium obvyklého bydliště zde (kromě sub c) použité je vykládáno jako méně přísné z hlediska posuzování stálosti, než pojem bydliště/sídla (domicilu) v Bruselu I.²⁵⁴

Soud, u něhož probíhá řízení, je rovněž příslušný rozhodovat o protinávrhu, pokud spadá do oblasti působnosti tohoto nařízení (čl. 4). Soud členského státu, který vydal rozhodnutí o rozluce, je rovněž příslušný změnit toto rozhodnutí na rozvodové, pokud to právní předpisy tohoto členského státu umožňují (čl. 5).

Není-li žádný soud některého členského státu příslušný na základě uvedených pravidel (v čl. 3-5), určí se příslušnost v každém členském státě v souladu s právem tohoto státu. Proti odpůrci, který nemá obvyklé bydliště na území některého členského státu a není ani státním příslušníkem některého členského státu, může kterýkoli státní příslušník některého členského státu, který má obvyklé bydliště na území jiného členského státu, využít stejně jako státní příslušník tohoto státu pravidla pro určení příslušnosti platná v tomto státě.

Ad 2) Pravidla pro určení příslušnosti ve věcech rodičovské zodpovědnosti jsou dle preambule formulována s ohledem na nejlepší zájmy dítěte, zejména na blízkost.²⁵⁵ Základním pravidlem je, že příslušné jsou soudy toho členského státu, kde má dítě v době podání žaloby obvyklé bydliště (čl. 8). Existují ovšem odchylky v následujících případech: V případě, že se dítě zákonným způsobem přestěhuje z jednoho členského státu do jiného a získá zde nové obvyklé bydliště, ponechají si soudy členského státu předchozího obvyklého bydliště dítěte příslušnost po dobu tří měsíců po přestěhování pro účely úpravy rozhodnutí o právu na styk s dítětem vydaného v tomto členském státě před přestěhováním dítěte v případě, že nositel práva na styk s dítětem podle rozhodnutí o právu na styk má nadále obvyklé bydliště v členském státě předchozího obvyklého bydliště dítěte. To neplatí, pokud nositel práva na styk s dítětem přijal příslušnost soudů členského státu nového obvyklého bydliště dítěte tím, že se účastní řízení u těchto soudů, aniž by vznesl námitku jejich nepřislušnosti (čl. 9).

²⁵⁴ Kapitán, Z.: *Evropský justiční prostor (Část VII)*, str. 284

²⁵⁵ Nařízení Rady č. 2201/2003, preambule

V případech neoprávněného odebrání nebo zadržení dítěte jsou soudy členského státu, ve kterém mělo dítě obvyklé bydliště bezprostředně před svým neoprávněným odebráním nebo zadržením, příslušné do doby, kdy dítě získá obvyklé bydliště v jiném členském státě, a a) každá osoba, orgán nebo jiný subjekt mající právo péče o dítě dá souhlas k odebrání nebo zadržení, nebo b) dítě mělo bydliště v jiném členském státě po dobu nejméně jednoho roku poté, co se osoba, orgán nebo jiný subjekt mající právo péče o dítě dozvěděla nebo se měla dozvědět místo, kde se dítě nachází, dítě si ve svém novém prostředí zvyklo a byla splněna nejméně jedna z těchto podmínek: i) do jednoho roku poté, kdy se nositel práva péče o dítě dozvěděl nebo se měl dozvědět místo pobytu dítěte, nebyla podána žádost o navrácení dítěte u příslušných orgánů členského státu, kam bylo dítě odebráno nebo kde je zadržováno; ii) žádost o navrácení dítěte podaná nositelem práva péče o dítě byla vzata zpět a ve lhůtě stanovené v bodě i) nebyla podána nová žádost; iii) věc projednávaná u soudu v členském státě, ve kterém mělo dítě obvyklé bydliště bezprostředně před svým neoprávněným odebráním nebo zadržením, byla uzavřena podle čl. 11 odst. 7; iv) soudy členského státu, ve kterém mělo dítě obvyklé bydliště bezprostředně před neoprávněným odebráním nebo zadržením, vydaly rozhodnutí o právu péče o dítě, které neobsahuje navrácení dítěte.

Soudy členského státu příslušné rozhodovat o návrhu na rozvod, rozluky nebo na prohlášení manželství za neplatné jsou příslušné rozhodovat o každé věci týkající se rodičovské zodpovědnosti spojené s tímto návrhem za podmínky, že jednak alespoň jeden z manželů má rodičovskou zodpovědnost k dítěti, a dále, že manželé a nositelé rodičovské zodpovědnosti v době zahájení řízení příslušnost soudů výslovně či jiným jednoznačným způsobem přijali a je to v zájmu dítěte. Mluvíme o tzv. pokračování příslušnosti.

Takto určená soudní příslušnost končí, a) jakmile se rozhodnutí vyhovující návrhu na rozvod, rozluky nebo na prohlášení manželství za neplatné nebo tento návrh zamítající stane pravomocným; b) v případech, kdy řízení o rodičovské zodpovědnosti ke dni uvedenému v písmenu a) stále probíhá, jakmile se rozhodnutí vydané v takovém řízení stane pravomocným; c) jakmile řízení uvedená v písmenech a) a b) skončí z jiného důvodu.

Soudy členského státu jsou příslušné k rozhodnutí ve věci rodičovské zodpovědnosti i v jiných řízeních než rozvod, rozluka nebo na prohlášení manželství za neplatné, jsou-li splněny dvě podmínky. a) Dítě musí mít silný vztah k tomuto členskému státu, zejména z toho důvodu, že jeden z nositelů rodičovské zodpovědnosti má v tomto členském státě

obvyklé bydliště, nebo dítě je státním příslušníkem tohoto členského státu, a b) zároveň musí platit, že všechny strany řízení v době zahájení řízení příslušnost soudů výslovně či jiným jednoznačným způsobem přijaly a je to v zájmu dítěte.

V případě, že dítě má své obvyklé bydliště na území třetího státu, který není smluvní stranou Haagské úmluvy ze dne 19. října 1996 o pravomoci orgánů, použitelném právu, uznávání a výkonu rozhodnutí a spolupráci ve věcech rodičovské zodpovědnosti a opatření k ochraně dětí, považuje se soudní příslušnost podle tohoto článku za příslušnost v zájmu dítěte, zejména pokud se zjistí nemožnost konání řízení v daném třetím státě (čl. 12).

V případě, že nelze zjistit obvyklé bydliště dítěte, jsou příslušné soudy členského státu, ve kterém se dítě nachází. To platí i pro děti, které jsou uprchlíky, nebo děti mezinárodně přemístěné z důvodu nepokojů v jejich zemi (čl. 13).

Není-li žádný soud některého členského státu příslušný na základě výše uvedených pravidel, určí se příslušnost v každém členském státě v souladu s právem tohoto státu (čl. 14). V zájmu dítěte toto nařízení výjimečně a za určitých podmínek umožňuje příslušnému soudu postoupit věc soudu jiného členského státu, pokud je tento jiný soud z hlediska svého umístění vhodnější k projednání věci. V tomto případě by však druhý soud neměl mít možnost postoupit věc soudu třetímu (čl. 15).

Pro přezkoumávání příslušnosti, překážky litispendence, závislé žaloby a předběžná a zajišťovací opatření platí pravidla analogická k úpravě Bruselu I (viz kapitola III-2).

4.3 Uznávání a výkon rozhodnutí

Dalším okruhem, který nařízení upravuje, je uznávání a výkon rozhodnutí spadajících do jeho působnosti. Najdeme zde mnoho společných rysů s úpravou Bruselu I, ale také určitá specifika.

Shodně zde platí, že rozhodnutí vydaná v některém členském státě jsou uznávána v jiných členských státech, aniž by bylo vyžadováno zvláštní řízení. I zde k formálnímu řízení o uznání na návrh zúčastněné strany. Shodně s Bruselem I, je-li otázka uznání rozhodnutí vznesena u soudu členského státu jako předběžná otázka, může o ní tento soud rozhodnout (čl. 21).

Důvody pro neuznání rozhodnutí jsou stanoveny zvlášť pro každou ze dvou skupin rozhodnutí. Pokud jde o osobní manželské věci, jsou tyto důvody s jedním drobným rozdílem

tytéž jako výše zmíněné čtyři základní důvody v nařízení Brusel I (čl. 22). V případě rozhodnutí ve věci rodičovské zodpovědnosti je takových důvodů stanoveno více. Takové rozhodnutí se neuznává, a) je-li takové uznání zjevně v rozporu s veřejným pořádkem členského státu, v němž se o uznání žádá, přičemž jsou vzaty v úvahu zájmy dítěte; b) jestliže bylo rozhodnutí, s výjimkou naléhavých případů, vydáno, aniž mohlo dítě využít práva být vyslechnuto, a tím byly porušeny základní procesní zásady platné v členském státě, v němž se o uznání žádá; c) bylo-li rozhodnutí vydáno v nepřítomnosti strany, která nebyla písemně vyrozuměna o zahájení řízení v dostatečném časovém předstihu a takovým způsobem, který by jí umožnil přípravu na jednání před soudem, pokud není zjištěno, že tato strana rozhodnutí jednoznačným způsobem přijala; d) na žádost jakékoli osoby, která prohlašuje, že rozhodnutí zasahuje do její rodičovské zodpovědnosti, pokud bylo vydáno, aniž mohla tato osoba využít práva být vyslechnuta; e) jestliže je neslučitelné s pozdějším rozhodnutím ve věci rodičovské zodpovědnosti, které bylo vydáno v členském státě, v němž se o uznání žádá; f) jestliže je neslučitelné s pozdějším rozhodnutím ve věci rodičovské zodpovědnosti, které bylo vydáno v jiném členském státě nebo ve třetí zemi, ve které má dítě obvyklé bydliště, za předpokladu, že toto pozdější rozhodnutí splňuje podmínky nezbytné pro jeho uznání v členském státě, v němž se o uznání žádá, nebo g) v řízení o umístění dítěte do ústavní péče nebo do pěstounské rodiny, jestliže nebyl dodržen postup nařízením stanovený.

Stejně jako v režimu Bruselu I ani zde rozhodnutí nesmí být v žádném případě přezkoumáváno ve věci samé (čl. 26) a co do příslušnosti soudu země původu (čl. 24). Uznání rozhodnutí nesmí být zamítnuto z toho důvodu, že právo členského státu, v němž se o uznání žádá, nepřipouští rozvod, rozluky nebo prohlášení manželství za neplatné na základě těchto skutečností (čl. 25).

Soud členského státu, v němž se žádá o uznání rozhodnutí vydaného v jiném státě, může řízení přerušit, jestliže byl proti rozhodnutí podán řádný opravný prostředek (čl. 27/1).

Vzhledem k tomu, že v případě rozvodu, rozluky nebo prohlášení manželství za neplatné výkon rozhodnutí logicky nepřipadá v úvahu, upravuje nařízení toliko výkon rozhodnutí týkající se rodičovské zodpovědnosti. Postup je podobný režimu Bruselu I s některými odlišnostmi. V dalším výkladu se proto budeme věnovat toliko těmto specifikům.

Základní rozdíl oproti Bruselu I je v tom, že již prvoinstanční soud zde může zkoumat existenci některého důvodu pro neuznání rozsudku. Jak už jsme zmínili, v režimu Bruselu I

ke zkoumání těchto důvodů dochází až v odvolacím řízení.^o Tento opatrnější přístup se vysvětluje tím, že ve věcech spadajících pod Brusel I dlouhá zkušenost umožnila konstatovat, že spornost *exequatur* byla relativně zřídka, a ještě vzácněji korunována úspěchem. Kontrolu tak bylo možné zmírnit. S touto novou oblastí naopak zkušenosti ještě nemohou být, a kromě toho zájmy, které jsou zde ve hře, jsou jiné povahy.²⁵⁶

Soud, u něhož byl podle článku 33 nebo 34 podán opravný prostředek, může na žádost strany, vůči níž se výkon navrhuje, řízení přerušit, jestliže bylo v členském státě původu rozhodnutí napadeno řádným opravným prostředkem nebo jestliže lhůta pro podání takového řádného opravného prostředku ještě neuplynula. V druhém případě může soud stanovit lhůtu, během níž je možné opravný prostředek podat (čl. 35).

Významnou inovací, kterou přináší Nový Brusel II, je speciální postup pro uznávání a výkon rozhodnutí pro dva typy řízení - rozhodnutí o právu na styk s dítětem a rozhodnutí o navrácení dítěte, které bylo neoprávněně odebráno nebo uneseno. Tato rozhodnutí, jsou-li ve státě původu vykonatelná a vydá-li soud původu v souladu s podmínkami nařízení osvědčení o splnění požadovaných procesních podmínek, jsou automaticky uznávána a vykonatelná bez možnosti opravného prostředku proti uznání rozhodnutí, ve všech ostatních členských státech, aniž by bylo vyžadováno další řízení. I v případě, že vnitrostátní právo nestanoví vykonatelnost těchto dvou typů rozhodnutí, může původní soud prohlásit rozhodnutí za vykonatelné bez ohledu na případný opravný prostředek. V těchto dvou případech tedy odpadá procedura *exequatur*.

Záruky spravedlivého procesu mají být dány díky zmíněnému osvědčení. To soud původu vystaví na jednotném formuláři tehdy, pokud jsou splněny v nařízení stanovené podmínky. Požadavky jsou stanoveny odlišně pro každé z obou řízení. Pro obě společně jsou podmínky, že obě strany dostaly možnost být slyšeny a že dítě dostalo příležitost být vyslechnuto, pokud nebyl výsledek považován za nevhodný s přihlédnutím k jeho věku nebo stupni vyspělosti. U řízení o právu na styk s dítětem jsou stanoveny navíc podmínky pro případ, že byl rozsudek vydán jako rozsudek pro zmeškání, ve standardní podobě (čl. 41, 42). U řízení o vrácení dítěte je jako třetí jedna speciální podmínka, která souvisí s Haagskou úmlouvou ze dne 25. října 1980 o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí. Strana, která žádá výkon těchto rozhodnutí, musí předložit jedno vyhotovení rozhodnutí, které splňuje

---

²⁵⁶ Normand, J.: cit. dílo, str. 113-115

podmínky nezbytné pro uznání jeho pravosti, a uvedené osvědčení, jehož nařízením stanovené části musí být doprovázeny úředně ověřeným překladem (čl. 45).

Soudy státu výkonu mohou stanovit praktické podmínky organizace výkonu práva na styk s dítětem, pokud nezbytné podmínky nebyly zcela nebo dostatečně uvedeny v rozhodnutí vydaném soudy členského státu příslušnými ve věci, a za předpokladu, že základní obsah tohoto rozhodnutí je nedotčen. Tyto praktické podmínky pozbývají účinnosti na základě pozdějšího rozhodnutí soudu členského státu příslušného rozhodnout ve věci (čl. 48).

5. Právní pomoc mezi státy

5.1 Úvod

V řízení vedeném u orgánu jednoho státu může nastat situace, kdy je třeba určitý procesní úkon vykonat v zahraničí. Může jít o doručení písemnosti, provedení výslechu svědka či jiného důkazního prostředku. Takové provádění procesních úkonů je uskutečňováním výkonu pravomoci soudu a tedy je projevem státní moci. Orgán jednoho státu proto nemůže bez dalšího vykonávat takové úkony na území jiného státu, protože by tak zasahoval do jeho svrchovanosti. O provedení úkonu je zásadně třeba požádat orgán státu, na jehož území má být úkon proveden. Tato součinnost orgánů jednoho státu prováděná pro účely řízení vedeného orgány jiného státu se označuje jako právní pomoc ve styku s cizinou či v mezinárodním styku.²⁵⁷

Státy, které spolu udržují přátelské styky, se zpravidla snaží maximálně tyto postupy zjednodušit a zrychlit. Právě tak by tomu přirozeně mělo být v Evropské unii. V rámci JSCV tak byla přijata úprava dvou základních součástí právní pomoci - doručování písemností a spolupráce při provádění důkazů.

5.2 Doručování písemností

Základní princip doručování do ciziny písemností spjatých s civilním soudním řízením je, že doručení v cizím státě může uskutečnit zásadně pouze orgán tohoto státu. Přesun písemnosti mezi soudem (orgánem) státu původu a doručovacím orgánem onoho cizího státu je předáním písemnosti k doručení. Praktickým problémem je pak toto předávání písemností k doručení. V případě absence smluvní úpravy mezi dvěma státy je možné pouze zdlouhavé

---

²⁵⁷ Kučera, Z.: cit. *Mezinárodní právo soukromé*, str. 898

předání tzv. diplomatickou cestou – mezi ministerstvy zahraničních věcí. Proto se přijímají dvoustranné či mnohostranné smlouvy, ve kterých se sjednává, že k předávání a následně k doručování budou kompetentní určité orgány státu, které je vyřídí rychleji.²⁵⁸

Příkladem takové významné mnohostranné smluvní úpravy je Haagská úmluva o doručování soudních a mimosoudních písemností v cizině ve věcech občanských a obchodních (1965), která má v současné době 52 signatářských států.²⁵⁹ V rámci EU, s ohledem na to, co bylo řečeno o významu JSCV, bylo nutné doručování písemností v civilním řízení ještě více urychlit a zefektivnit. Proto bylo přijato nařízení Rady č. 1348/2000 o doručování soudních a mimosoudních písemností v občanskoprávních a obchodních věcech.

Nařízení se vztahuje na civilní věci, kdy musí být soudní nebo mimosoudní písemnost zaslána z jednoho členského státu do druhého za účelem doručení v druhém členském státě, je-li známa adresa osoby, jíž má být písemnost doručena (čl. 1).^o Civilní věci jsou zde chápány v širokém smyslu. Zahrnují tedy i oblasti, které jsou vyloučeny z působnosti nařízení Brusel I, jako jsou věci rodinné, dědické, arbitráž a další. Žadatelem o doručení písemnosti nemusí být jen soud nebo jiný veřejnoprávní orgán, ale i soukromá osoba, umožňuje-li to právní řád odesílajícího státu.²⁶⁰

Nařízením upravované postupy se vztahují na soudní písemnosti, přičemž čl. 16 říká, že mohou být použity (tj. ne obligatorně) i pro písemnosti mimosoudní.

Nařízení umožňuje několik způsobů doručování: a) prostřednictvím určených orgánů, b) přímé doručování poštou (čl. 14), c) konzulární nebo diplomatickou cestou (čl. 12), d) doručování prostřednictvím konzulárních nebo diplomatických zástupců (čl. 13), e) přímé doručování (čl. 15).²⁶¹ Jako základní způsob pojímá nařízení sub a) uvedenou variantu.²⁶²

Tato první varianta je založena na systému odesílajících a přijímacích míst. Každý členský stát určí orgány příslušné pro zasílání písemností, které mají být doručeny v jiném členském státě (odesílající subjekty, angl. *transmitting agencies*), a současně orgány, příslušné pro přijetí takových písemností (přijímací subjekty, angl. *receiving agencies*). Členské státy mohou určit, že obě tyto funkce bude vykonávat jeden subjekt (čl. 2). Každý členský stát dále

²⁵⁸ Rozehnalová, N.; Týč, V.: cit. dílo, str. 353-355

²⁵⁹ Kapitán, Z.: *Evropský justiční prostor ve věcech civilních (část X.)*, in: Právní fórum 11/2005, str. 410

²⁶⁰ Kapitán, Z.: cit. *Evropský justiční prostor (část X.)*..., str. 410-411

²⁶¹ Rozehnalová, N.; Týč, V.: cit. dílo, str. 360-362

²⁶² Tichý, L.; Arnold, R.; Svoboda, P.; Zemánek, J.; Král, R.: cit. dílo, str. 667 || Rozehnalová, N.; Týč, V.: cit. dílo, str. 360-361

zřizuje ústřední místo, které má za úkol a) poskytovat informace odesílajícím subjektům, b) snažit se řešit problematické situace při doručování a c) ve výjimečných případech na žádost odesílajícího subjektu předávat žádost o doručení písemnosti příslušnému přijímacímu subjektu (čl. 3).

Písemnosti jsou zasílány přímo a nejrychlejším možným způsobem mezi odesílajícím a přijímacím subjektem, a to jakýmkoliv odpovídajícím způsobem za předpokladu, že obdržená písemnost po obsahové stránce věrně odpovídá odeslané písemnosti a všechny informace v ní uvedené jsou snadno čitelné (čl. 4/2).²⁶³ Je tak umožněno využívání nových, rychlých prostředků komunikace, jako je fax nebo elektronická pošta. Zde je zlepšení oproti zmiňované Haagské úmluvě z roku 1965, která umožňuje předat k doručení toliko listinu jako takovou.²⁶³ K zaslané písemnosti se přikládá žádost na standardizovaném formuláři. Ten se vyplňuje v úředním jazyce přijímacího členského státu, resp. v jazyce akceptovaném PS. Zasílané písemnosti nepodléhají žádnému úřednímu ověření (čl. 4).

Přijímací subjekt do sedmi dnů od obdržení písemnosti odešle na standardizovaném formuláři potvrzení o přijetí odesílajícímu subjektu. Písemnost pak co nejdříve doručí sám nebo ji nechá doručit v souladu s právními předpisy svého státu. Může je doručit i zvláštní formou vyžádanou odesílajícím subjektem, pokud tento způsob není neslučitelný s právními předpisy státu přijímacího subjektu. Pokud není možné písemnost doručit do jednoho měsíce od jejího obdržení, přijímací subjekt o tom uvědomí odesílající subjekt. Uplynutí této lhůty nemá za následek vrácení žádosti odesílajícímu subjektu, pokud je zřejmé, že je doručení proveditelné v přiměřené lhůtě (čl. 7).²⁶⁴

Pokud není možné vyhovět žádosti o doručení na základě zaslaných informací nebo písemností, spojí se přijímací subjekt nejrychlejším možným způsobem s odesílajícím subjektem k získání chybějících informací nebo písemností. Není stanoven žádný univerzální důvod pro odmítnutí přijetí písemnosti k doručení ze strany přijímacího subjektu, a to ani výhrada veřejného pořádku. Žádosti o doručení písemnosti se tak nevyhoví jen z důvodů, které vyplývají z logiky věci. Jednak spadá-li věc zjevně mimo oblast působnosti nařízení, nebo nejsou-li splněny formální podmínky (čl. 6) Specifickým důvodem odmítnutí provedení

²⁶³ Rozehnalová, N.; Týč, V.: cit. dílo, str. 360

²⁶⁴ Nařízení Rady č. 1348/2000, preambule

doručení je nemožnost provedení určité zvláštní formy doručení ve státě přijímajícího subjektu, kterou požaduje odesílající subjekt podle práva svého státu.²⁶⁵

Je-li doručení úspěšně provedeno, odešle o tom přijímající subjekt potvrzení odesílajícímu subjektu na jednotném formuláři (čl. 10).

Při doručování písemnosti hraje zásadní roli jazyk, v jakém je vyhotovena. V zájmu ochrany adresáta je stanovena podmínka, že tento může písemnost odmítnout, není-li a) v úředním jazyce místa doručení nebo b) v jazyce odesílajícího členského státu, kterému rozumí. Na tuto možnost žadatele upozorní odesílající subjekt, aby si mohl případně opatřit překlad. Adresát je na tuto možnost upozorněn přijímajícím subjektem (čl. 8).²⁶⁶

Jestliže písemnost nespĺňovala uvedenou podmínku jazyka a byla adresátem odmítnuta, má žadatel možnost nedostatek napravit zasláním požadovaného překladu. Pokud se žalovaný jen z tohoto důvodu nedostaví k soudu, soud musí přerušit řízení do té doby, než bude prokázáno, že vada dotyčné písemnosti byla zhojena zasláním překladu a že k tomu došlo v dostatečném časovém předstihu, aby se žalovaný mohl bránit.²⁶⁷

Právní důsledky odmítnutí přijetí písemnosti adresátem nařízení neupravuje, protože jsou stanoveny právem příslušného soudu, který vede řízení.²⁶⁸ Datum doručení písemnosti adresátovi je zásadně určeno podle právních předpisů přijímajícího členského státu. Pokud však musí být písemnost doručena v určité lhůtě v souvislosti s řízením v odesílajícím členském státě, avšak je-li doručování prováděno zvláštním způsobem v souvislosti s řízením v původním státě, je rozhodné toto právo. Forma náhradního doručení je stanovena právem státu doručení.²⁶⁹

Pokud jde o ostatní způsoby doručování, se kterými nařízení počítá, zmíníme se o nich jenom stručně. Doručování poštou znamená, že každý členský stát může doručovat adresátům do jiného státu písemnosti přímo prostřednictvím pošty. Jednotlivé členské státy mohou tento způsob doručování na svém území omezit stanovením určitých podmínek, nikoli však jej vyloučit (čl. 14). Konzulární nebo diplomatická cesta spočívá v předání písemnosti konzulárním resp. zastupitelským orgánem odesílajícího státu přijímajícímu subjektu druhého státu, aby tyto zajistily doručení. S tímto způsobem je počítáno jen jako

²⁶⁵ Kapitán, Z.: cit. *Evropský justiční prostor ve věcech civilních (Část X.)*, str. 414

²⁶⁶ tamtéž, str. 412

²⁶⁷ rozsudek ESD, C-443/03 – Götz Leffler v. Berlin Chemie AG [8.11.2005] || Pomahač, R.: *Evropský soudní dvůr: K důsledkům nepřevzetí cizojazyčné soudní písemnosti*, in: *Právní rozhledy* č. 1/2006, str. 40-42

²⁶⁸ Rozehnalová, N.; Týč, V.: cit. dílo, str. 361

²⁶⁹ tamtéž

s výjimečným řešením, aniž jsou specifikována kritéria této výjimečnosti (čl. 12). V případě doručování prostřednictvím diplomatických nebo konzulárních zástupců zajišťují doručení přímo tito zástupci. Může být použito jen vůči osobám, které mají bydliště v přijímajícím státě a jen za podmínky, že přijímající členský stát neprohlásil, že je proti takovému způsobu doručování na svém území. Žádný členský stát nemůže ovšem takové doručování vyloučit vůči příslušníkům odesílajícího členského státu (čl. 13). Přímé doručování spočívá v možnosti jakékoliv osoby zúčastněné na soudním řízení doručit písemnosti přímo prostřednictvím úředních činitelů, úředníků nebo jiných příslušných osob přijímajícího členského státu. Každý členský stát ovšem může tento způsob doručování na svém území vyloučit (čl. 15).

Důležitým účelem nařízení je zajistit žalované straně právo být slyšen.²⁷⁰ Z tohoto pohledu je zásadním ustanovení čl. 19, které upravuje situaci, kdy se žalovaný, kterému bylo přes hranice doručováno předvolání, nedostavil k soudu. Nastane-li taková situace, přeruší soud řízení, dokud nebude zjištěno, že a) písemnost byla doručena způsobem předepsaným vnitrostátními právními předpisy přijímajícího státu pro doručení písemností v soudním řízení v daném státě osobám, které se nacházejí na jeho území, nebo že b) písemnost byla skutečně doručena žalované straně nebo do místa jejího bydliště jiným způsobem, který stanoví toto nařízení; a že v obou těchto případech byla písemnost doručena nebo dodána s dostatečným předstihem k tomu, aby se žalovaná strana mohla obhajovat.

Nařízení nechává prostor každému členskému státu prohlásit, že soudce může vydat rozhodnutí, i když nebylo obdrženo potvrzení o doručení, pokud jsou splněny kumulativně tři podmínky: a) písemnost byla zaslána jedním ze způsobů stanovených nařízením; b) ode dne zaslání písemnosti uplynulo nejméně šest měsíců, které soudce v daném případě považuje za dostačující; c) nebylo obdrženo potvrzení žádného druhu, přestože bylo vynaloženo veškeré úsilí k jeho získání prostřednictvím příslušných orgánů přijímajícího členského státu.

V naléhavém případě může soudce, ač nejsou splněny výše uvedené podmínky, nařídit předběžná nebo ochranná opatření.

Pro případ, kdy bylo proti takovému žalovanému, který se nedostavil, vydáno rozhodnutí, je soudce oprávněn prominout mu uplynutí lhůty pro podání opravného prostředku. Podmínkou je, že se žalovaný bez svého zavinění nedozvěděl o písemnosti v dostatečném

---

²⁷⁰ Kapitán, Z.: cit. *Evropský justiční prostor ve věcech civilních (Část X.)...*, str. 409

předstihu k tomu, aby se mohl obhajovat, nebo se nedozvěděl o rozhodnutí v dostatečném předstihu k tomu, aby mohl podat opravný prostředek; a zároveň b) jeho obrana není zjevně neodůvodněná. Žádost o prominutí zmeškání lhůty může být podána pouze v přiměřené lhůtě od doby, kdy se žalovaný o rozhodnutí dozví.

Každý členský stát může prohlásit, že takové žádosti, nejde-li o rozhodnutí týkající se osobního stavu nebo právní způsobilosti osob, nebude vyhověno, pokud je podána po uplynutí lhůty stanovené v takovém prohlášení, která však nesmí být kratší než jeden rok ode dne vynesení rozhodnutí (čl. 19).

V mezích své působnosti má nařízení přednost před ustanoveními dvoustranných nebo vícestranných smluv, které byly uzavřeny členskými státy, např. tedy před zmiňovanou Haagskou úmluvou z roku 1965. Nařízení nebrání členským státům v zachování nebo uzavírání smluv týkajících se urychlení nebo zjednodušení zasílání písemností za předpokladu, že jsou s tímto nařízením slučitelné (čl. 20). Mezi Dánskem a ostatními členskými státy se uplatňuje Haagská úmluva z roku 1965.²⁷¹

5.3 Pomoc při provádění důkazů

Pomoc při provádění důkazů mezi soudy členských států upravuje nařízení č. 1206/2001 o spolupráci mezi soudy členských států při zajišťování důkazů ve věcech občanských a obchodních, které má za cíl zlepšení, zjednodušení a urychlení spolupráce mezi soudy při provádění důkazů v zájmu efektivnějšího fungování vnitřního trhu.^o Před přijetím tohoto nařízení neexistovala jednotná úprava platná mezi všemi členskými státy. Byla zde jen Haagská úmluva z roku 1970 o provádění důkazů v cizině ve věcech občanských nebo obchodních, která ale zavazovala pouze 11 z tehdejších 15 členských států.²⁷²

Nařízení se použije v civilních řízeních v okruhu stejně širokém jako u nařízení o doručování, a to v případě, že soud členského státu potřebuje v již zahájeném nebo plánovaném řízení provést důkaz (dožadující soud), který je v působnosti jiného členského státu (dožádaný soud). Nařízení upravuje dva způsoby zajišťování důkazů: a) přímé předávání žádostí mezi soudy, tj. dožádání soudu jiného členského státu o zajištění důkazu, a

²⁷¹ http://ec.europa.eu/justice_home/judicialatlascivil/html/ds_information_en.htm

²⁷² Nařízení Rady č. 1206/2001, preambule

b) přímé zajišťování důkazů dožadujícím soudem.²⁷³ Podstatou spolupráce je přímý, bezprostřední styk soudů.²⁷³

Dožadující soud se obrací na příslušný soud jiného členského státu, který je na seznamu soudů určených členským státem pro účely tohoto nařízení. Obrací se na něj přímo bez součinnosti jiných orgánů, která je upravena jenom pro případ, že je potřeba soudům sdělovat další informace, nebo je třeba řešit problémy, které se vyskytnou, nebo výjimečné případy. Pro tyto účely určí každý členský stát příslušný ústřední orgán. Soudy komunikují prostřednictvím formulářů. Používá se přitom jazyku státu dožádaného soudu nebo jazyku, které dožádaný členský stát označil za jazyk, který bude akceptovat.

Ad a) Pokud jde o dožádání o zajištění důkazu²⁷⁴, které je obvyklejší z výše uvedených dvou postupů²⁷⁴, platí následující postup. Dožadující soud odešle žádost na jednotném formuláři dožádanému soudu. Ten je povinen žádost vyřídit bez prodlení, a to nejpozději do 90 dnů od doručení. Pokud není schopen vyřídit žádost do 90 dnů od přijetí, uvědomí dožadující soud s uvedením důvodů prodlení a odhadované doby potřebné k vyřízení žádosti.

Dožádaný soud postupuje při vyřizování žádosti v souladu s právními předpisy svého státu. Zároveň ovšem platí, že dožadující soud může požádat, aby byla žádost vyřízena zvláštním postupem podle právních předpisů jeho státu. Dožádaný soud splní tento požadavek, pokud není požadovaný postup neslučitelný s právem jeho státu nebo pokud tomu nebrání závažné praktické překážky.

Je-li to nezbytné, použije dožádaný soud při vyřizování žádosti přiměřená donucovací opatření v případech a v rozsahu stanoveném právem jeho státu pro vyřizování žádostí podaných za stejným účelem jeho vnitrostátními orgány nebo některou ze zúčastněných stran.

Odmítnout žádost lze jen v případech taxativně v nařízení uvedených. Nejdůležitějším příkladem bude případ výslechu, kdy se dotčená osoba dovolává svého práva odepřít výpověď, nebo zákazu výpovědi, vyplývajícího z právního řádu žádajícího nebo dožadovaného soudu.²⁷⁵

Za vyřízení žádosti nelze požadovat náhradu poplatků nebo nákladů. Pokud si to však dožádaný soud přeje, dožadující soud musí uhradit odměny pro znalce a tlumočníky a

²⁷³ Tichý, L.; Arnold, R.; Svoboda, P.; Zemánek, J.; Král, R.: cit. dílo, str. 666

²⁷⁴ Rozehnalová, N.; Týč, V.: cit. dílo, str. 368

²⁷⁵ Tichý, L.; Arnold, R.; Svoboda, P.; Zemánek, J.; Král, R.: cit. dílo, str. 666

náklady vzniklé tím, že se použily na žádost dožadujícího soudu speciální postupy. Je-li zapotřebí znalecký posudek, může dožádaný soud před vyřízením žádosti požádat dožadující soud o přiměřenou záruku nebo zálohu na očekávané náklady. V ostatních případech nesmí být záruka nebo záloha podmínkou vyřízení žádosti.

Dožadující soud může požádat dožádaný soud, aby při provádění dokazování použil komunikační technologie, zejména možnosti videokonference a telefonní konference. Dožádaný soud vyhovějí této žádosti, pokud to není neslučitelné s místním právním řádem (*lex fori*) nebo pokud tomu nebrání závažné praktické překážky.

Ad b) Pokud chce dožadující soud provést dokazování v jiném členském státě sám, podá žádost ústřednímu subjektu, resp. jinému určenému orgánu daného státu. Platí, že přímé dokazování může být provedeno pouze tehdy, pokud ho lze provést dobrovolně bez použití donucovacích opatření. Pokud přímé dokazování spočívá ve výslechu osoby, oznámí dožadující soud této osobě, že se výslech uskutečňuje na základě dobrovolnosti. Dokazování provádí soudní úředník nebo jiná osoba (například znalec), která je určena v souladu s právem státu dožadujícího soudu.

Do 30 dnů od obdržení žádosti ústřední orgán nebo příslušný orgán dožádaného členského státu uvědomí na jednotném formuláři dožadující soud, zda se žádosti vyhovějí, popřípadě za jakých podmínek má být podle práva jeho členského státu takové dokazování uskutečněno. Ústřední orgán nebo příslušný orgán mohou zejména uložit soudu svého členského státu, aby se zúčastnil dokazování, aby bylo zajištěno správné použití tohoto článku a podmínek, které byly stanoveny. Odmítnout tuto žádost lze toliko, pokud a) žádost nespadá do působnosti nařízení; b) žádost neobsahuje veškeré nezbytné údaje, nebo c) požadované přímé dokazování odporuje základním právním zásadám státu dožádaného soudu.

O vztahu nařízení k mezinárodním smlouvám uzavřeným členskými státy platí v základních rysech obdobně, co bylo řečeno u nařízení o doručování.

5.4 Poznámky k České republice

Pokud jde o nařízení doručování, ČR jako odesílající subjekty stanovila soudy všech stupňů, státní zastupitelství všech stupňů a soudní exekutory. Přijímajícími subjekty jsou okresní soudy, přičemž místní příslušnost se určuje podle bydliště adresáta. Ústředním

subjektem je, tak jako tomu je zpravidla i v jiných státech, ministerstvo spravedlnosti. Akceptovanými jazyky jsou vedle češtiny angličtina, francouzština a slovenština.²⁷⁶

Pro účely nařízení o provádění důkazů, ČR stanovila jako soudy příslušné pro tento druh právní pomoci všechny okresní a krajské soudy, přičemž dožadující soudy mají možnost vybrat si mezi oběma stupni dle své úvahy. Místní příslušnost je dána shodně jako pro účely vnitrostátní. Ústředním subjektem je i zde ministerstvo spravedlnosti. Akceptovanými jazyky jsou odlišně od předchozího případu vedle češtiny jen angličtina a slovenština.²⁷⁷

6. Úpadková řízení

Existence jednotného vnitřního trhu vyvolává specifické problémy i v oblasti insolvenčních řízení. Ta mají často mezinárodní rozměr, protože majetek podniku může být situován ve více členských státech, stejně jako věřitelé mohou být z různých členských států. To bylo důvodem vzniku komunitární úpravy, která má bránit problémům vyplývajících z rozdílných právních úprav mezinárodního konkurzu v právních řádech jednotlivých členských států.²⁷⁸ Komunitární právo zasáhlo do této oblasti relativně nedávno, v roce 2000, kdy bylo přijato nařízení č. 1346/2000 o úpadkových řízeních. To převzalo úpravu mezinárodní smlouvy uzavřené členskými státy v roce 1995, která ovšem nevstoupila v platnost, protože nebyla ratifikována všemi členskými státy.²⁷⁹

Nařízení, které vstoupilo v platnost 31. května 2002, má za cíl v zájmu řádného fungování vnitřního trhu zajistit účinnost a efektivitu přeshraničních úpadkových řízení, zajistit koordinaci opatření vůči dlužníkovu majetku a zabránit tomu, aby zúčastněné strany - úpadce a jeho věřitelé - byly motivovány k převodům majetku nebo soudních řízení z jednoho členského státu do druhého s cílem zajistit si výhodnější právní postavení.²⁸⁰

Jednotlivé národní úpravy konkurzního práva v EU se podstatně liší. Kvůli těmto rozdílům komunitární normotvůrce nepovažoval za účelné zavádět úpadkové řízení s obecnou působností na celém území Společenství a upravil pouze některé aspekty.²⁸¹ Nařízení upravuje mezinárodní soudní příslušnost pro zahájení a vedení úpadkových řízení, uznávání

²⁷⁶ Kapitán, Z.: cit. *Evropský justiční prostor ve věcech civilních (Část X)*..., str. 410-411

²⁷⁷ Kapitán, Z.: *Evropský justiční prostor ve věcech civilních (Část XI)*, in: Právní fórum 12/2005, str. 450-451

²⁷⁸ Rozehnalová, N.; Týč, V.: cit. dílo, str. 372-373 || Kapitán, Z.: *Evropský justiční prostor v civilních věcech, Část IX.*, in: Právní fórum 10/2005, str. 369-371

²⁷⁹ Rozehnalová, N.; Týč, V.: cit. dílo, str. 372-373

²⁸⁰ Wessels, B.: cit. dílo, str. 16

²⁸¹ Nařízení Rady č. 1346/2000, preambule b. 11

těchto řízení a z nich všešlých rozhodnutí v ostatních členských státech, pravomoci správce podstaty v ostatních členských státech, určení rozhodného práva. Dále zavádí povinnou koordinaci v situaci, kdy jsou zahájena řízení v několika členských státech.[→]

Nařízení se vztahuje na kolektivní úpadková řízení, která zahrnují částečné nebo úplné zabavení majetku dlužníka a jmenování správce podstaty, bez ohledu na to, zda je dlužníkem fyzická nebo právnická osoba, podnikatel nebo jiný subjekt, jsou-li „hlavní zájmy“ dlužníka soustředěny ve Společenství. Pro jasnější definici jsou řízení, na která se nařízení vztahuje, uvedena v přílohách nařízení. Z působnosti nařízení jsou vyňata úpadková řízení, která se týkají pojišťoven, úvěrových institucí, investičních podniků majících v držení finanční prostředky nebo cenné papíry třetích osob a podniků kolektivního investování, protože tyto jsou upraveny zvláštními směrnici.[→]

K zahájení konkurzního řízení jsou příslušné soudy členského státu, na jehož území jsou soustředěny „hlavní zájmy dlužníka“ (angl. *centre of main interests*). To by mělo být místo, ze kterého dlužník obvykle své zájmy spravuje, a které je proto zjistitelné třetími osobami. V případě právnické osoby se jedná o členský stát jejího sídla, není-li prokázán opak. Řízení se vztahuje na veškerý majetek dlužníka.²⁸²

Nařízení vychází ze zásady kontrolované univerzality.²⁸³ Ta znamená, že zahájení řízení v jednom členském státě je automaticky uznáno ve všech ostatních členských státech a vztahuje se na celý úpadcův majetek ve státech Společenství. V jiném členském státě poté smí být zahájeno konkurzní řízení jenom tehdy, jestliže se na jeho území nachází pobočka úpadce. Sama existence majetkových hodnot v tomto druhém státě bez dalšího nezakládá příslušnost k vedení řízení.^o Nicméně pojem pobočky je velmi široký a zahrnuje každou činnost, která není vykonávána pouze příležitostně a která předpokládá existenci personálu a majetkových hodnot.²⁸⁴ Takové řízení je ve vztahu k prve zmíněnému („hlavnímu“) řízení řízením „vedlejším“, je omezeno na majetek, který se nachází na území tohoto státu, a navíc může být toliko likvidační (čl. 3).

Za určitých omezených podmínek lze zahájit řízení ve státě provozovny i před zahájením řízení v příslušném státě hlavních zájmů dlužníka. Právo podat návrh na konkurz je omezeno na okruh místních věřitelů nebo na případy, kdy hlavní úpadkové řízení nemůže být zahájeno

²⁸² dle textu předmětného nařízení

²⁸³ Kapitán, Z: cit. *Evropský justiční prostor (Část IX)*..., str. 370-371

²⁸⁴ Tichý, L.; Arnold, R.; Svoboda, P.; Zemánek, J.; Král, R.: cit. dílo, str. 670-671

podle práva členského státu, ve kterém jsou soustředěny hlavní zájmy dlužníka. Pokud je poté zahájeno řízení v příslušném státě hlavních zájmů, stává se prve zmíněné řízení řízením vedlejším, ač bylo zahájeno jako první. Případný přebytek ve vedlejších řízeních převede správce podstaty jmenovaný v těchto řízeních neprodleně správci podstaty v hlavním řízení.

Vedlejší úpadkové řízení má sloužit ochraně místních zájmů, slouží ale i jiným účelům. Mohou nastat případy, kdy je struktura dlužníkovy majetku natolik složitá, že je obtížné spravovat jej jako jedinou jednotku, nebo jsou-li právní systémy, jichž se to týká, natolik odlišné, že mohou nastat potíže plynoucí z rozšíření účinků práva státu, ve kterém bylo řízení zahájeno, na jiné státy, ve kterých se nachází majetek. Z tohoto důvodu může správce podstaty v hlavním řízení navrhnout zahájení vedlejšího řízení, vyžaduje-li to účinná správa majetku.²⁸⁵

Nařízení stanoví okamžité uznávání rozhodnutí o zahájení, vedení a skončení úpadkového řízení a rozhodnutí učiněných v přímé souvislosti s takovým úpadkovým řízením. To znamená, že v souladu se zásadou vzájemné důvěry účinky vyplývající z těchto řízení podle práva státu, ve kterém bylo řízení zahájeno, se bez dalších formálních náležitostí rozšiřují na jiné členské státy (čl. 17/1). Důvody pro neuznání úpadkového řízení zahájeného v jiném členském státě nebo výkon rozhodnutí učiněných v souvislosti s takovým řízením jsou omezeny toliko na případ „zjevného rozporu s veřejným pořádkem tohoto státu, zejména s jeho základními zásadami nebo s ústavními právy a svobodami jednotlivce“ (čl. 26).

Pokud jde o stanovení rozhodného práva pro úpadkové řízení a jeho účinky (*lex concursus*), základním pravidlem je, že právem rozhodným je právo toho státu, kde bylo to které hlavní či vedlejší řízení zahájeno. *Lex concursus* určuje veškeré procesní i hmotněprávní účinky úpadkového řízení na osoby a právní vztahy. Upravuje veškeré podmínky pro zahájení, vedení a skončení úpadkového řízení (čl. 28).

Správce podstaty jmenovaný v (hlavním) řízení může vykonávat veškeré pravomoci, které mu jsou svěřeny podle práva státu, který řízení zahájil, v jiném členském státě, dokud v tomto státě není zahájeno vedlejší úpadkové řízení, nebo učiněno ochranné opatření bránící jejich výkonu na základě návrhu na zahájení úpadkového řízení v tomto státě. S níže uvedenými výjimkami může správce podstaty zejména přemístit majetek dlužníka z území členského státu, ve kterém se nachází (čl. 18/1). Při výkonu svých pravomocí musí správce

---

²⁸⁵ preambule nařízení, body 18, 19

podstaty jednat v souladu s právem členského státu, na jehož území zamýšlí jednat, zejména pokud jde o zpeněžení majetkové podstaty. Tyto pravomoci nesmějí zahrnovat donucovací opatření nebo právo rozhodovat v soudních řízeních nebo sporech (čl. 18/3).

K ochraně oprávněných očekávání a právní jistoty v jiných členských státech (než je stát řízení) platí určité výjimky z aplikace *lex concursus*.²⁸⁶ Tyto zahrnují jednak věcná práva třetích stran (čl.5) a výhradu vlastnictví (čl. 7), a to oboje k věcem, které se v okamžiku zahájení řízení nacházejí v jiném členském státě než je stát řízení, a dále započtení pohledávek úpadce, pokud je umožňuje právo rozhodné pro pohledávky (čl. 6). Tato práva nejsou dotčena zahájením hlavního řízení.

Další výjimky spočívají v odlišné kolizní úpravě, kde se užije jiné právo než *lex concursus*. Nejdůležitějšími příklady jsou jednak vztahy k nemovitostem, jednak pracovněprávní vztahy. Platí, že účinky úpadečného řízení na smlouvy přiznávající právo na nabytí nebo užívání nemovitostí se řídí výhradně právem členského státu, na jehož území se nemovitost nachází (čl. 8). Účinky úpadečného řízení na pracovní smlouvy a pracovněprávní vztahy se řídí výhradně právem členského státu, kterým se řídí daná pracovní smlouva. (čl. 10).²⁸⁷

Současně probíhající řízení musejí být vzájemně koordinována. Dominantní úlohu má logicky hlavní úpadečné řízení a hlavní správce podstaty.²⁸⁸ Je to v zásadě on, kdo řídí završení úpadečného řízení, pod dohledem příslušného soudu. V tomto řízení má hlavní správce, vůči vedlejším řízením, různé kontrolní a koordinační pravomoci. Může např. iniciovat zahájení vedlejšího řízení v jiném členském státě (čl. 29), žádat přerušování zpeněžování majetku ve vedlejší úpadečném řízení a jinak do řízení aktivně zasahovat. Některá vedlejší řízení mohou být zakončena řešením jen s jeho souhlasem. Hlavní správce a vedlejší správci jsou povinni navzájem si sdělovat informace a spolupracovat.²⁸⁹

7. Doplnkové činnosti

7.1 Úvod

Do této kapitoly shrnuji tři okruhy činnosti v rámci JSCV, jejichž význam lze považovat za druhořadý, což je patrné i z toho, že literatura věnovaná JSCV jako odvětví je většinou

---

²⁸⁶ preambule nařízení, body 24-25

²⁸⁷ Wessels, B.: cit. dílo, str. 16

²⁸⁸ preambule nařízení, bod 20

²⁸⁹ Wessels, B.: cit. dílo, str. 20

opomíjí. Chceme-li ovšem představit komplexní obraz současného vývoje JSCV, měli bychom se alespoň ve stručnosti zmínit i o nich. Platí to tím spíše, že jsou podle mého názoru příhodnou ukázkou negativních trendů ve směřování JSCV, tak jak byly výše nastíněny v obecné části (sub II-3.2). Budeme mluvit o: a) právní pomoci jednotlivcům, b) odškodňování obětí trestných činů, c) podpoře alternativních metod řešení sporů.

7.2 Právní pomoc jednotlivcům

Směrnice Rady č. 2003/8/ES o zlepšení přístupu k spravedlnosti v přeshraničních sporech zavedením společných minimálních standardů týkajících se právní pomoci zavazuje členské státy poskytovat přiměřenou pomoc níže specifikovaným fyzickým osobám, které jsou účastníky přeshraničního sporu, a částečně nebo zcela nemohou nést náklady procesu vzhledem ke své ekonomické situaci.²⁹⁰ Má jít o poskytování bezplatného nebo levného právního poradenství a zastupování právníkem před soudem, úplné nebo částečné osvobození od soudních poplatků, přímé peněžní dávky k uhrazení jakýchkoliv nákladů spojených se soudním sporem a podobné nástroje.²⁹¹

Oprávněnými subjekty jsou za uvedených podmínek občané členských států, kteří mají bydliště nebo obvyklý pobyt na území některého členského státu, jestliže splňují podmínky stanovené Směrnicí. Totéž platí pro občany třetích zemí, kteří oprávněně pobývají na území některého členského státu. Mezi nimi a občany států EU se nečiní rozdíl (čl. 4).

Nechme stranou technické podrobnosti, které Směrnice stanoví, zamysleme se raději nad jejím smyslem.^o Směrnice má za cíl usnadnění přístupu k spravedlnosti²⁹², což je důležité téma prostoru spravedlnosti. Tuto snahu samotnou nechci zpochybňovat; je třeba se pozastavit spíše nad užitými prostředky ve smyslu poznámek učiněných v úvodu kapitoly.

Ať se díváme na tuto otázku z jakéhokoli úhlu, nezbytnost pro řádné fungování vnitřního trhu zde lze hledat těžko. Argumentace o její existenci, tak jak ji najdeme v preambuli Směrnice, vyznívá jako čistě instrumentální. Už z povahy věci vyplývá, že systém takovéto podpory je především sociální vymožeností. Vyvstává tedy otázka, zda je k takovéto harmonizaci dána na právním základě ustanovení o JSCV pravomoc.

²⁹⁰ http://ec.europa.eu/justice_home/fsj/civil/legal/fsj_civil_legalaid_en.htm

²⁹¹ KOM(2000) 51 v kon. zn.

²⁹² Nourissat, C.: *L'aide judiciaire et l'accès à la justice dans les procédures civiles transfrontalières de l'Union européenne*, in: Douchy-Oudot, M. (ed.): *Le visage inconnu de l'espace judiciaire européen*, Editions Juridiques et techniques, Paříž [2004], str. 35

V jednotlivých členských státech existují rozdílné tradice v systémech těchto podpor, zejména v šíři situací, za jakých byly zpřístupňovány.²⁹³ V té či oné míře je zřejmě poskytoval každý členský stát. Například v naší republice existovala možnost osvobození od soudních poplatků, možnost přidělení advokáta *ex offio* a některé další instrumenty.²⁹⁴ Za této situace by přicházely do úvahy jiné citlivější prostředky než harmonizace, zejména doporučení Komise nebo právně nezávazné neformální postupy spolupráce na způsob otevřené metody koordinace.

7.3 Odškodňování obětí trestných činů

V dubnu 2004 přijala Rada Směrnici 2004/80/ES o odškodňování obětí trestných činů. Směrnice ukládá státům povinnost stanovit systém odškodnění obětí násilných trestných činů spáchaných na jejich území, který zaručuje „spravedlivé a přiměřené“ odškodnění obětí, v případě, že a) pachatel nemá dostatečné prostředky ke splnění soudního rozhodnutí o náhradě škody, nebo b) nelze-li zjistit totožnost pachatele, nebo c) nelze-li pachatele trestně stíhat. V takovém případě dle Směrnice nastupuje subsidiární povinnost státu zaplatit odškodnění. Směrnice dále stanoví postup spolupráce pro usnadnění přístupu k takovému odškodnění v přeshraničních situacích, který by měl fungovat na základě spolupráce určených orgánů členských států v rámci uvedených odškodňovacích systémů. Fyzická osoba s bydlištěm v jednom členském státě, která se stala obětí úmyslného násilného trestného činu v jiném členském státě, by se tak měla snaže domoci odškodnění v tomto posledně zmíněném státě přes orgány členského státu, kde má bydliště (čl. 1).²⁹⁵

Proč mluvíme o této směrnici v rámci JSCV? Na první pohled je přece zřejmé, že sem nepatří! Není zde v podstatě naplněna žádná ze základních charakteristik stanovených v čl. 65. V první řadě nejde vůbec o civilní věc v pravém slova smyslu, ale o adhezní řízení, které spadá do oblasti práva trestního. Sám nárok oběti vůči státu má pak spíše povahu veřejnoprávního nároku, protože jde vlastně o jakýsi druh sociální dávky. Těžko tak lze mluvit o tom, že by byla splněna podmínka „nezbytnosti pro řádné fungování vnitřního trhu“. Konečně, dochází zde nikoli pouze k harmonizaci mezinárodního práva procesního, ale i čistě vnitrostátního hmotného práva.

²⁹³ http://ec.europa.eu/justice_home/fsj/civil/legal/fsj_civil_legalaid_en.htm

²⁹⁴ Winterová, A.: cit. dílo, zejm. str. 321-322, 151-153

²⁹⁵ Směrnice Rady č. 2004/80/ES

K tomu je dlužno dodat, že v tomto případě si ani komunitární normotvůrce - chce se říci kupodivu - nedovolil tvrdit, že pravomoc podle čl. 65 je dána. Zároveň ovšem nevyužil žádný z právních nástrojů hlavy VI smlouvy EU, které se zde nabízely; ani rámcové rozhodnutí ani úmluvu. Vyřešil tak situaci šalamounsky a přijal směrnici podle čl. 308 SES, tedy podle flexibilní klauzule, která umožňuje v případě, že k dosažení některého z cílů společenství v rámci společného trhu je nezbytná určitá činnost Společenství, a SES mu k tomu neposkytuje nezbytné pravomoci, Radě přijmout na návrh Komise, po konzultaci s Evropským parlamentem jednomyslně vhodná opatření.

Vzhledem k tomu, že jde o způsob, kdy dochází k rozšiřování pravomocí Společenství bez řádné revize zakládacích smluv – obchází se zde klasické mechanismy renegociace smluv a ratifikační proces v rámci jednotlivých členských států - tento článek by se měl uplatnit jen za výjimečných okolností. Jeho užití v tomto případě podle mého názoru nebylo korektní. Jednak byl použit v případě, kdy nešlo o činnost nezbytnou, ale v podstatě o sociální vymoženost. Jednak se normotvůrce ani nesnažil opravdově vysvětlit, jaká je souvislost s vnitřním trhem, která je podmínkou aplikace tohoto článku. V preambuli najdeme pouze fráze bez reálné vysvětlovací hodnoty.

Proč tedy mluvíme o této problematice v rámci výkladu o JSCV? Důvod je jediný, a sice ten, že Komise tuto činnost jako součást JSCV prezentuje. Činí tak na svých internetových stránkách věnovaných PSBS, na stránkách Evropské soudní sítě v civilních věcech i na stránkách Evropského soudního atlasu (o těchto dvou nástrojích více viz kapitola III-8). Na žádném z těchto míst nenajdeme vysvětlení tohoto nesystematického zařazení.

7.4 Alternativní metody řešení sporů

Pod alternativními metodami řešení sporu (angl. zkratka ADR) evropské instituce rozumí mimosoudní a mimoarbitrážní metody řešení sporů v civilní oblasti, kde se sporné strany snaží dosáhnout řešení prostřednictvím třetí, neutrální strany, přičemž si samy vybírají prostředek pro řešení svého sporu a aktivně se na tomto procesu podílejí.²⁹⁶ Komise jim věnuje pozornost coby prostředku, který může představovat méně nákladné, kratší a pružnější řešení sporů (mj. přeshraničních) než klasické soudní řízení, a může tak pomáhat k lepšímu přístupu k spravedlnosti. →

²⁹⁶ KOM (2002) 196 v kon.zn. || http://ec.europa.eu/civiljustice/adr/adr_ec_en.htm

Komise se věnovala ADR nejprve mimo JSCV v souvislosti se spotřebitelskými věcmi. Zde vydala v roce 1998 a 2001 dvě doporučení o zásadách, kterými se mají tyto postupy řídit. Stála také u zrodu dvou sítí národních orgánů, které mají usnadnit přístup spotřebitelů k mimosoudním procedurám pro řešení přeshraničních sporů: Evropské mimosoudní síť a Síť pro mimosoudní řešení sporů v sektoru finančních služeb (FIN-NET).²⁹⁷

V dubnu 2002 vydala Komise *Zelenou knihu o alternativních způsobech řešení sporů v oblasti občanského a obchodního práva* s cílem iniciovat veřejnou debatu o některých právních otázkách spojených s touto oblastí a o případné evropské regulaci této oblasti. Na základě konzultací se Komise rozhodla v roce 2003 pro dvě iniciativy: Evropský kodex chování pro mediátory a návrh směrnice o některých aspektech mediace.²⁹⁸

Evropský kodex chování pro mediátory, který byl vyvinut odborníky z praxe za asistence Komise a byl představen v polovině roku 2004, stanoví některé zásady, ke kterým se mohou jednotliví mediátoři dobrovolně zavázat na svou vlastní odpovědnost.²⁹⁹ Jde o neformální dokument, který nebyl formálně přijat žádnou institucí EU. Je na těch mediátorech a organizacích, které chtějí kodex podepsat, aby se ho ujali a definovali implementační mechanismy.³⁰⁰ (Pokud jde o mediátory a organizace řešící spotřebitelské věci, Komise doporučila, aby tito respektovali hlavně doporučení z dubna 2001 pro spotřebitelskou mediaci.³⁰¹)

Kodex obsahuje několik velice obecně definovaných zásad. Předně je to závazek nestrannosti a zajištění férovosti mediace, závazek dohodnout se předem jasně na určení odměny, či závazek zachovávat diskrétnost.³⁰² Jde v podstatě o zásady, které se v jistém smyslu rozumí samy sebou. Proto celá iniciativa působí trochu nuceně a nelze se zbavit pochyb o její účelnosti.

Druhou iniciativou je návrh směrnice o některých aspektech mediace v občanských a obchodních záležitostech, který Komise předložila v říjnu 2004. Proklamovaným cílem je usnadnit přístup k řešení sporů podporou využívání mediace a zajištěním "zdravého vztahu" mezi mediací a civilním soudním řízením. Z navrhované úpravy vyjmenujeme nejdůležitější body. Směrnice by zavázala státy zajistit především, aby soudy mohly ve vhodných

²⁹⁷ KOM (2002) 196 v kon.zn.

²⁹⁸ KOM(2003) 291 v kon. zn.

²⁹⁹ http://ec.europa.eu/civiljustice/adr/adr_ec_en.htm

³⁰⁰ tamtéž

³⁰¹ KOM(2003) 291 v kon. zn.

³⁰² European Code of Conduct for Mediators in: http://ec.europa.eu/civiljustice/adr/adr_ec_code_conduct_en.pdf

případech vyzvat strany sporu k využití mediace za účelem urovnání sporu, a dále, aby dohody uzavřené jako výsledek mediace byly na žádost stran potvrzeny rozhodnutím soudu či jiného orgánu, následkem čehož by získaly status obdobný rozsudku, tzn. mohly by být mimo jiné uznávány a vykonávány po celé Unii stejně jako soudní rozhodnutí. Po dobu mediace by se stavěly promlčecí doby týkající se předmětných nároků. Ty by znovu začly běžet, pokud by mediace skončila bez dosažení dohody.³⁰³

Na návrhu směrnice je problematických několik aspektů. V podstatě je smutné už to, že Komise navrhuje opuštění cesty „*soft-law*“ ve prospěch regulace. Právě oblast ADR se přitom zdá být vzorovým příkladem oblasti, kde by se měly uplatňovat toliko instrumenty neformální, dobrovolné spolupráce ve stylu otevřené metody koordinace. Za negativní je ovšem nutné považovat především to, že návrh ignoruje podmínku mezinárodního prvku dle čl. 65. Navrhovaná úprava by se dle Komise měla použít i pro čistě vnitrostátní vztahy. Je zde tedy cíleno na harmonizaci vnitrostátního procesní práva, k čemuž, jak jsme již řekli, není v rámci JSCV dán právní základ. (!) Také lze podle mého názoru sotva prokázat, že je splněna podmínka nezbytnosti pro řádné fungování vnitřního trhu.

8. Pomocné nástroje spolupráce

Za jakýsi obecný, subsidiární nástroj spolupráce lze považovat Evropskou soudní síť pro občanské a obchodní věci, což je soustava kontaktních míst určených členskými státy a některých dalších subjektů určených komunitárním právem i národními právními řády, která má za cíl zdokonalení, zjednodušení a urychlení účinné soudní spolupráce mezi členskými státy v civilních věcech, a to jak v oblastech upravených platnými právními akty, tak v oblastech komunitární úpravou nepokrytých.

Komise zdůrazňuje význam sítě jako zásadního nástroje k realizaci evropského prostoru spravedlnosti. Síť by měla sloužit jako „permanentní diskusní fórum“ o konkrétní aplikaci *acquis communautaire* v civilních věcech.³⁰⁴

Její hlavním úkolem je vytvořit informační systém o oblasti JSCV určený jednak členům sítě, jednak veřejnosti. Měl by být zaměřen na příslušné právní akty Společenství, mezinárodní dokumenty a vnitrostátní právní předpisy členských států, zejména s ohledem na

---

³⁰³ KOM(2004) 718 v kon. zn.

³⁰⁴ KOM (2006) 203 v kon. zn.

přístup k soudům. Dále má pomáhat hladkému průběhu přeshraničních řízení a usnadnění žádostí o soudní spolupráci mezi členskými státy, zejména pokud není použitelný žádný právní akt Společenství nebo mezinárodní dokument a účinnému a praktickému uplatňování právních aktů Společenství nebo platných úmluv mezi dvěma nebo více členskými státy.

Síť měla svůj předobraz v Evropské soudní síti pro trestní věci, vytvořené v roce 1998. Evropská soudní síť v civilní oblasti byla ustavena rozhodnutím Rady č. 2001/470/ES z května 2001.³⁰⁵ Fungovat začala 1. prosince 2002.³⁰⁶

Základem systému jsou kontaktní místa, která plní zejména tyto úkoly: a) poskytují informace jiným kontaktním místům a příslušným zahraničním i domácím orgánům; b) napomáhají spolupráci soudů; c) podílejí se na přípravě a aktualizaci informací upřesněných rozhodnutím, a zejména informačního systému určeného veřejnosti, v souladu s pravidly stanovenými v uvedené hlavě. V oblastech, kde právní akty Společenství nebo mezinárodní dokumenty upravující soudní spolupráci již určují orgány, které mají usnadňovat soudní spolupráci, odkazují kontaktní místa žadatele na tyto orgány (čl. 5). Kontaktní místa by měla být náležitě jazykově i technologicky vybavena (čl. 7).

Vnitřní informační systém mezi členy sítě je koncipován jako vnitřní zabezpečený elektronický systém výměny informací s omezeným přístupem. Naproti tomu informační systém určený veřejnosti má formu vlastních internetových stránek sítě, které mají poskytovat pravidelně aktualizované informace a) o platné a připravované komunitární legislativě v oblasti JSCV; b) o prováděcí vnitrostátní legislativě; b) o mezinárodních smlouvách z oblasti mezinárodního práva soukromého, jejichž stranami jsou členské státy; d) o komunitární judikatuře v oblasti JSCV; a dále má obsahovat e) tzv. informační listy (14). Informační listy jsou koncipovány jako stručné, srozumitelné informační materiály, které mají poskytovat praktické informace pro veřejnost o civilním soudnictví v jednotlivých členských státech. Postupně mají pokrýt oblasti: a) zásady právních systémů a organizace soudnictví v členských státech; b) způsob zahájení a průběh soudního řízení, včetně opravných prostředků a řízení o nich; c) podmínky a postupy pro získání právní pomoci; d) vnitrostátní právní úprava doručování písemností; apod. Všechny informace rozšiřované v rámci sítě a veřejnosti jsou pravidelně aktualizovány (čl. 13).³⁰⁶

³⁰⁵ http://ec.europa.eu/justice_home/fsj/civil/network/fsj_civil_network_en.htm

³⁰⁶ Rozhodnutí Rady č. 2001/470/ES

ESS se v říjnu 2005 skládala z celkem 424 členů (členských jednotek), spadajících do čtyř kategorií: a) kontaktní místa – 93, b) ústřední orgány určené právními akty společenství a mezinárodními dohodami – 159, c) kontaktní soudci – 13, d) veškeré další soudní či správní orgány příslušné pro oblast justiční spolupráce - 159. Ve většině členských států bylo určeno od 2 do 5 kontaktních míst; vyšší počet je jich pouze v Řecku a v Německu.³⁰⁷

Internetové stránky byly spuštěny v březnu 2003 na adrese <http://europa.eu.int/civiljustice>.³⁰⁸ Po zavedení domény „.eu“ se přesunuly na <http://ec.europa.eu/civiljustice/>.^o Portál obsahuje více než 2000 stránek ve 20 jazycích Společenství věnovaných 18 tematickým okruhům, které se dotýkají každodenního života občanů i činností podniků.³⁰⁹

Komise v květnu 2006 vydala zprávu o dosavadním fungování ESS, ve které konstatuje, že soudní síť v podstatě dosáhla cílů, které jí byly stanoveny. ESS podle Komise usnadnila spolupráci mezi soudy Unie a vytvořením systému přímých vztahů mezi kontaktními místy zkrátila dobu vyřizování žádostí o právní pomoc. Komise nicméně konstatuje, že soudní síť ještě zdaleka plně nerozvinula svůj celkový potenciál hlavně kvůli omezené kapacitě kontaktních míst k provádění jejich zadání a že tato kapacita musí být posílena.³¹⁰

Stránky ESS obsahují odkaz i na další informační nástroj vyvinutý Komisí, stránky „Evropský soudní atlas“, které jsou umístěné na adrese http://ec.europa.eu/justice_home/judicialatlascivil. Tyto stránky umožňují přístup k adresám soudů, státních zastupitelství a orgánů, které odpovídají za uplatňování různých právních nástrojů Společenství (doručování písemností, obstarávání důkazních prostředků ze zahraničí, právní pomoc atd.) v jednotlivých členských státech. Na stránce lze rovněž nalézt různé formuláře, které tvoří součást právních aktů Společenství; tyto formuláře je možné vyplňovat a odesílat po internetu.³¹¹

---

³⁰⁷ KOM (2006) 203 v kon. zn.

³⁰⁸ tamtéž

³⁰⁹ tamtéž

³¹⁰ tamtéž

³¹¹ tamtéž

9. Nové perspektivy pro nejbližší období

9.1 Priority Akčního plánu k Haagskému programu

Nejaktuálnější nastínění nových ambicí Komise v oblasti JSCV najdeme ve výše zmíněném Akčním plánu k Haagskému programu z května 2005. Ten obsahuje opatření, která mají být přijata v horizontu let 2005-2010 v rámci PSBS, včetně konkrétních termínů pro jejich předložení Radě a Evropskému parlamentu.³¹² Priority z oblasti JSCV jsou obsaženy ve 4. části, která nese název „Posilování spravedlnosti“, a která je určena pro prostor spravedlnosti jako celek (tedy včetně jeho trestněprávní části). Tato část se dále dělí na čtyři kapitoly.

Nejdůležitější z našeho pohledu je kapitola třetí nazvaná Posilování efektivity soudnictví a zlepšení vzájemného uznávání a účinného přístupu ke spravedlnosti v civilních věcech. Zde najdeme dlouhý výčet konkrétních, různě pokročilých projektů pro oblast JSCV.

Pokud jde o ty nejzralejší z nich, předvídáno bylo vydání nařízení o kolizních normách týkajících se mimosmluvních závazků („Řím II“), nařízení o evropském platebním rozkazu a směrnice o mediaci. Všechny byly plánovány k přijetí v roce 2006. V době dopisování této práce je již možno říci, že žádný z těchto plánů se v termínu nepodařilo splnit, a všechna tři opatření zatím zůstávají ve stadiu návrhu.

Pokud jde o projekty středně pokročilé, Komise plánovala předložit v roce 2005 návrhy nařízení transformujícího Římskou úmluvu z roku 1980 (Řím I), návrh nařízení o drobných nárocích a návrh nařízení o vyživovací povinnosti. Tyto návrhy již byly podány a v tuto chvíli se projednávají v rámci legislativního procesu.

Projektů „nezralých“ byla předvídána celá řada. Akční plán počítá např. s vydáním zelených knih o dědění (2005), o kolizních normách v rozvodových věcech (Řím III) (2005), o majetkových dopadech manželských a partnerských vztahů (2006), o účinném vymáhání soudních rozhodnutí (2006–2007) nebo o vzájemném uznávání v záležitostech týkajících se osobního stavu (2008). Dále bylo předvídáno vyhodnocení možnosti zrušení exequatur a v případě potřeby legislativní návrhy v tomto směru (2008–2010), přijetí společného referenčního rámce ve smluvním právu (do roku 2009) a některé další projekty.

---

³¹² KOM (2004) 401 v kon.zn.

Kapitola čtvrtá se týká aktivit Společenství na širším mezinárodním poli. Najdeme zde zejména cíl přistoupení Společenství k Haagské konferenci o mezinárodním právu soukromém a některé další projekty.

Jen na okraj se zmíníme o první kapitole označené jako Posilování vzájemné důvěry, která obsahuje obecné priority pro prostor spravedlnosti. Jde spíše o obecné, nepřiliš do hloubky rozvedené cíle: a) posilování spolupráce, b) vytvoření „evropské soudní kultury“, c) tvorba sítí soudních organizací a institucí.

9.2 Projekty speciálních evropských soudních řízení

Ve stadiu návrhu nařízení jsou nyní projekty dvou speciálních procedur, předvídané ve zmíněném akčním plánu. Jde o řízení o evropském platebním rozkazu a evropské řízení o drobných pohledávkách. Přijetí těchto nařízení by znamenalo novou kapitolu v dějinách JSCV. Na poli unijní soudní spolupráce by se totiž poprvé vytvořily samostatné jednotné evropské procedury.

Šlo by v obou případech o speciální soudní procedury upravující specifická zjednodušená řízení z oblastí záběru nařízení Brusel I. V prvním případě by šlo o proceduru usnadňující vymáhání nesporných pohledávek. Mělo by tak jít o další nástroj v této oblasti po přijetí zmiňovaného nařízení 805/2004.³¹³ Tento nástroj by byl zaměřen, na rozdíl od evropského exekučního titulu, který se vztahuje k fázi po vydání rozhodnutí, na fázi nalézacího řízení.³¹³ V druhém případě by šlo o zjednodušené řízení o pohledávkách, kde celková hodnota jistiny nepřesáhne v době zahájení řízení 2000 eur.³¹⁴

Obě řízení nemají za cíl nahradit nebo harmonizovat případné analogické procedury, které existují v jednotlivých členských státech. Jsou koncipována jako paralelní, alternativní. Přeshraniční žalobce by si tak mohl vybrat, zda zvolí vnitrostátní proceduru státu fóra, nebo jednotnou unijní proceduru. Dále by pro ně byla charakteristická forma komunikace pomocí standardních tiskopisů. Všechny procedurální věci, které by navrhovaná nařízení neupravovala, by se řídily právním řádem státu fóra. Rozhodnutí, která by stála na konci obou řízení, potvrzená na standardním formuláři, by byla automaticky uznávána ve všech ostatních členských státech a ihned vykonatelná bez ohledu na možnost podání opravného prostředku.

³¹³ Brodec, J.: *Evropský exekuční titul a evropský platební rozkaz*, in: Právník, č. 9/2005, str. 1037-1038

³¹⁴ KOM(2005) 87 v kon.zn

Nechme stranou otázku účelnosti zavádění podobných instrumentů, protože tu by bylo možno analyzovat především na základě sledování jejich fungování v praxi. Jako velmi problematická se ale jeví jiná věc. Ze samotného znění navrhovaných nařízení nevyplývá, zda se mají použít pouze na přeshraniční řízení, jak by vyplývalo z čl. 65 a jeho požadavku mezinárodního prvku, či zda se má použít i na čistě vnitrostátní vztahy. Komise u obou návrhů v odůvodnění shodně konstatuje, že předmětná řízení by měla být použitelná i v čistě vnitrostátních vztazích, tj. vztazích bez jakéhokoli vztahu k zahraničí.

Stejně jako v případě zmiňovaného návrhu směrnice o mediaci tak narážíme na další pokusy Komise o expanzi do oblasti vnitrostátního civilního procesu skrze čl. 65 SES, který ovšem nic takového neumožňuje. Komise tento návrh kostrbatě hájí tím, že zmíněné články nelze vykládat restriktivně, a že opatření je navrhováno proto, aby se zamezilo narušení hospodářské soutěže mezi hospodářskými subjekty v různých členských státech a umožnil se přístup ke spravedlnosti za rovných podmínek ve všech členských státech.

První projednávání návrhu o evropském platebním rozkazu nicméně dávají důvod k mírnému optimismu^o, protože naznačují, že Rada a Evropský parlament by nakonec mohly schválit toto nařízení s působností výslovně omezenou na přeshraniční vztahy.³¹⁵ Totéž by se mohlo týkat druhého navrhovaného nařízení.

9.3 Nové projekty v oblasti unifikace kolizních norem

V různém stadiu jsou dnes práce na unifikaci kolizních norem v různých oblastech soukromoprávních vztahů. Nejdále zatím pokročila Komise v oblasti mimosmluvních závazků a rozvodů. Pokud jde o první oblast, Komise představila v červenci 2003 návrh nařízení o právu aplikovatelném na mimosmluvní závazky, tzv. "Řím II". Na základě pozměňujících návrhů EP z prvního čtení Komise původní návrh pozměnila a novou verzi představila v únoru 2006.³¹⁶

Práce na právu aplikovatelném na rozvod také dojrály do stadia návrhu, a sice ve formě návrhu novely doplňující nařízení Nový Brusel II.³¹⁷ Jak sama myšlenka jednotné

³¹⁵ Pavlová, B.; Doležel, V.: cit. dílo, str. 6-7

³¹⁶ http://ec.europa.eu/justice_home/fsj/civil/applicable_law/fsj_civil_applicable_law_en.htm

³¹⁷ KOM(2006) 399 v kon.zn.

komunitární úpravy v této oblasti, tak konkrétní řešení v nařízení obsažená, vzbudily negativní reakce některých členských států.³¹⁸

Do budoucna se uvažuje o vydání předpisů upravujících kolizní normy v dalších oblastech, jako je dědění či režimy manželského majetku.³¹⁹ O obou tématech již byly vydány zelené knihy.³²⁰

---

³¹⁸ Küchler, T.: *Member states attack divorce law scheme*, Euobserver 16.11.2006, <http://euobserver.com/9/22882>

³¹⁹ KOM(2004) 401 v kon. zn., str. 26-30

³²⁰ viz KOM(2005) 48 a KOM(2006) 400 v kon. zn.

IV. ZÁVĚR

Připomeňme, že v úvodu jsme si stanovili jako záměr práce :

- 1) podat souborný obraz "prostoru spravedlnosti" v civilních věcech coby jednoho funkčního celku, zejména analyzovat jeho význam v širokém komplexu prostoru svobody, bezpečnosti a spravedlnosti a v celé evropské integraci, jeho systémové vlastnosti a nejnovější vývojové trendy v oblasti, tak jak se projevují v nových právních předpisech, resp. v nových návrzích Komise;
- 2) analyzovat, do jaké míry Společenství při expanzi komunitární normotvorby v této oblasti respektuje vymezení pravomocí stanovené v primárním právu;
- 3) zamyslet se nad otázkou rozumných mezí integrace v oblasti;
- 4) stručně analyzovat dopady zapojení České republiky do této oblasti evropské integrace na český právní řád.

Nyní, v závěru bych chtěl sumarizovat dílčí závěry k těmto okruhům problematiky, resp. otázkám, ke kterým jsem dospěl v průběhu práce.

Ad 1) Pokud bychom měli shrnout v několika větách to nejdůležitější z obrazu „prostoru spravedlnosti“ v civilní věcech, který měl být v podstatě výsledkem této práce jako celku, bude třeba říci alespoň následující:

Justiční spolupráce v civilních věcech je důležitou oblastí činnosti Evropské unie, resp. Společenství, která reaguje na základní potřebu zajistit právní jistotu a soudní ochranu občanům členských států v přeshraničních soukromoprávních vztazích. Čím hustší je předivo těchto vztahů v rámci prostoru „čtyř svobod“, tím je logicky významnější tato potřeba.

Problémy, které by jinak pro tyto vztahy - zvláště pak případné spory z nich vzešlé - vyplývaly z rozdílnosti soukromého práva jednotlivých členských států a ze samostatnosti a teritoriální omezenosti jejich justičních soustav, efektivně řeší pomocí unifikace a harmonizace na poli mezinárodního práva soukromého. Ukazuje se, že tyto obtíže je tak možno v podstatné míře vyřešit bez nutnosti necitlivých hlubších zásahů do právních řádů členských států.

Dnešní justiční spolupráce v civilních věcech pokrývá podstatnou část problematiky tradičně spadající pod mezinárodní právo soukromé, a to zejména všechny klíčové instituty tohoto odvětví - mezinárodní soudní příslušnost, uznávání a výkon rozhodnutí, určení

rozhodného práva. Určuje kde podat žalobu, podle jakého práva bude soud posuzovat závazky ze smlouvy, zaručuje snadné uznání a prohlášení vykonatelnosti soudních rozhodnutí v ostatních členských státech. Vedle toho určuje jasná, srozumitelná a podle všeho efektivní pravidla pro právní pomoc mezi příslušnými orgány členských států. Větší nepokrytý prostor zůstává dosud na poli určení rozhodného práva, kde se zatím úprava soustředí na smluvní závazky. Jak již bylo řečeno, v současnosti existují četné nové projekty, které předznamenávají, že i tento prostor bude dříve či později zaplněn.

Jednotlivé dílčí oblasti spolupráce se zdají být jako části jedné velké skládky, které do sebe dobře zapadají, navzájem se doplňují a prolínají a dohromady vytváří organický funkční celek, který překlenuje teritoriální omezení justice členských států.

Pokud jde o povahu právních nástrojů užívaných v oblasti, lze říci, že citelně převažují nařízení, unifikace a partikularita (*inter partes*) nad jinými nástroji, harmonizací a univerzalitou (*erga omnes*). To znamená, že tato politika je z podstatné části zaměřena interně, dovnitř Společenství, a užívá přitom jednotných, společných mechanismů. Příkladem úpravy *erga omnes* je oblast určení rozhodného práva pro smluvní závazky.

Jednou ze základních charakteristických vlastností oblasti je velká dynamičnost, která se projevuje v rychlém tempu přijímání nových právních předpisů a předkládání nových návrhů a projektů ze strany Komise. Právě s tímto rychlým rozvojem souvisí otázky 2 a 3.

Zajímavou otázkou do budoucna je, jakým způsobem se Společenství zapojí do práce Haagské konference mezinárodního práva soukromého, do které by už brzo mělo být přijato, a jak bude ovlivňovat unifikační snahy v tomto oboru v širším mezinárodním kontextu.

Ad 2) V rámci problematiky dodržování či nedodržování vymezení pravomocí daného v primárním právu jsme zmínili některé negativní trendy. Všimli jsme si, že v některých případech existující legislativy, ale především v některých nových návrzích Komise dochází extenzivním výkladem k relativizaci podmínek stanovených v primárním právu. Dle čl. 65 SES má Společenství v oblasti justiční spolupráce v civilních věcech pravomoc vydat předpis jen v soukromoprávních vztazích s mezinárodním prvkem a jen v případech, kdy je to nezbytné pro řádné fungování vnitřního trhu.

V několika posledních návrzích Komise omezení na vztahy s mezinárodním prvkem zcela chybí. Zmiňovali jsme návrhy nařízení o evropském platebním rozkazu, o drobných

pohledávkách a návrh směrnice o mediaci. Navrhované postupy by se podle Komise měly vztahovat i na čistě vnitrostátní případy. V případě, že by takovéto návrhy prošly v Radě a Evropském parlamentu, těžko bychom mohli mluvit o tom, že pravomoci Společenství nebyly překročeny. Docházelo by zde totiž zcela zjevně k unifikaci vnitrostátních civilně-procesních norem mimo rámec mezinárodního práva soukromého, k čemuž právní základ justiční spolupráce v civilních věcech nedává Společenství pravomoc.

Ve více případech existující i navrhované legislativy jsme se také pozastavili nad dosti extenzivním výkladem podmínky nezbytnosti k náležitému fungování vnitřního trhu. To je ovšem problém, který není specificky spojen s justiční spoluprací v civilních věcech, ale setkáváme se s ním v evropském právu obecně tam, kde je určitá souvislost s vnitřním trhem podmínkou existence pravomoci Společenství (např. čl. 95 nebo 308 SES).

Ad 3) Pokud jde o *finalité* či jinak řečeno „zdravé“ meze integrace v oblasti JSCV, z povahy věci vyplývá, že v odpovědi musí být obsažen v podstatné míře subjektivní prvek, a že tato bude spíše než konstatováním objektivní skutečnosti vyjádřením určitého argumenty podloženého názoru.

Argumentace se soustředila v první řadě na obecnou otázku *finalité* evropské integrace, kterou jsme dali do souvislosti s problematikou demokratické legitimacy EU. Zastávali jsme ten pohled, že vzhledem k absenci politického národa EU a společného unijního veřejného prostoru může být EU demokraticky legitimní jen tehdy, pokud základním těžištěm rozhodování a základním prostorem pro rozvíjení politické soutěže budou nadále členské státy. Na unijní úroveň by měly být přenášeny jen ty otázky, které nelze uspokojivě řešit na národní úrovni, pokud představují společné problémy a pokud je rozhodování "dál od občanů" vyváženo zcela zjevnými výhodami.

Konkrétně v otázce zdravých mezí integrace v oblasti justiční spolupráce v civilních věcech se argumentace soustředila na výhody sledování cest mezinárodního práva soukromého oproti zásahům do obecného soukromého práva a civilního procesu jednotlivých členských států. Tímto způsobem může být zachována rozmanitost právních úprav členských států v těchto klíčových oblastech. Obecné soukromé právo a s ním spojené právo procesní přece odráží specifika jednotlivých států a jsou součástí jejich kulturního dědictví.

Základní kamen „zdravých“ mezí proto spatřuji ve striktním dodržování podmínky existence mezinárodního prvku.

Druhé kritérium, „nezbytnost k řádnému fungování vnitřního trhu“, se zdá být příliš vágní, na to, aby reálně mohlo představovat hráz expanzi komunitární normotvorby. Proto na ně, pokud jde o „zdravé“ meze, nelze příliš spoléhat. Na druhou stranu si myslím, že by nemělo docházet k takovým excesům, jako je přijímat pod touto hlavičkou sociální vymoženosti. Vždy by měl být prokázán alespoň určitý konkrétní význam pro vnitřní trh.

Ad 4) V souvislosti s naším vstupem do Unie dochází k velkým změnám v českém mezinárodním právu soukromém. Mluví se o největším zlomu od přijetí zákona o mezinárodním právu soukromém a procesním v roce 1963. Že nejde vždy jen o změny znamenající pokrok, jsme si ukázali na příkladu uznávání a výkonu cizích rozsudků. Toto uznání a výkon je nyní paradoxně složitější ve vztahu k ostatním členským státům, kdy se uplatní komunitární úprava, než ve vztahu ke třetím státům, kdy se (v případě absence smluvní úpravy) uplatní obecná úprava této problematiky obsažená v zákoně o mezinárodním právu soukromém a procesním.

Česká republika se musí vypořádávat celkem vzato se stejnými problémy jako ostatní členské státy. Naše obecná úprava mezinárodního práva procesního je vůči ostatním členským státům EU vyřazena z aplikace ve prospěch unifikované evropské úpravy a zůstává tak omezena na případy vztahů s třetími zeměmi. Naše kolizní normy v oblasti smluvních závazků v působnosti Římské úmluvy z roku 1980 jsou pak vyřazeny z užívání zcela.

Dopsáno v Praze dne 26. prosince 2006

RÉSUMÉ (ABSTRACT)

1. *Judicial cooperation in civil matters is an important area of the European integration that reflects the necessity to provide cross-border private law relations within the EU with legal certainty and judicial protection. This cooperation solves in an efficient way problems that would otherwise result from the differences between the private law systems of the individual Member States and from the independence and territorial limitation of their judicial systems. Its solution consists in the unification and harmonization in the field of the international private law. This method enables to these difficulties to be solved without the necessity of a deeper interference with the private law systems of the Member States.*

Currently the area covers an essential part of the subject of the international private law, namely all its key areas - international jurisdiction, recognition and enforcement of foreign judicial decisions, determination of applicable law and legal aid among the courts throughout the Union. A bigger uncovered space is left in the field of applicable law, but there already exist new projects. Altogether, this area seems to be an organic functional complex, which bridges the territorial limits of the national judicial systems.

2. *This area is a very dynamic one. The European Commission is presenting new and new projects. Therefore the thesis focuses on the question whether the limits for the Community competence in the area stipulated in the primary law are respected. Pursuant to the Article 65 of the TEC, the Community can act in the area only in the case of civil matters having cross-border implications and in so far as necessary for the proper functioning of the internal market. We mentioned some new proposed instruments by the Commission where the limitation to cross-border implications is absent (proposed regulation on the European order for payment procedure, proposed regulation on small claims procedure and proposed directive on certain aspects of mediation. The proposed mechanisms would be applicable also for purely intranational cases. If such instruments were adopted, one could hardly consider such legislation compatible with the founding treaties.*

The quite extensive interpretation of the condition of necessity for the proper functioning of the internal market in several cases was also mentioned.

3. *This thesis deals also with the problem of the finalité, i.e. "sound" limits of the integration in this area. The argumentation focuses on the advantages of the methods of the international private law, which enables to preserve the diversity of private law systems as a part of national cultural heritage. That is why, in my view, the corner stone of the sound limits in the area should be the limitation to the cross-border matters.*

The other criterion - "necessity for the proper functioning of the internal market", seems to be too vague to be able to represent a barrier for the expansion of Community legislation. Therefore it is not possible to rely on it as far as the "sound" limits are concerned.

4. *In connection with our accession to the EU the Czech international private law undergoes important changes, the biggest ones since early 1960s. Not always these changes are progressive ones.*

Generally speaking, the Czech Republic is facing similar problems like the other Member States. Our general international procedural law rules are excluded from application vis-a-vis other Member States and the unified Community will be applied instead of them. The application of our general rules is now limited to the relations with the third countries. Our conflict rules in the area of the contractual obligations covered by the Convention of Rome 1980 are excluded from application completely.

POUŽITÉ ZDROJE

Odborné a polemické stati:

- Ancel, B.; Muir Watt, H.: *L'intérêt supérieur de l'enfant dans le concert des juridictions: Le Règlement Bruxelles II bis*, in: *Revue critique de droit international privé*, 4/2005
- d'Avout, L.: *La circulation automatique des titres exécutoires imposée par le règlement 805/2004 du 21 avril 2004*, in: *Revue critique de droit international privé*, 1/2006
- Balzacq, T.; Carrera, S.: *The Hague Programme: The Long Road to Freedom, Security and Justice*, in: Balzacq, T.; Carrera, S. (ed.): *Security versus freedom?: a challenge for Europe's future*, Aldershot, Hants, England; Burlington, VT [2006]
- Bělohávek, A.J.: *Parlament se vyslovil pro ratifikaci Římské úmluvy o právu použitelném*, *Právní zpravodaj*, 2006/3
- Bělohávek, A.J.: *Zavedení tzv. exequatur do českého právního řádu*, *Právní zpravodaj* 2004/5.
- Betlem, G.; Hondius, E.: *European Private Law after the Treaty of Amsterdam*, in: *European Review of Private Law* 1:3-20, 2001.
- Bitsch, M.-T.: *Histoire de la construction européenne de 1945 a nos jours*, Éditions Complexe, Brusel [2004]
- Boguszak, J.; Čapek, J.; Gerloch, A.: *Teorie práva*, 2. vyd., ASPI, Praha [2004]
- Brodec, J.: *Evropský exekuční titul a evropský platební rozkaz*, in: *Právník*, č. 9/2005
- Břicháček, T.: *Demokratický deficit EU – mýty a skutečnost*, in *Revue Politika* 2/2006
- Břicháček, T.: *Vrací se nám euroústava zadními vrátky ?*, <http://virtually.cz/?art=12001>
- Bublan, F.: *Svoboda, spravedlnost a bezpečnost v EU*, in: *Auspicia* 2/2005
- Carriat, J.: *La coopération judiciaire civile : une large palette d'instruments communautaires*, in: Douchy-Oudot, M. (ed.): *Le visage inconnu de l'espace judiciaire européen*, Editions Juridiques et techniques, Paříž [2004]
- Craig, P.; de Búrca, G.: *EU Law – Text, Cases and Materials*, 3. vyd., Oxford University Press, Oxford [2002]
- Dalferth, S.: *Enlarging the Area of Freedom, Security and Justice. Europeanisation, Policy Transfer and the Police*, Praha [2004], <http://130.225.138.19/ecsa/2004%20papers/Dalferth.pdf>
- Fiala, P.; Pitrová, M.: *Evropská unie*, CDK, Brno [2003]
- Fricero, N.: *Les principes fondamentaux de la libre exécution des jugements dans l'espace judiciaire européen* in: Douchy-Oudot, M. (ed.): *Le visage...* (viz výše u Carriata)
- Fries, F.: *Velké evropské rozpravy*, HZ Editio, Praha [1998]
- Garcia-Jourdan, S.: *L'émergence d'un espace européen de liberté, de sécurité et de justice*, Bruylant, Brusel [2005]
- Gerloch A.: *Teorie práva*, 2. vyd., Vyd.a nakl. Aleš Čeněk, Dobrá Voda [2001]
- Habermas, J.: *Pourquoi l'Europe a-t-elle besoin d'un cadre constitutionnel?*, <http://revel.unice.fr/urmis/document.html?id=10>

- Hořejšová, T.: *Dánské výjimky ve světle evropské ústavní smlouvy*, <http://www.vilacerych.cz/index.php?cmd=page&id=39>, [2005, str. 9-10]
- Kapitán, Z.: Evropský justiční prostor ve věcech civilních, Část VI, *in: Právní fórum 7/2005*
- Kapitán, Z.: cit. Evropský justiční prostor..., Část IX, *in: Právní fórum 10/2005*
- Kapitán, Z.: cit. Evropský justiční prostor ve věcech civilních, část X., *in: Právní fórum 11/2005*
- Kok, W.: *Enlarging the European Union – Achievements and Challenges, Report to the European Commission*, European University Institute, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, 2003; <http://www.deltur.cec.eu.int/english/report.pdf>
- Kornobis-Romanowska, D.: *Developments in the Area of Freedom, Security and Justice brought about by the Constitutional Treaty*, in: German Law Journal Vol. 06 No. 11, 2005
- Kučera, Z.: *Mezinárodní právo soukromé*, 6. vydání, Doplněk, Brno [2004]
- Kučera, Z.: Římská úmluva o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy a zákon o mezinárodním právu soukromém a procesním, in: Pocta Martě Knappové k 80. narozeninám, ASPI, Praha [2005]
- Kučera, Z.: *Změny v používání norem mezinárodního práva soukromého*, in: Pocta Jiřímu Švestkovi k 75. narozeninám, ASPI, Praha [2005]
- Lagarde, P.: *Remarques sur la proposition de règlement de la Commission européenne sur la loi applicable aux obligations contractuelles (Rome I)*, in: Revue critique de droit international privé 2/2006
- Laquière, A.; Paynot, A.: *L'Union Européenne tend-elle à devenir un État?*, Sorbonne Nouvelle, Paříž [2004]
- Legrand, P.: *Against a European Civil Code*, in: Modern Law Review, 1/1997
- Monar, J.: *Justice and Home Affairs in a Wider Europe: The Dynamics of Inclusion and Exclusion*, Centre for European Politics and Institutions, University of Leicester [2000]
- Myšáková, P.: *Unifikace kolizních norem pro závazky ze smluv v ES*, rig. práce, Masarykova univerzita, Brno [2006]
- Normand, J.: *Vers la reconnaissance d'un droit européen de l'exécution*, in: Douchy-Oudot, M. (ed.): *Le visage...* (viz výše u Carriat, J.)
- Nourissat, C.: *L'aide judiciaire et l'accès à la justice dans les procédures civiles transfrontalières de l'Union européenne*, in: Douchy-Oudot, M. (ed.): *Le visage...* (viz výše u Carriat, J.)
- Pataut, E.: *L'exécution des jugements nationaux et la convention de Bruxelles*, in: Centre d'études européennes Lyon: *Les effets des jugements nationaux dans les autres Etats membres de l'Union européenne*, Bruylant, Brusel [2001]
- Pauknerová, M.: *Evropské mezinárodní právo soukromé a české právo*, in: Acta Universitatis Carolinae – Iuridica 1-2/2004
- Pauknerová, M.: *Evropské mezinárodní právo soukromé a procesní*, in: Evropské právo 8/2003
- Pauknerová, M.: *Perspektivy mezinárodního práva soukromého a procesního v Evropské unii*, in: Právník, 12/2005
- Pavlová, B.; Doležel, V.: Evropský justiční prostor v civilních věcech, Část XII., Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 805/2004 ze dne 21. dubna 2004, kterým se zavádí evropský

- exekuční titul pro nesporné nároky. Návrh nařízení o evropském platebním rozkazu, in: Právní fórum 1/2006
- Pikna, B.: *Vnitřní bezpečnost a veřejný pořádek v evropském právu (oblast policejní a justiční spolupráce)*, Linde, Praha [2003]
- Pikna, B.: *EU jako prostor svobody, bezpečnosti a práva*, 13.7.2001, <http://www.integrace.cz/integrace/clanek.asp?id=371>
- Pítrová, L.; Pomahač, R.: Průvodce judikaturou evropského soudního dvora, 1.díl, Linde, Praha [2000]
- Pomahač, R.: *Evropský soudní dvůr: K důsledkům nepřevzetí cizojazyčné soudní písemnosti*, in: Právní rozhledy č. 1/2006
- Pomahač, R.: *Nařízení EP a Rady č. 805/2004/ES*, in: Veřejná správa, 11/2006, <http://www.mvcr.cz/casopisy/s/2006/11/lexikon.html>
- Puissochet, J.-P.: *La libre circulation des jugements: réalité et perspectives*, in: Centre d'études européennes Lyon: *Les effets...* (jako výše u Patauta)
- Rancé, P.; de Baynast, O.: *L'Europe judiciaire - Enjeux et perspectives*, Dalloz, Paříž [2001]
- van Raepenbusch, S.: *Le troisième pilier après Amsterdam et les relations extérieures de l'Union européenne*, in: Dony, M. (ed.): *L'Union européenne et le monde après Amsterdam*, Editions de L'Université de Bruxelles, Brusel [1999]
- Rouchaud, A.-M.: *Le renforcement de la coopération judiciaire*, in: Centre d'études européennes Lyon: *Les effets...* (jako výše u Patauta)
- Rozehnalová, N.: *Evropský justiční prostor ve věcech civilních, Část I.*, in: Právní fórum, 2/2005
- Rozehnalová, N.: *Evropský justiční prostor ve věcech civilních, Část VIII.*, in: Právní fórum, 9/2005
- Rozehnalová, N.: *Evropský justiční prostor ve věcech civilních, Část V.*, in: Právní fórum, 6/2005
- Rozehnalová, N.; Týč, V.: *Evropský justiční prostor v civilních otázkách*, Masarykova univerzita v Brně, Brno [2003]
- Rozehnalová, N.; Valdhans, J.: *Evropský justiční prostor ve věcech civilních, Část III.*, in: Právní fórum, 4/2005
- Šlosarčík, I.: *Politiky Evropské unie*, in: Král, D.; Pítrová, L.; Šlosarčík, I.: *Smlouva zakládající Ústavu pro Evropu-Komentář*, Europeum, Praha [2004]
- Šlosarčík, I.: *Schengen: návod k použití*, in: <http://www.integrace.cz/integrace/clanek.asp?id=315>, [12.5.2001]
- Špicar, P.: *Vývoj, institucionální rámec a instrumenty III. pilíře Evropské unie*, Justiční akademie ČR, 1. vyd., Praha [2005]
- Tichý, L.; Arnold, R.; Svoboda, P.; Zemánek, J.; Král, R.: *Evropské právo*, C.H.Beck, Praha [2004]
- Townsend, A.: *Can the EU achieve an area of freedom, security and justice?*, Centre for European Reform, [2003]
- Týč, V.: *Základy práva Evropské unie pro ekonomy*, 4. vyd., Linde, Praha [2004]
- Valdhans, J.: *Kolizní problematika mimosmluvních závazků*, disertační práce, Masarykova univerzita, Brno [2005]
- Varvařovský, P.: *Základy práva – O právu, státě a moci*, ASPI, Praha [2004]

- Veverka, V.; Boguszak, J.; Čapek, J.: *Základy teorie práva a právní filozofie*, Codex, Praha [1996]
- Walker, N.: *In Search of the Area of Freedom, Security and Justice: A Constitutional Odyssey*, in: Walker, N. (ed.): *Europe's Area of Freedom, Security and Justice*, Oxford [2004]
- Wessels, B.: *EU Insolvency Regulation and its Impact on European Business*, CESifo DICE Report 1/2006
- Winterová A. (a kol.): *Civilní právo procesní*, 2. vyd., Linde, Praha [2002]
- Zemánek, J.: *Soudnictví v Evropské unii*, in: *Mezinárodní vztahy*, 3/2004
- Ziller, J.: *The Value of Justice in the European Constitution*, European University Institute, EUI Working Papers. Law, No. 2006/08

Novinové články:

- Küchler, T.: *Member states attack divorce law scheme*, Euobserver 16.11.2006, <http://euobserver.com/9/22882>

Primární a sekundární právo EU:

Smlouva o založení Evropského společenství

Smlouva o Evropské unii

Jednotný evropský akt (1986), Závěrečný akt, Politická deklarace vlád členských států o volném pohybu osob

Nařízení Rady č. 1346/2000 o úpadkovém řízení

Nařízení Rady č. 1348/2000 o doručování soudních a mimosoudních písemností ve věcech občanských a obchodních v členských státech

Nařízení Rady č. 44/2001 o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech (Brusel I)

Nařízení Rady č. 1206/2001 o spolupráci soudů členských států při dokazování v občanských nebo obchodních věcech

Nařízení Rady č. 2201/2003 o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti a o zrušení nařízení č. 1347/2000 (Nový Brusel II)

Nařízení EP a Rady č. 805/2004 kterým se zavádí evropský exekuční titul pro nesporné pohledávky

Směrnice Rady č. 2003/8/ES o zlepšení přístupu ke spravedlnosti v přeshraničních sporech stanovením minimálních společných pravidel pro právní pomoc v těchto sporech

Směrnice Rady č. 2004/80/ES o odškodňování obětí trestných činů

Rozhodnutí Rady č. 2001/470/ES

Rozhodnutí Rady č. 2004/927/ES

Rozhodnutí Rady č. 2006/719/ES o přistoupení Společenství k Haagské konferenci o mezinárodním právu soukromém

Rozsudky Evropského soudního dvora

26/62, „Van Gend en Loos, [5.2.1963]

6/64, „Flaminio Costa“, [15.7.1964]

C-443/03, Götz Leffler v. Berlin Chemie AG, [8.11.2005]

Jiné dokumenty orgánů EU³²¹

Akční plán Rady a Komise o tom, jak nejlépe implementovat ustanovení Amsterodamské smlouvy o prostoru svobody, bezpečnosti a spravedlnosti, Úř. věstník C 019, 23. 1. 1999

Program opatření pro uskutečnění zásady vzájemného uznávání rozhodnutí v oblasti občanskoprávní a obchodněprávní, 2000, Úř. věstník C 12, 15.1.2001

Závěry předsednictva ze zasedání Evropské rady v Tampere, 15.-16.10.1999, text převzat z:

http://www.mvcr.cz/akademie/eu/zased_er.html

Listina základních práv EU

KOM (98) 0459 v kon. zn. – Sdělení: Směrem k Prostoru svobody, bezpečnosti a práva

KOM(2000) 51 v kon. zn. – Zelená kniha: Právní pomoc v civilních věcech: problémy, kterým čelí přeshraniční sporná strana

KOM (2002) 196 v kon.zn. – Zelená kniha o alternativním řešení sporů v občanských a obchodních věcech

KOM (2002) 654 v kon. zn. – Zelená kniha o transformaci Římské úmluvy z roku 1980 o právu aplikovatelném na smluvní závazky na komunitární nástroj a její modernizaci

KOM (2003) 291 v kon. zn. – Půlroční aktualizovaný SCOREBOARD TO REVIEW pokroku ve vytváření prostoru "svobody, bezpečnosti a práva" v Evropské unii (první polovina roku 2003)

KOM (2004) 401 v kon. zn. - Sdělení: Prostor svobody, bezpečnosti a práva : bilance programu z Tampere a budoucí směřování

KOM (2004) 718 v kon.zn. - Návrh Směrnice Evropského parlamentu a Rady o některých aspektech mediace v občanských a obchodních věcech

KOM (2005) 87 v kon. zn. – Návrh Nařízení Evropského parlamentu a Rady o evropském řízení o drobných pohledávkách

KOM (2005) 184 v kon. zn. - Haagský program: deset priorit pro nadcházejících pět let – Partnerství pro evropskou obnovu týkající se svobody, bezpečnosti a práva

KOM (2005) 650 v kon. zn. - Návrh Nařízení Evropského parlamentu a Rady o právu aplikovatelném na smluvní závazky

KOM (2006) 203 v kon.zn. - Zpráva Komise Radě, Evropskému parlamentu, Radě a Evropskému Hospodářskému a Sociálnímu Výboru o uplatňování rozhodnutí Rady č. 2001/470/ES o zřízení Evropské soudní sítě pro občanské a obchodní věci

KOM (2006) 346 v kon. zn. – Sdělení Komise ... o změně ustanovení hlavy IV Smlouvy o založení Evropského společenství týkajících se pravomocí Soudního dvora s cílem zajistit účinnější soudní ochranu

---

³²¹ názvy uváděny v češtině, i když ne všechny dokumenty byly do češtiny přeloženy

Ostatní zdroje

Evropský kodex chování pro mediátory,

http://ec.europa.eu/civiljustice/adr/adr_ec_code_conduct_en.pdf

Report of the seminar The 'Rome I' Proposal: The Law Applicable to Contractual Obligations 26 April 2006,

www.biicl.org/files/657_the_rome_i_proposal_the_law_applicable_to_contractual_obligations.pdf

Smlouva o Ústavě pro Evropu

http://ec.europa.eu/justice_home/fsj/intro/fsj_intro_en.htm

http://ec.europa.eu/justice_home/news/information_dossiers/the_hague_2006/index_en.htm

<http://europa.eu.int/scadplus/leg/fr/lvb/l33022.htm>

<http://europa.eu/scadplus/leg/fr/lvb/l33080.htm>

http://www.consilium.europa.eu/cms3_fo/showPage.asp?id=249&lang=CS&mode=g

http://ec.europa.eu/dgs/justice_home/index_en.htm

http://ec.europa.eu/justice_home/fsj/civil/recognition/fsj_civil_recognition_general_en.htm

http://ec.europa.eu/justice_home/fsj/civil/applicable_law/fsj_civil_applicable_law_en.htm

<http://www.dianawallismep.org.uk/pages/Rome1.html>

http://ec.europa.eu/justice_home/judicialatlascivil/html/ds_information_en.htm

http://ec.europa.eu/justice_home/fsj/civil/legal/fsj_civil_legalaid_en.htm

http://ec.europa.eu/justice_home/fsj/civil/network/fsj_civil_network_en.htm

http://www.hcch.net/index_en.php?act=states.listing

http://www.hcch.net/index_en.php?act=text.display&tid=26

http://www.hcch.net/index_en.php?act=events.details&year=2007&varevent=125

Podrobný obsah

I. ÚVOD	5
1. Vymezení práce	5
2. Použité zdroje a postup práce	9
II. OBECNÁ ČÁST	11
1. Kontext „prostoru svobody, bezpečnosti a spravedlnosti“	11
1.1 Úvod.....	11
1.2 Historický vývoj spolupráce v oblasti vnitra a justice	12
1.3 Koncept Prostoru svobody, bezpečnosti a spravedlnosti	22
1.4 Institucionální struktura	26
1.5 Spravedlnost nebo právo ? – otázky terminologické	27
1.6 Flexibilita v rámci prostoru svobody, bezpečnosti a spravedlnosti	28
2. Systémové vlastnosti a základní obecné otázky	29
2.1 Úvod.....	29
2.2 Metoda: unifikace a harmonizace mezinárodního práva soukromého	31
2.3 Právní základ a systematika	33
2.4 Justiční spolupráce v civilních věcech a evropské mezinárodní právo soukromé.....	35
2.5 Institucionální rámec, rozhodovací procedury.....	37
2.6 Právní nástroje a jejich povaha <i>inter partes</i> či <i>erga omnes</i>	38
2.7 Vztah JSCV a systémů mezinárodního práva soukromého členských států.....	39
2.8 Vztah EU a Haagské konference o mezinárodním právu soukromém	41
3. Otázka <i>finalité</i> integrace v oblasti.....	44
3.1 Úvahy o <i>finalité</i> evropské integrace	44
3.2 Zdravé meze integrace v justiční spolupráci v civilních věcech.....	46
4. Justiční spolupráce v civilních věcech a Česká republika	49
III. ZVLÁŠTNÍ ČÁST	51
1. Uznávání a výkon cizích rozhodnutí.....	51
1.1 Úvod.....	51
1.2 Obecná úprava – nařízení Brusel I.....	52
1.3 Nové ambice - Cestou k volnému pohybu rozsudků	55
1.4 Evropský exekuční titul pro nesporné nároky	57
1.5 Důsledky pro české právo.....	59
2. Soudní příslušnost.....	60
3. Určení rozhodného práva pro smluvní závazky.....	65
3.1 Římská úmluva o právu rozhodném pro smluvní závazky	65
3.2 Důsledky pro české právo.....	71
4. Spolupráce v oblasti rodinného práva.....	71
4.1 Úvod.....	71
4.2 Soudní příslušnost.....	72
4.3 Uznávání a výkon rozhodnutí	75
5. Právní pomoc mezi státy	78
5.1 Úvod.....	78
5.2 Doručování písemností	78

5.3	Pomoc při provádění důkazů	83
5.4	Poznámky k České republice	85
6.	Úpadková řízení	86
7.	Doplňkové činnosti	89
7.1	Úvod.....	89
7.2	Právní pomoc jednotlivcům	90
7.3	Odškodňování obětí trestných činů.....	91
7.4	Alternativní metody řešení sporů.....	92
8.	Pomocné nástroje spolupráce.....	94
9.	Nové perspektivy pro nejbližší období	97
9.1	Priority Akčního plánu k Haagskému programu	97
9.2	Projekty speciálních evropských soudních řízení	98
9.3	Nové projekty v oblasti unifikace kolizních norem.....	99
IV.	ZÁVĚR.....	101
	RÉSUMÉ (ABSTRACT).....	105
	POUŽITÉ ZDROJE	106